

সমীক্ষণ

ছমহীয়া আলোচনী হিচাপে প্ৰথম প্ৰকাশ : জানুৱাৰী, ২০০৬
 তিনিমহীয়া আলোচনী হিচাপে প্ৰথম প্ৰকাশ : জানুৱাৰী, ২০১৭
 বিজ্ঞানমনস্কতাৰ পথত....
 বিশেষ সংখ্যা □ অক্টোবৰ-ডিচেম্বৰ, ২০২২

সূচীপত্ৰ

- ১। সম্পাদকীয়/৩
- ২। বিজ্ঞান সংযোগকাৰীৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা/৫ শ্ৰ ড° দীনেশ চন্দ্ৰ গোস্বামী
- ৩। অনুসন্ধিৎসা আৰু বৈজ্ঞানিক মানসিকতা/৮ শ্ৰ ড° পবন কুমাৰ চহৰীয়া
- ৪। জলবায়ু পৰিৱৰ্তন সন্মিলনৰ চমু ইতিহাস আৰু আন্তৰ্জাতিক
 ৰাজনীতি : এক সমালোচনাত্মক বিশ্লেষণ/১৩ শ্ৰ ড° কালী প্ৰসাদ শৰ্মা
- ৫। ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষানীতি ২০২০ : কেতবোৰ সংশয় /১৯ শ্ৰ ড° ৰণজিৎ চৌধুৰী
- ৬। 'দেৱী', সত্যজিৎ ৰায় আৰু প্ৰাসংগিতাৰ প্ৰসংগ /২৮ শ্ৰ প্ৰসেনসিং চৌধুৰী
- ৭। প্ৰতিদিনে তেজৰ প্ৰয়োজন, প্ৰতিদিনে ৰক্তদানৰো প্ৰয়োজন /৩১ শ্ৰ আশু পাল
- ৮। জাতি-বিদ্বেষৰ বিষবাষ্পত যেতিয়া বিজ্ঞানীও আক্ৰান্ত হয় /৩৫ শ্ৰ ৰজনীকান্ত দাস
- ৯। সপ্তদশ সদৌ ভাৰত জনবিজ্ঞান কংগ্ৰেছ, ভূপাল /৩৯ শ্ৰ দীপক গোস্বামী
- ১০। খোৱা পানীৰ সংকটত মহানগৰীবাসী/৪৪ শ্ৰ নজীৰ উদ্দীন আহমেদ
- ১১। গুৱাহাটীত খোৱাপানী যোগান সম্পৰ্কীয় কিছু তথ্য/৪৬ শ্ৰ
- ১২। পৰিৱেশ ৰক্ষা সূচকত কোন দেশ ক'ত আছে /৪৮ শ্ৰ তপন মিশ্ৰ
- ১৩। বিজ্ঞানৰ বতৰা
- ১৪। ইলোৰা বিজ্ঞান মঞ্চৰ বা-বাতৰি
- ১৫। শ্ৰদ্ধাঞ্জলি

মুখ্য সম্পাদক :
ড° চন্দ্রমোহন শর্মা

সম্পাদক :
ইচ্ফাকুৰ বহমান
ডাঃ জয়দেব শৰ্মা, প্ৰণৱজ্যোতি ডেকা, অনুপ ৰায়চৌধুৰী, ৰূপালীম দত্ত,
তপন কুমাৰ শৰ্মা, পূৰ্বী শইকীয়া, ড° লক্ষ্যজ্যোতি বৰঠাকুৰ, ড° ৰণজিৎ চৌধুৰী

প্ৰকাশক :
কমলেশ গুপ্তা, সাধাৰণ সম্পাদক
ইলোৰা বিজ্ঞান মঞ্চ, হেদায়েংপুৰ
গুৱাহাটী-৭৮১০০৩
E-mail (1) elloravm@gmail.com
(2) isfaq.evm@gmail.com
Website : www.elloravigyan.in
Facebook page : evmassam
Mobile :94355-50207, 94350-42012, 94350-10002

বেটুপাত : গৌতম ষোষ
অংগ সজ্জা : গৌতম ষোষ

মূল্য : ৩০.০০ টকা

মুদ্ৰক :

জলবায়ুৰ পৰিৱৰ্তন আৰু গ্ৰেটা থুনবাৰ্গ

সাম্প্ৰতিক কালত বিশ্বৰ মানৱজাতিৰ প্ৰতি এক ভয়াৱহ বিতীৰ্ণিকা নামি আহিছে। সেয়া হ'ল দ্ৰুতহাৰত জলবায়ুৰ পৰিৱৰ্তন আৰু বিশ্ব উষ্ণায়ন। বৰ্তমান হাৰত জলবায়ুৰ পৰিৱৰ্তন হৈ থাকিলে মানৱজাতিৰ ভৱিষ্যৎ বিপন্ন। আটাইতকৈ বিপদ উঠি অহা নৱ-প্ৰজন্মৰ বাবে। বিশ্বৰ বিজ্ঞানীমহল, পৰিৱেশ বিজ্ঞানী আৰু সচেতন অংশৰ জনসাধাৰণে তিনি দশকৰো অধিক কাল জুৰি সমস্যাটোক লৈ উদ্ভিগ্নতা প্ৰকাশ কৰি আহিছে আৰু বিচাৰি আছে সমাধানৰ পথ। পৃথিৱীৰ ৰাষ্ট্ৰনায়কসকলৰো ইতিপূৰ্বে বহু কেইখন শীৰ্ষসন্মিলন অনুষ্ঠিত হৈ গৈছে। ৰাষ্ট্ৰসংঘৰ উদ্যোগত হোৱা শেহতীয়া সন্মিলনখন অনুষ্ঠিত হৈছিল ইজিপ্তৰ ছাৰ্ম-এল-শেইখ চহৰত, ৬-২০ নৱেম্বৰ, ২০২২ত। জলবায়ু সংক্ৰান্তত ৰাষ্ট্ৰসংঘৰ এই সন্মিলন আছিল ২৭ সংখ্যক সন্মিলন বা 'কনফাৰেন্স অৱ পাৰ্টিজ' (COP-27)। কিন্তু ইয়াতো বাস্তৱ আৰু বিজ্ঞানসন্মত সমাধানৰ পথত উল্লেখযোগ্য সাফল্য অৰ্জন কৰিব পৰা নগ'ল। বৰং বিপদ ঘনীভূত হোৱাৰহে আশংকা প্ৰবল হৈছে। পৰৱৰ্তী সন্মিলন (COP -28) ২০২৩ চনৰ শেষৰ ফালে ইউনাইটেড আৰব এমিৰেটচৰ ডুবাই চহৰত অনুষ্ঠিত হ'ব।

জলবায়ু পৰিৱৰ্তনৰ ফলত বিশ্বৰ সকলো ঠাইত উষ্ণতা বাঢ়িছে আৰু অসহ্য গৰমত মানুহকে ধৰি জীৱ-জন্তু দহিছে। ঠায়ে ঠায়ে অতিবৃষ্টি বা অনাবৃষ্টি, বানপানী আৰু খৰাং পৰিস্থিতিৰ উদ্ভৱ হৈছে। বিজুলী-ঢেৰেকণি-ঘূৰ্ণী বতাহ আদি প্ৰাকৃতিক দুৰ্যোগবোৰৰ সঘনে হ'ব ধৰিছে। সাগৰ পৃষ্ঠ উঠিছে ওপৰলৈ। জৈৱ বৈচিত্ৰ্য ধ্বংস হৈছে আৰু বিপন্ন হৈছে বিভিন্ন প্ৰজাতিৰ উদ্ভিদ আৰু প্ৰাণীৰ অস্তিত্ব। মানুহৰ খাদ্য নিৰাপত্তা অনিশ্চিত হৈ পৰিছে আৰু স্বাস্থ্য সংকটো হৈছে ঘনীভূত। জলবায়ু পৰিৱৰ্তনৰ ফলত দৰিদ্ৰ আৰু স্থানচ্যুত

মানুহৰ সংখ্যাও দ্ৰুতগতিত বাঢ়ি আছে।

আমাৰ দেশ আৰু ৰাজ্যখনতে এফালে যেনেকৈ অতিপাত বৰষুণ, আবতৰীয়া বান-গৰাখহনীয়া আৰু ভূমিস্থলনৰ দৰে ঘটনাবোৰ ঘটি আছে, ঠিক তেনেকৈয়ে খৰাং সদৃশ পৰিস্থিতিয়ে কৃষক সমাজলৈ নমাই আনিছে গভীৰ সংকট। অসমত গৰমৰ প্ৰকোপ বাঢ়িছে অস্বাভাৱিক হাৰত। উদ্বেগজনক কথাটো হ'ল : জলবায়ু পৰিৱৰ্তনৰ ফলত প্ৰাকৃতিক দুৰ্যোগ বা অস্থিৰতাৰ সম্ভাৱনা থকা ভাৰতৰ ৰাজ্যসমূহৰ ভিতৰত আমাৰ অসম পঞ্চম স্থানত আছে। এই কথা যোৱা ১৭ ছেপ্টেম্বৰত অসম বিধানসভাৰ মজিয়াত প্ৰকাশ কৰিছে ৰাজ্যৰ বিজ্ঞান প্ৰযুক্তি বিভাগৰ মন্ত্ৰী কেশৱ মহন্তই। দেশৰ স্পৰ্শকাতৰ ২৫ খন জিলাৰ ভিতৰত অসমৰ ১৫ খন জিলাই হৈছে স্পৰ্শকাতৰ আৰু আটাইতকৈ শীৰ্ষত আছে কৰিমগঞ্জ জিলা। মন্ত্ৰীৰ ভাষ্য মতেই অসমৰ কৰিমগঞ্জ, গোৱালপাৰা, ধুবুৰী, দৰং, শোণিতপুৰ, গোলাঘাট, কাছাৰ, বৰপেটা, কোকৰাঝাৰ, তিনিচুকীয়া, বাক্সা, মৰিগাঁও, ডিব্ৰুগড়, শিৱসাগৰ আৰু হাইলাকান্দি— এই পোন্ধৰখন জিলাত জলবায়ু পৰিৱৰ্তনৰ ভয়াৱহ প্ৰভাৱ পৰিছে।

এয়া বুজা দৰকাৰ যে পুঁজিবাদী ব্যৱস্থাত প্ৰকৃতিৰ ওপৰত অবাধ অত্যাচাৰ আৰু শোষণ-লুণ্ঠনৰ ফলতে বৰ্তমান মানৱসমাজ এক সৰ্বনশীয়া দুৰ্যোগৰ সন্মুখীন হৈছে। পুঁজিবাদী শোষণ ব্যৱস্থাত মানুহ আৰু প্ৰকৃতিৰ মাজত ভাৰসাম্য ৰক্ষা কৰা অসম্ভৱ। ২০২১ৰ আগষ্টত প্ৰকাশ কৰা আই পি চি চি (Intergovernmental Panel on Climate Change)ৰ প্ৰতিবেদনত প্ৰথমবাৰৰ বাবে উল্লেখ কৰা হৈছে যে বায়ুমণ্ডলত সেউজ গেছ বা গ্ৰীণ হাউচ গেছ চমুকৈ (GHG) বৰ্ধিত হাৰত স্তৰীকৃত

হোৱাৰ বাবেই জলবায়ুৰ সংকট বাঢ়িছে। মানুহৰ কৰ্মকাণ্ডৰ বাবেই সমস্যা গভীৰ হৈছে। অৰ্থাৎ জলবায়ু পৰিৱৰ্তন এক মানৱসৃষ্ট সমস্যা। শিল্পবিপ্লৱৰ পৰৱৰ্তী কালছোৱাত বিশ্বত গড় উষ্ণতা ১.১ ডিগ্ৰী চেলচিয়াছলৈ বৃদ্ধি পাইছে বুলি প্ৰতিবেদনত কোৱা হয়। অৰ্থাৎ ব্ৰিটেইনৰ গ্লাছগোত অনুষ্ঠিত জলবায়ু সংক্ৰান্ত শেহতীয়া শীৰ্ষ সন্মিলন (অক্টোবৰ-নৱেম্বৰ, ২০২১, COP-26)ত নিৰ্ধাৰণ কৰা ১.৫ ডিগ্ৰী চেলচিয়াছ লক্ষ্য মাত্ৰাৰ ইতিমধ্যেই কাষ চাপিছে। কিন্তু মাৰ্কিন যুক্তৰাষ্ট্ৰকে ধৰি উন্নত পুঁজিবাদী দেশবোৰে নিজৰ দায়িত্ব পালনৰ ক্ষেত্ৰত হোহকা-পিছলা নীতি অনুসৰণ কৰি থকাৰ ফলতে সমস্যাৰ কাৰ্যকৰী সমাধান উলিয়াব পৰা নাই। আচলতে বায়ুমণ্ডলত অত্যধিক সেউজ গেছ (কাৰ্বন ডাই-অক্সাইড, মিথেন, নাইট্ৰাছ অক্সাইড, অ'জেন, আদি) নিৰ্গমন হোৱাৰ ফলত সমস্যা বাঢ়িছে। উন্নয়নশীল দেশবোৰত সেউজ গেছ নিৰ্গমন হ্রাস কৰাৰ উদ্দেশ্যে নতুন প্ৰযুক্তিৰ হস্তান্তৰ আৰু পুঁজি যোগানৰ বাবে ইউৰোপ-আমেৰিকাৰ দৰে উন্নত পুঁজিবাদী দেশবোৰ আগবাঢ়ি অহা নাই। আজিৰ পৰা ১২ বছৰৰ পূৰ্বেই উন্নত দেশসমূহে কোপেনহেগেন চহৰত অনুষ্ঠিত সন্মিলনত উন্নয়নশীল দেশবোৰক বছৰি ১০,০০০ কোটিকে মাৰ্কিন ডলাৰ দিয়াৰ প্ৰতিশ্ৰুতি দিছিল যদিও সেয়াও পুনৰ তিনিবছৰলৈ পিছুৱাই দিয়া হ'ল। আনহাতে ২০৩০ চনৰ ভিতৰত 'গ্ৰীণ হাউচ গেছ'ৰ নিৰ্গমন ৫০ শতাংশ হ্রাস কৰাৰ কথা আছিল। কিন্তু মাৰ্কিন যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ নেতৃত্বত উন্নত দেশবোৰে নতুন লক্ষ্য নিৰ্ধাৰণ কৰিলে। ২০৩০ৰ ভিতৰত ৫০ শতাংশ হ্রাসৰ পৰিৱৰ্তে ২০৫০চনৰ ভিতৰত হেনো নিৰ্গমন শূন্যলৈ হ্রাস কৰা হ'ব। সেয়া এক অনিশ্চিত ভৱিষ্যৎ। এই সিদ্ধান্তৰ ফলত ২০৩০ চনত নিৰ্গমন বৰ্তমানতকৈ ১৬ শতাংশ বৃদ্ধি পাব বুলি পৰিৱেশ বিজ্ঞানীসকলে আশংকা প্ৰকাশ কৰিছে। অৰ্থাৎ বিপদ অধিক ঘনীভূত হৈছে। কয়লা, তেল আৰু প্ৰাকৃতিক গেছ আদি জীৱাশ্ম ইন্ধনবোৰৰ অবাধ লুণ্ঠন আৰু ব্যৱহাৰ বাঢ়ি যোৱাত কাৰ্বন ডাই অক্সাইড প্ৰভৃতি সেউজ গেছৰ নিৰ্গমন বাঢ়িছে আৰু প্ৰদূষিত হৈছে বায়ুমণ্ডল। পাহাৰ খনন, বনাঞ্চল ধ্বংস আদিও প্ৰদূষণ তথা পৰিৱেশ ধ্বংসৰ অন্যতম কাৰণ। বিশ্বৰ মুঠ জনসংখ্যাৰ মাত্ৰ চাৰি শতাংশ

হ'ল মাৰ্কিন যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ। অথচ শিল্প-বিপ্লৱৰ পৰৱৰ্তী সময়ছোৱাত বিশ্বৰ বায়ুমণ্ডলৰ ২৫ শতাংশ সেউজ গেছ নিৰ্গমন কৰিছে কেৱল আমেৰিকাই। জলবায়ু পৰিৱৰ্তন তথা প্ৰদূষণত ইউৰোপীয় শিল্পোন্নত দেশবিলাকৰো অৰিহণা কম নহয়। কিন্তু সমস্যা সমাধানত তেওঁলোকৰ ভূমিকা নেতিবাচক। উমৈহতীয়া কিন্তু পৃথকীকৃত দায়িত্ব (Common But Differentiated Responsibilities)ৰ নীতিৰ পৰা উন্নত পুঁজিবাদী দেশবোৰে এতিয়া ফালৰি কাটিব ধৰিছে। উন্নত দেশবোৰে শক্তিক্ষণত পৰ্যায়ক্ৰমে কয়লাৰ ব্যৱহাৰ বন্ধ কৰাৰ কথা ক'লেও পেট্ৰলজাত খনিজ পদাৰ্থৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰায় মৌন হৈ আছে। তদুপৰি জলবায়ুৰ পৰিৱৰ্তন ৰোধৰ বাবে আমেৰিকা আৰু অন্যান্য পুঁজিবাদী দেশবোৰে পুঁজি বিনিয়োগৰ কামটো ব্যক্তিগত খণ্ডৰ হাতত অৰ্পণ কৰিবলৈ হেঁচা প্ৰয়োগ কৰিছে। মাৰ্কিন যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ নেতৃত্বত পশ্চিমৰ উন্নত দেশবোৰে আচলতে কাৰ্বন-বৰ্জিত অৰ্থনীতি (Decarbonised Economy)ৰ পথ অনুসৰণ কৰাৰ প্ৰক্ৰিয়া বিলম্বিত কৰি সেউজ গেছ নিৰ্গমন ৰোধৰ সমস্ত বোজা ভাৰতৰ দৰে উন্নয়নশীল দেশবোৰৰ ওপৰত জাপি দিব খুজিছে।

আমাৰ মোদী চৰকাৰেও জলবায়ু পৰিৱৰ্তনৰ ক্ষতিকৰ প্ৰভাৱ ৰোধ কৰাৰ কোনো পদক্ষেপ গ্ৰহণ কৰা নাই। বৰং চৰকাৰে পৰিৱেশ ৰক্ষাৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰচলিত আইনবোৰ সংশোধন, শিথিল বা বাতিল কৰি পৰিৱেশ ধ্বংসৰ পথবোৰে মুকলি কৰি আছে। মোদীৰ শাসনত ই আই এ, ভাৰতীয় বন আইন, খনি আৰু খনিজ পদাৰ্থ সংক্ৰান্ত আইন আদিৰ সংশোধন হ'ল অন্যতম উদাহৰণ। পৰিৱেশ সংক্ৰান্ত পূৰ্বৰ প্ৰচলিত আইনবোৰ সংশোধন কৰাৰ একমাত্ৰ উদ্দেশ্য হ'ল ভাৰতৰ বনাঞ্চলসমূহ তথা প্ৰাকৃতিক সম্পদৰাজি শোষণ-লুণ্ঠনৰ বাবে কৰ্পোৰেট খণ্ড আৰু বৃহৎ পুঁজিৰ হাতলৈ হস্তান্তৰ কৰাৰ পথ প্ৰশস্ত কৰা। সেয়ে গ্লাছগো শীৰ্ষ সন্মিলনত বিশ্বৰ এশৰো অধিক দেশে প্ৰস্তাৱ কৰা সত্ত্বেও ভাৰতে নিৰ্বনানীকৰণ ৰোধৰ কথাটোত সন্মতি দিয়া নাই।

প্ৰসংগক্ৰমে উল্লেখ কৰা ভাল যে ছুইডেনৰ গ্ৰেটা থুনবাৰ্গ নামৰ স্কুলীয়া ছাত্ৰী গৰাকীয়ে অকলশৰীয়াকৈ

আৰম্ভ কৰা সংগ্ৰামে আজি সমগ্ৰ বিশ্বৰ যুৱ সমাজক অনুপ্রাণিত আৰু আকৰ্ষিত কৰি তুলিছে। নৱম শ্ৰেণীলৈ উত্তীৰ্ণ হোৱা ১৫ বছৰীয়া খুনবাৰ্গে জলবায়ু পৰিৱৰ্তন ৰোধ কৰাৰ দাবীত ২০১৮ চনৰ আগষ্টত ছুইডিছ সংসদৰ সন্মুখত হাতত প্লেকাৰ্ড লৈ আৰম্ভ কৰিলে প্ৰতিবাদ। প্ৰতি শুক্ৰবাৰে কিশোৰী গৰাকীয়ে শ্ৰেণী বৰ্জন কৰি সংসদৰ সন্মুখত প্ৰতিবাদ কৰে। তেওঁ সমালোচনা কৰে ছুইডিছ চৰকাৰ আৰু সমগ্ৰ বিশ্বৰ ৰাষ্ট্ৰনায়কসকলক। গ্ৰেটাৰ নিঃসংগ প্ৰতিবাদৰ নাম 'স্কুল ধৰ্মঘট'। লাহে লাহে সমনীয়া ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে গ্ৰেটাৰ সৈতে প্ৰতিবাদত যোগ দিলে। 'ভৱিষ্যতৰ বাবে শুক্ৰবাৰ' (Fridays For Future) নামেৰে বিশ্বৰ বিভিন্ন প্ৰান্তলৈ জলবায়ু ধৰ্মঘট সম্প্ৰসাৰিত হ'ল। ২০১৮ চনত ৰাষ্ট্ৰসংঘৰ জলবায়ু সন্মিলনত খুনবাৰ্গে ভাষণ প্ৰদান কৰাৰ পাছত বিশ্বৰ দেশে দেশে বিয়পি পৰিল যুৱ প্ৰজন্মৰ 'জলবায়ু ধৰ্মঘট'। সেই বছৰৰে ডিচেম্বৰত বিশ্বৰ ২৭০খন চহৰলৈ গ্ৰেটাৰ আন্দোলন সম্প্ৰসাৰিত হয়।

২০১৯ চনত বিশ্বজোৰা আন্দোলনটোয়ে বহুকেইখন দেশত লক্ষ লক্ষ যুৱক-যুৱতীক ৰাজপথলৈ উলিয়াই আনিলে। গ্ৰেটাই সেই বছৰতে ৰাষ্ট্ৰসংঘৰ জলবায়ু সংক্ৰান্ত শীৰ্ষ সন্মিলনখনতো যোগদান কৰে আৰু ভাষণ প্ৰসংগত ৰাষ্ট্ৰনেতাসকলক জলবায়ু পৰিৱৰ্তন ৰোধ কৰাত ব্যৰ্থতাৰ বাবে প্ৰশ্ন কৰি অস্বস্তিত পেলায়। পৰৱৰ্তী সময়ত ছাত্ৰী গৰাকীয়ে পাছলৈ উভতি চাব লগা হোৱা নাই। ২০২০ আৰু ২০২১ বৰ্ষত কোভিড অতিমাৰীৰ ফলত গ্ৰেটাই জন সমাৰেশ সংগঠিত কৰা নাছিল। প্ৰতিবাদৰ মাধ্যম হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰিছিল টুইটাৰ, ফেইচবুক আদি সামাজিক মাধ্যম।

বৰ্তমান ছাত্ৰীজনীয়ে আন্তৰাষ্ট্ৰীয় পৰ্যায়ত সুকীয়া স্থান দখল কৰিছে, পৰিৱেশ আন্দোলনৰ বিশ্ববিশ্ৰুত কৰ্মী তথা নেত্ৰী হৈ ওলাই আহিছে। সোঁপন্থী আৰু প্ৰতিক্ৰিয়াশীল শক্তিসমূহৰ ঘৃণাৰ পাত্ৰ হৈছে ছাত্ৰীজনী। উল্লেখ্য যে গ্ৰেটাৰ দৃষ্টিৰ পৰা বিহাৰ আৰু আমাৰ অসমৰ বন্যাৰ বিতীৰ্ষিকাও সাৰি যোৱা নাই। ২০২০-২১ বৰ্ষৰ ভাৰতৰ ঐতিহাসিক কৃষক আন্দোলনৰ প্ৰতিও তেওঁ জ্ঞাপন কৰে সংহতি। সেয়ে গেৰুৱা বাহিনীয়ে নতুন দিল্লীত দাহ কৰে গ্ৰেটাৰ পুত্ৰলিকা। গ্ৰেটাৰ টুইটাৰ প্ৰচাৰ কৰাৰ বাবে ২২ বছৰীয়া ভাৰতীয় পৰিৱেশ কৰ্মী দিশা ৰবীক 'ৰাষ্ট্ৰদ্রোহ'ৰ অভিযোগত চৰকাৰে গ্ৰেপ্তাৰ কৰে। কিন্তু গ্ৰেটাৰ কণ্ঠৰোধ কোনেও কৰিব পৰা নাই। ২০২১ চনৰ ২৮ ছেপ্টেম্বৰত ইটালীৰ মিলান চহৰত ভাষণ প্ৰদান কৰি মাৰ্কিন ৰাষ্ট্ৰপতি জো বাইডেন, ব্ৰিটিছ প্ৰধানমন্ত্ৰী বৰিছ জনছন আৰু ভাৰতৰ প্ৰধানমন্ত্ৰী নৰেন্দ্ৰ মোদীকে ধৰি বিভিন্ন দেশৰ নেতাসকলক জলবায়ু সংক্ৰান্তত মিছা প্ৰতিশ্ৰুতি দিয়া বাবে তেওঁ কঠোৰ সমালোচনা কৰে। ১৯ বছৰীয়া ছোৱালীজনী এতিয়া বিশ্ব পৰিৱেশ আন্দোলনৰ ভোটা তৰা হৈ জিলিকি উঠিছে। এইবেলি ২৩ ছেপ্টেম্বৰত গ্ৰেটা খুনবাৰ্গ আৰু ক্লফাইডেজ ফক্সৰ ফিউচাৰক্সৰ আহ্বানমৰ্মে বিশ্বৰ দেশে দেশে ছাত্ৰ-যুৱ আৰু পৰিৱেশপ্ৰেমী জনসাধাৰণে পালন কৰে 'জলবায়ু ধৰ্মঘট'। এতিয়া জলবায়ু সংকট তীব্ৰ হৈছে। সংকট সমাধানৰ বাবে ব্যাপক জনমত গঠন আৰু গণ আন্দোলনৰ বিকল্প নাই। জনগণৰ আন্দোলন-সংগ্ৰামেহে ৰাষ্ট্ৰনায়ক সকলক বাস্তৱসন্মত নীতি গ্ৰহণ আৰু ৰূপায়নৰ বাবে বাধ্য কৰাৰ পাৰিব। অন্যথা মানৱ জাতিৰ ভবিষ্যৎ অন্ধকাৰ। □

বিজ্ঞান সংযোগকাৰীৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা

ড° দীনেশ চন্দ্ৰ গোস্বামী

যোৱা কেইটামান দশকৰ পৰা পৃথিৱীৰ বিভিন্ন সমাজে বিজ্ঞান সংযোগকাৰীসকলৰ সমাজৰ প্ৰতি অৱদানৰ কথা গুৰুত্ব সহকাৰে গ্ৰহণ কৰি আহিছে। ফলত পৰিকল্পিত প্ৰশিক্ষণ ব্যৱস্থাবে এচাম সফল সুদক্ষ বিজ্ঞান সংযোগকাৰী গঢ়ি তোলাৰ ওপৰত বিশেষ গুৰুত্ব আৰোপ কৰা হৈছে।

আজিকালি বিজ্ঞান সংযোগ (science communication), বিজ্ঞান-সজাগতা সৃষ্টি (generation of scientific awareness), বৈজ্ঞানিক সাক্ষৰতা সৃষ্টি (generation of scientific literacy), বিজ্ঞান জনপ্ৰিয়কৰণ (science popularization), আদি কথাবোৰ সলনা-সলনিকৈ ব্যৱহাৰ কৰা হয়। কাৰণ এই কথাবোৰৰ বৌদ্ধিক সংজ্ঞা সামান্য বেলেগ হ'লেও আটাইকেইটা কথাৰে মূল উদ্দেশ্য কিন্তু প্ৰায় একে ধৰণৰ। আটাইকেইটাৰে বহল উদ্দেশ্য হৈছে বিজ্ঞানী, বিজ্ঞান কৰ্মী বা অন্য আগ্ৰহী সংযোগকাৰীৰ দ্বাৰা বিভিন্ন স্তৰৰ জনসাধাৰণক প্ৰয়োজনীয় বৈজ্ঞানিক জ্ঞান দিয়া, বিজ্ঞানৰ নানা দিশৰ প্ৰগতি আৰু ফলাফলসমূহৰ বিষয়ে তেওঁলোকক অৱহিত কৰোৱা আৰু তেওঁলোকৰ মনত থাকিব পৰা অযথা বিজ্ঞান-ভীতি আঁতৰাই তেওঁলোকক বিজ্ঞানৰ বিস্ময় আন্তৰিকতাৰে অনুভৱ কৰি বিজ্ঞানৰ জগতখনৰ প্ৰতি তেওঁলোকৰ মন আকৰ্ষিত কৰা।

গেলিলিঅ'ই মন্তব্য কৰিছিল যে জনসাধাৰণৰ মাজত বৈজ্ঞানিক সজাগতাৰ সৃষ্টি কৰিব পাৰিলে সমাজখন উন্নতিৰ পথত আগবাঢ়ি যাব আৰু তেনে সমাজৰ পৰাহে সূক্ষ্ম দৃষ্টিসম্পন্ন বিজ্ঞানী এচামৰো সৃষ্টি হ'ব। তেতিয়া সমাজখনৰ উন্নতি অধিক দ্ৰুত হ'ব।

এই মহান উদ্দেশ্য আগত ৰাখিয়ে তেওঁ তেওঁৰ

গৱেষণালয় ফলাফলসমূহ সেই সময়ৰ ৰীতি অনুসৰি পাণ্ডিত্যপূৰ্ণ তথ্যেৰে লেটিন ভাষাত লিখাৰ সলনি, সহজ ৰচনাৰীতিত বা কথোপকথনৰ ঘৰুৱা ৰীতিত ইটালীয় ভাষাতহে লিখিছিল।

আমাৰ জীৱনৰ সকলো ক্ষেত্ৰতে বিজ্ঞানে প্ৰভাৱ পেলাইছে আৰু জীৱনৰ প্ৰায় সকলো দিশকে বিজ্ঞানে পৰিচালনা আৰু নিয়ন্ত্ৰণ কৰিছে। আমাৰ জীৱনৰ নানা কথাৰ সিদ্ধান্ত গ্ৰহণৰ সময়ত আমাৰ সাধাৰণভাৱে হ'লেও বিজ্ঞানৰ তথ্য আৰু জ্ঞানৰ প্ৰয়োজন হয়। আনহাতে, আমাৰ দৈনন্দিন জীৱনৰ পোনপটীয়াকৈ প্ৰভাৱ বিস্তাৰ নকৰা বা অৱদান নোযোগোৱা বিজ্ঞান-জগতৰ নানা কথাই মানুহ হিচাপে আমাৰ দৃষ্টি আৰু দৰ্শন, আমাৰ মনোভাৱ আৰু আদৰ্শ প্ৰভাৱান্বিত কৰে। তথাপিও বিজ্ঞানৰ নানা ইতিবাচক দিশ দেখাৰ পাছতো, আমাৰ বহুতৰে মনত— কিছুমান প্ৰচাৰকে জোৰ দি প্ৰচাৰ কৰা নেতিবাচক আৰু ধ্বংসকাৰী দিশৰ কথাৰ বাবে বিজ্ঞানৰ প্ৰতি অজান ভীতি সোমাই থাকে।

আমাক বিজ্ঞানৰ সাধাৰণ বোধ দি বৈজ্ঞানিকভাৱে সাক্ষৰ কৰি তুলিবলৈ সেইবাবে কিছুসংখ্যক দক্ষ বিজ্ঞান লেখক, বিজ্ঞান সংযোগকাৰী কৰ্মীৰ প্ৰয়োজন হয়।

নতুন প্ৰত্যাহ্বান

এতিয়াৰ পৰা আশী হাজাৰ বছৰমান আগতে মানৱ প্ৰজাতিটোৰ বুদ্ধি আৰু চিন্তাশক্তিৰ আৰম্ভণি হৈছিল। বিজ্ঞানৰ বিকাশ তেতিয়াৰ পৰাই আৰম্ভ হ'ল যদিও যোৱা চাৰিটামান শতিকাৰ পৰাহে ইয়াৰ দ্ৰুত বিকাশ-বৰ্ধন আৰম্ভ হৈছে। কিন্তু যোৱা এশটা বছৰত বিজ্ঞানৰ প্ৰগতি এনে দ্ৰুত

হৈছে আৰু বিজ্ঞান বিশেষ বিশেষ নতুন নতুন শাখাত বিভক্ত হৈ এনে নতুন আৰু বিশদ জ্ঞানৰ সন্ধানত ব্ৰতী হৈছে, যে সৰ্বসাধাৰণ লোকৰ কথাই নালাগে, বিশেষজ্ঞ বিজ্ঞানীসকলৰে আন আন শাখাৰ প্ৰগতি আৰু কৃতিৰ কথা বুজাটো টান হৈ পৰিছে। অথচ বিজ্ঞানৰ এই প্ৰগতিবোৰ আমাৰ জীৱনৰ লগত পৃথক কৰিব নোৱৰাকৈ জড়িত হৈ পৰিছে। বিজ্ঞানৰ বিকাশে আনি দিয়া আমাৰ খাদ্য-পুষ্টি, ৰোগ-স্বাস্থ্য, কৃষি-উদ্যোগ, বাসস্থান-কৰ্মস্থলী, পোছাক-পৰিচ্ছদ, যাতায়াত-সংযোগ আদি জীৱনৰ প্ৰায় সকলো ক্ষেত্ৰে অৱদানবোৰৰ বাবে নতুন নতুন প্ৰত্যাহ্বান আহি পৰিছে। প্ৰত্যেক ব্যক্তি, সমাজ আৰু দেশে এনেবোৰ প্ৰত্যাহ্বানৰ সন্মুখত সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰাৰ প্ৰয়োজনো আহি পৰিছে।

এইবোৰ কাৰণতে সমাজ আৰু ব্যক্তিৰ বৈজ্ঞানিক সাক্ষৰতাৰ প্ৰয়োজন আহি পৰিছে। এই প্ৰয়োজনে এদল সুদক্ষ বিজ্ঞান সংযোগকাৰীৰ প্ৰয়োজনো আনি দিছে।

বিজ্ঞান সংযোগকাৰীসকলৰ দায়িত্ব আৰু কৰ্তব্য হ'ল বিভিন্ন মাধ্যম আৰু আন্তঃগাঁথনিৰ যোগেদি সমাজৰ সকলো শ্ৰেণীৰ জনসাধাৰণৰ মাজত, বা নিৰ্দিষ্ট সময়ত নিৰ্দিষ্ট গোটৰ লোকৰ মাজত, বিজ্ঞান জনপ্ৰিয়কৰণ কৰা আৰু বৈজ্ঞানিক সজাগতাৰ সৃষ্টি কৰা। কোনো ব্যক্তি বা সমাজে যাতে অকল বিজ্ঞানৰ উপভোগ্য ফলবোৰ উপভোগ কৰিয়েই সন্তুষ্ট নাথাকে, তেওঁলোকৰ যাতে বৈজ্ঞানিক মানসিকতাও গঠন হয়, তাৰ প্ৰচেষ্টা চলোৱাটোও বিজ্ঞান সংযোগকাৰীসকলৰ দায়িত্ব হৈ পৰে।

আন্তৰ্জাতিক খ্যাতি সম্পন্ন মাৰ্কিন জ্যোতিষ পদাৰ্থবিজ্ঞানী আৰু বিজ্ঞান-জনপ্ৰিয়কৰণৰ এগৰাকী হোতা কাৰ্ল ছেগানে এবাৰ মন্তব্য কৰিছিল যে বিজ্ঞান-প্ৰযুক্তিবিদ্যাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল সমাজ এখনত যদি বিজ্ঞান-প্ৰযুক্তিবিদ্যাৰ বিষয়ে জনা লোক অতি কম থাকে, বা একেবাৰে নাথাকেই, তেনেহ'লে তেনে এখন সমাজৰ সৃষ্টি কৰাটো আত্মঘাতী কামেই হ'ব। তেওঁৰ কথাৰ গূঢ়াৰ্থ হ'ল— আজিৰ বৰ্ধিত জনসংখ্যা, পৰিৱেশ বিনষ্টীকৰণ, সম্পদৰ অনিয়ন্ত্ৰিত ব্যৱহাৰ, ৰাজনীতিক আৰু প্ৰশাসকৰ বিপৰ্য্যস্ত লক্ষ্য আৰু দুশ্চৰিত্ৰ-স্বার্থপৰ এচাম বিজ্ঞানীৰে ভাৰাত্ৰান্ত অৱস্থাত, বৈজ্ঞানিক সজাগতা আৰু বৈজ্ঞানিক

মানসিকতাৰ সৃষ্টি অতি প্ৰয়োজনীয় হৈ পৰিছে। বিজ্ঞানৰ নানা অৱদানেৰে পৰিৱেশিত হৈ থকা আজিৰ এই দিনত বিজ্ঞানে সৰ্বসাধাৰণৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰিব নোৱৰা হৈ থকা, আৰু বিজ্ঞান কেৱল এচাম সুবিধাবাদী লোকৰহে হাতৰ বস্তু হৈ থকা কথাটোৱে সমাজ সচেতন লোকসকলক চিন্তান্বিত কৰিছে।

কলাহে বিজ্ঞান নহয়

সাধাৰণতে এচাম বিজ্ঞানত প্ৰশিক্ষিত লোক, বিজ্ঞানৰ ছাত্ৰ আৰু পেছাদাৰী বিজ্ঞানীৰ দ্বাৰাই বিজ্ঞান জনপ্ৰিয়কৰণৰ কাম কৰা হয়। সেইবাবে এই কথাটোক বহুতে বিজ্ঞানৰে এটা অংশ বুলি ধাৰণা কৰে। ইয়াৰ বিপৰীতে এই কথা স্পষ্ট কৰিবলগীয়া হয় যে বিজ্ঞান জনপ্ৰিয়কৰণ-বিজ্ঞান নহয়, কলাহে। কেৱল ইয়াৰ জৰিয়তে লক্ষ্য ব্যক্তি বা সমাজক দিব খোজা কথাখিনিৰ বিষয়টো বিজ্ঞান। তাতেই তাৰ বৈজ্ঞানিক দিশটো সীমিত। কিন্তু বক্তৃত্বা দিয়া, প্ৰদৰ্শন উপস্থাপন কৰা, অভিনয় কৰা, নাট পৰিচালনা আৰু নাট ৰচনা কৰা, ছবি বা কাৰ্টুন অঁকা, পুতলানাচ-ওজাপালি আদি দেখুওৱা, গীত ৰচনা আৰু পৰিৱেশন কৰা আদি যিবোৰ মাধ্যম আৰু কৌশল বিজ্ঞান জনপ্ৰিয়কৰণৰ কাৰণে ব্যৱহাৰ কৰা হয়, তাত কলাহে জড়িত বা নিহিত হৈ থাকে। যিসকল ব্যক্তি বা যিবোৰ সংস্থাই প্ৰশিক্ষিত হৈ বা স্বতঃস্ফূৰ্ত প্ৰক্ৰিয়াৰে বিজ্ঞান জনপ্ৰিয়কৰণৰ কলাৰ দিশটোত গুৰুত্ব দিয়ে, তেওঁলোকহে এই কাৰ্যত অধিক সফল হয়।

বিজ্ঞানত সত্যৰ সন্ধান কৰা হয়। কিন্তু এই সন্ধানৰ লগত বিজ্ঞানী আৰু বিজ্ঞান প্ৰশাসকসকলৰ প্ৰাক-ধ্যান ধাৰণা, আনুভূতিক জীৱন, পাৰিবাৰিক সমস্যা, তেওঁলোকে কাম কৰা অৰ্যৌক্তিক পৰিৱেশ আদিনানা মানৱীয় দিশ জড়িত হৈ থাকে। এই মানৱীয় দিশবোৰ অৱজ্ঞা কৰিলে বিজ্ঞান জনপ্ৰিয়কৰণ সিমান সফল নহয়।

সিদ্ধান্তৰ বাবে সাক্ষৰতা

বিজ্ঞান এতিয়াও কিশোৰ হৈয়ে আছে যদিও, ই কিন্তু আমাৰ ৰোগ-ব্যাদি নিৰাময়ৰ বহু ফলপ্ৰসূ ব্যৱস্থাৰ উদ্ভাৱন কৰিছে। ই শ কোটিতকৈও অধিক লোকক অনাহাৰ আৰু মাৰাত্মক ৰোগৰ পৰা উদ্ধাৰ কৰিছে। তাতকৈ বহু বেছি লোকক ই অজ্ঞতা আৰু অন্ধবিশ্বাসৰ কবলৰ পৰা মুক্ত কৰিছে।

বিজ্ঞানে আমাক প্রকৃতিক বুজিবৰ সুবিধা দিছে। তদুপৰি ই আমাক প্রকৃতি আৰু বিশ্বব্ৰহ্মাণ্ডত আমাৰ স্থান কি তাৰো নতুন নতুন বোধ-বিচাৰ উপহাৰ দিছে। বিজ্ঞানে আমাক এই ধাৰণাও দিছে যে আমাৰ হাতলৈ আহিব পৰা জ্ঞান আৰু ক্ষমতাৰ কোনো জ্ঞাত সীমা নাই। বিজ্ঞানেই আমাক এই অতি সৰল পদ্ধতিও উপহাৰ দিছে যে প্রকৃতি সম্বন্ধে মানুহৰ যিকোনো ধাৰণাকে পৰীক্ষাৰে জুখি চাই সিদ্ধান্ত ল'ব পাৰি।

আজি আমি প্ৰায় সকলোৰে হাতে হাতে ম'বাইল ফোন দেখোঁ। বহুতৰে বাবে আই পেড, লেপ টপ আদি জীৱনৰ এৰাৰ নোৱাৰা সংগী হৈ পৰিছে। বিশদ উদাহৰণলৈ নগ'লেও এই কথা এতিয়া সকলোৱে অনুভৱ কৰে যে বিজ্ঞান এতিয়া জীৱনৰ দীঘ আৰু বাণি হৈ পৰিছে। এতিয়া সৰ্বসাধাৰণ বহুতো লোকে ছিৰ্টি স্কেনাৰ, এম আৰ আই, পেছ মেকাৰ বা ধমনীত লগোৱা ষ্টেণ্টৰ সুবিধা পাইছে আৰু এইবোৰে তেওঁলোকৰ জীৱনৰ মানোই উন্নত কৰি তুলিছে।

পৰিৱেশৰ প্ৰতি সজাগ লোকসকল আজি সজাগ হোৱাৰ কাৰণ হ'ল তেওঁলোকৰ বৈজ্ঞানিক সাক্ষৰতা। এই সাক্ষৰতাৰ ফলতেই পৃথিৱীৰ ক্ৰমাগতভাৱে বিনষ্ট হৈ অহা পৰিৱেশক লৈ, বিশেষকৈ গোলকীয় উষ্ণীভৱনৰ দৰে গভীৰ সমস্যাক লৈ, তেওঁলোক অত্যন্ত চিন্তিত। কিন্তু, তেওঁলোকৰ মনত এই প্ৰত্যয়ো সদায়ে আছে যে বিজ্ঞানেই এই সমস্যাৰ সমাধান দিব পাৰিব।

বিজ্ঞানে জীৱনলৈ আনি দিয়া নতুন নতুন সম্ভাৱনা আৰু সুযোগবোৰৰ বাবে জনসাধাৰণক সাজু কৰি তোলাটোও বিজ্ঞান জনপ্ৰিয়কৰণকাৰীসকলৰ কৰ্তব্য। যোৱা কেইটামান বছৰৰ ভিতৰতে বিজ্ঞানে আমাৰ বাবে ভেৰোনীয়া মাতৃ (surrogate mother) জিন'মীয় খাদ্য (genomic food) স্বাস্থ্য-যন্ত্ৰৰ সহলগ্নতা (health machine interface) ব্যক্তিগতকৃত ঔষধ (personalized medicine) জীৱন-দীৰ্ঘীকাৰক গৱেষণা (longevity research) আদি নানা সম্ভাৱনা আনি দিছে। এই সম্ভাৱনাবোৰ গ্ৰহণ কৰা-নকৰাক লৈ নানা সিদ্ধান্ত জনসাধাৰণে ল'ব লগা হয়। তাৰ বাবে জনসাধাৰণক শিক্ষিত আৰু তথ্যবিজ্ঞ কৰি প্ৰস্তুত কৰি তোলাটোও বিজ্ঞান লেখক আৰু অন্য বিজ্ঞান

সংযোগকাৰীসকলৰ কৰ্তব্য হৈ পৰিছে।

বিজ্ঞান সংযোগকাৰীসকলৰ দায়িত্ব, বিজ্ঞানৰ প্ৰগতিৰ লগে লগে দিনক দিনে বৃদ্ধি পাই আহিছে। তাৰ লগতে বৃদ্ধি পাই আহিছে তেওঁলোকৰ আত্মবিশ্বাসৰ প্ৰয়োজনীয়তাও।

বিজ্ঞান দৰ্শন

বৈজ্ঞানিক মানসিকতাৰ সৃষ্টি কৰি সমাজ আৰু ব্যক্তিক যুক্তিযুক্ত চিন্তা কৰাৰ প্ৰতি, সৃষ্টিৰ সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰাৰ প্ৰতি আৰু প্ৰণালীবদ্ধভাৱে কাম কৰাৰ প্ৰতি উদ্বুদ্ধ কৰিব পাৰি। বিজ্ঞানৰ লগত যে নিজাকৈ এক বিমল আনন্দ আৰু সুখ জড়িত হৈ আছে আৰু বিজ্ঞানত যে কোনো গুৰু নাই অৰ্থাৎ সকলো কথাৰে যে প্ৰশ্ন কৰি, পৰীক্ষা কৰি চাব পাৰি এই দৰ্শনো বিজ্ঞান জনপ্ৰিয়কৰণৰ জৰিয়তে দাঙি ধৰা হয়।

বিজ্ঞানী, বিজ্ঞান-প্ৰশাসক আৰু ব্যৱস্থাপক, আৰু বিজ্ঞান জনপ্ৰিয়কৰণৰ এগৰাকী নেতৃস্থানীয় ব্যক্তি ড° জয়ন্ত বিষ্ণু নাৰ্লিকাৰে কৈছে, 'বিজ্ঞান জনপ্ৰিয়কৰণ হ'ল এক সমাজবৈজ্ঞানিক কাৰ্যসূচী (social agenda)। ই বৈজ্ঞানিক কাৰ্যসূচী নহয়। এই প্ৰক্ৰম কাৰো ওপৰত জাপি দিবলগীয়া প্ৰক্ৰম নহয়। ই হ'ল লক্ষ্য গোট (target group) একোটাই বৈজ্ঞানিক সজাগতা নিজে নিজে আয়ত্ত কৰা এক প্ৰক্ৰম।'

বিজ্ঞান সংযোগকাৰীসকলে এই প্ৰক্ৰমত নিষ্ঠাৱান সহায়কাৰীৰ ভূমিকা ল'ব লাগিব। তেওঁলোকে বিজ্ঞান সংযোগ কৰিবলৈ লোৱা স্থান আৰু আয়োজনসমূহত অতি তৰ্কপ্ৰণ দুই এক বিজ্ঞানবিৰোধী ব্যক্তিয়ে প্ৰত্যাছান জনাই বিতৰ্কৰ সূচনা কৰা দেখা যায়। এনে বিতৰ্কবোৰত তেনে তৰ্কিকে প্ৰায়েই বিজ্ঞানে যে ভগৱানৰ অস্তিত্ব নাই বুলি প্ৰমাণ কৰিব পৰা নাই, বিজ্ঞানে যে সকলো ৰোগ নিৰাময় কৰিব নোৱাৰে, বিজ্ঞানে যে বতৰৰ সঠিক আগলি বতৰা দিব নোৱাৰে, বিজ্ঞানে যে নিজৰ স্থিতিও সলাই গৈ থাকে— এইবোৰ বা এনে ধৰণৰ প্ৰশ্ন তুলি বিজ্ঞান সংযোগকাৰীসকলক বিব্ৰত কৰিবলৈ যত্ন কৰিব পাৰে। এনে কথাবোৰৰ বাবে আগতীয়াকৈ সাজু হৈ গৈ আত্মপ্ৰত্যয়েৰে সেইবোৰৰ সদুত্তৰ দিব পাৰি। গভীৰ আৰু বিশদ অধ্যয়ন আৰু প্ৰশিক্ষণ বা স্ব-প্ৰশিক্ষণেৰে তেনে আত্মপ্ৰত্যয় গঢ়ি তুলিব পাৰি। ■

অনুসন্ধিৎসা আৰু বৈজ্ঞানিক মানসিকতা

শ্ৰী ড° পবন কুমাৰ চহৰীয়া

অনুসন্ধিৎসা মানুহৰ এক চিৰন্তন প্ৰবৃত্তি, ইপ্ৰত্যেক মানুহৰ মনৰ এক স্বাভাৱিক অংগৰ দৰে। নজনা কথা জানিবলৈ, নেদেখা ঠাই চাবলৈ মানুহৰ মন প্ৰাত্যহিক ব্যাকুল। অনাদি কালৰ পৰাই মানুহে নিজৰ চাৰিওফালে দেখা প্ৰাকৃতিক ঘটনাসমূহৰ নিৰীক্ষণ, সেইবোৰৰ কাৰণ, বাস্তৱ জীৱনত সেইবিলাকৰ প্ৰভাৱ ইত্যাদি নানা ঘটনাৰ বিষয়ে চিন্তা কৰি আহিছে। পিছে অনুসন্ধিৎসাই প্ৰকৃতি, জীৱ-জগতৰ বিষয়ে জ্ঞান আহৰণৰ এক প্ৰাথমিক চৰ্ত হ'লেও সকলো সময়তে কেৱল মাথো বিশুদ্ধ চিন্তাৰ সহায়ত অনুসন্ধিৎসা নিবাৰণে আমাক সত্যৰ ওচৰ চপাব নোৱাৰে। হাজাৰ হাজাৰ বছৰ ধৰি মানুহে প্ৰকৃতিৰ বিভিন্ন ঘটনাপ্ৰবাহ, আকাশ-মহাকাশক লৈ অনুসন্ধিৎসু হৈ আহিছিল যদিও সেই অনুসন্ধিৎসা নিবাৰণৰ পৰা নিৰ্গত হোৱা চিন্তাপ্ৰবাহে মানুহক বহু হাজাৰ বছৰ ধৰি এই ঘটনাসমূহৰ সঠিক কাৰণ আৰু বিশ্লেষণৰ ওচৰ চপাব পৰা নাছিল। প্ৰাচীন গ্ৰীক সভ্যতাৰ সোণালী দিনত এৰিষ্টটল, প্লেটো, টলেমী ইত্যাদি দাৰ্শনিক আৰু চিন্তাবিদসকলে বিশ্ব সম্পৰ্কে, আকাশৰ গ্ৰহ-নক্ষত্ৰৰ বিষয়ে তেওঁলোকৰ অসাধাৰণ বুদ্ধি-বৃত্তি আৰু অনুসন্ধিৎসা নিবাৰণৰ বিশুদ্ধ চিন্তাৰে যি জ্ঞান আমাক দি থৈ গৈছিল প্ৰায় দুহাজাৰ বছৰ ধৰি সেইবোৰ সত্য বুলি পাশ্চাত্য তথা সমগ্ৰ বিশ্বৰ মানুহে বিশ্বাস কৰি আহিছিল। তেওঁলোকৰ জ্ঞান আহৰণৰ মূল আছিল কিছুমান স্বতঃসিদ্ধৰ (axiom) পৰা ঠাৱৰ কৰা সিদ্ধান্ত। স্বতঃসিদ্ধক পৰম সত্য বুলি বিবেচনা কৰি তাৰ পৰা সিদ্ধান্ত ঠাৱৰ কৰা প্ৰণালীয়ে কিছুমান দিশত (যেনে জ্যামিতি) জ্ঞানৰ ভাণ্ডাৰ সমৃদ্ধ কৰিব পাৰিলেও প্ৰকৃতিজগতৰ গোপন নিয়ম উদ্ঘাটনত সেই নিয়ম সদায় ফলপ্ৰসূ নহ'ল বুলি আমাক ইতিহাসে কয়। তেওঁলোকে এইটোও ভাবিছিল

যে স্বতঃসিদ্ধৰ পৰা ঠাৱৰ কৰা পদ্ধতি বেলেগ ক্ষেত্ৰতো প্ৰয়োগ কৰি জ্ঞান আহৰণ কৰিব পাৰি। সকলোৱে জনা এটা উদাহৰণ এনেকুৱা—তেওঁলোকৰ মতে আকাশৰ গ্ৰহ-তৰাবোৰে পৃথিৱীৰ চাৰিওফালে অবিকৃত বৃত্তত পৰিভ্ৰমণ কৰে, গতিকে অবিকৃত বৃত্তহে নিৰ্ভুল। কুকুৰাই পৰা কণীটো যিহেতু পেৰাবলিক আকাৰৰ, ই সম্পূৰ্ণ গোলক নহয়, গতিকে সেইটো নিখুত নহয় আৰু সেইকাৰণে মাইকী কুকুৰাটোও নিখুত নহয়। এই যুক্তি প্ৰসাৰণ কৰি তেওঁলোকে বিশ্বাস কৰিছিল যে মতাৰ বাহিৰে জীৱজগতৰ সকলোবোৰ স্ত্ৰীলিংগই খুতযুক্ত! কিমআশ্চৰ্যম! আধুনিক বিজ্ঞানৰ আগমনৰ পৰাই জ্ঞান আহৰণৰ এই পদ্ধতিয়ে উজুটি খাব ধৰিলে। ফ্ৰাঞ্চিচ বেকনে প্ৰথম দেখুৱাইছিল যে স্বতঃসিদ্ধৰ পৰা ঠাৱৰ কৰা নিগমনমূলক ব্যৱস্থাই বিজ্ঞানৰ অগ্ৰগতিক বাধা প্ৰদান কৰিছে। গতিকে প্ৰকৃত জ্ঞান আহৰণৰ কাৰণে আৱেশী বা ইনডাক্টিভ পদ্ধতিৰ নিতান্তই প্ৰয়োজন। এই পদ্ধতিৰ কাৰণে প্ৰয়োজন নিৰীক্ষণ, পৰীক্ষা, তথ্য আহৰণ আৰু পুনঃপুনঃ পৰীক্ষাৰ দ্বাৰা প্ৰমাণ। বেকনৰ এই বৌদ্ধিক ভেটিৰ অৱলম্বনত গেলিলিওৱে জন্ম দিলে আধুনিক বিজ্ঞানৰ। ইয়াৰ লগে লগে প্ৰাচীন দাৰ্শনিকে দিয়া সেই বিশ্ববীক্ষাৰ অভূতপূৰ্বভাৱে পৰিৱৰ্তন হ'বলৈ আৰম্ভ কৰিলে। এৰিষ্টটলৰ ধাৰণা ভুল বুলি গেলিলিওই পৰীক্ষাৰ দ্বাৰা দেখুৱালে যে সকলো বস্তু সমান বেগতেই পৃথিৱীত পৰে, দূৰবীনৰ সহায়ত গীৰ্জাৰ প্ৰবল বিৰোধ আৰু শাস্তি সত্ত্বেও পৃথিৱীকেন্দ্ৰিক টলেমীৰ বিশ্বৰ পতন ঘটাই তথ্যৰ ওপৰত গঠিত কপাৰনিকাচৰ সূৰ্যকেন্দ্ৰিক মডেলৰ তেওঁ প্ৰতিষ্ঠা কৰিলে। যিকোনো বিপ্লৱে সূচনা কৰা পৰিৱৰ্তনে সমাজত যি জোকাৰণি, খলকনিৰ সৃষ্টি কৰে সেইদৰে এই বিপ্লৱেও সমাজত,

বিশেষকৈ পশ্চিমত এক প্ৰবল ভূমিকম্পৰ সৃষ্টি কৰিছিল, হাজাৰ বছৰ ধৰি ধৰ্ম আৰু গীৰ্জাৰ প্ৰভাৱত সন্মোহিত হৈ থকা মনে সতকাই এই ঘটনাসমূহ মানি ল'ব পৰা নাছিল। কিন্তু যেতিয়া অনুভূত হ'ল যে সেই ভূমিকম্পই মানুহৰ সন্মুখত এক উজ্বল নতুন দিগন্তৰ আগমন ঘটাইছে, লাহে লাহে সেই ভূমিকম্পৰ জোকাৰণি মানুহৰ হৃদয়ত এক সংগীতৰ লহৰলৈ পৰ্যবসিত হ'ল। মানুহে বুজিবলৈ ধৰিলে যে কেৱল মাথোঁ বিশুদ্ধ কল্পনা আৰু চিন্তাৰ সহায় লৈ শাস্ত্ৰৰ চাৰিসীমাৰ ভিতৰত থাকি অনুসন্ধিৎসা নিৰাময় কৰি প্ৰকৃতি, জগত বা মানুহৰ বিষয়ে জ্ঞান আহৰণ বা সত্যৰ সন্ধান কৰা সম্ভৱ নহয়। কোনো দৈৱিক শক্তিৰ সাহায্য নিবিচৰাকৈয়ে পৰীক্ষা-নিৰীক্ষাৰ পৰা আহৰণ কৰা তথ্যৰ যুক্তিপূৰ্ণ আৰু নিৰ্মোহ বিশ্লেষণেৰে প্ৰকৃতি জগতত দেখা পোৱা, আমি সদায় সন্মুখীন হোৱা সকলোবিলাক পৰিঘটনা বুজিব পাৰি, তাৰ মাজত লুকাই থকা সুশৃংখল নিয়মাৱলী আৱিষ্কাৰ কৰিব পাৰি আৰু সেইবোৰৰ বুদ্ধিনিষ্ঠ প্ৰয়োগেৰে মানুহৰ জীৱন ধাৰণৰ মান উন্নত কৰিব পাৰি। পুনঃপুনঃ পৰীক্ষা-নিৰীক্ষা, সূক্ষ্ম পৰ্যবেক্ষণ, প্ৰতিষ্ঠিত যি কোনো নিয়মক প্ৰশ্ন কৰিব পৰাৰ ক্ষমতা আৰু তথ্যৰ প্ৰতিকূলে গ'লে অতি প্ৰিয় বিশ্বাসকো জলাঞ্জলি দিব পৰাৰ যি মানসিক প্ৰস্তুতি, আধুনিক মানৱ মনৰ এই বিভিন্ন উপাদানসমূহৰ সমষ্টিয়েই বিজ্ঞানমনস্কতা বা বৈজ্ঞানিক মানসিকতা। বিজ্ঞানমনস্কতা মানুহলৈ বিজ্ঞানৰ আপুৰুগীয়া অৱদান। এই উপাদানসমূহেৰে সংপৃক্ত যি মনে ব্যক্তিগত আৰু সামাজিক জীৱনত ইয়াৰ সফল প্ৰয়োগেৰে বিভিন্ন সমস্যাৰ সমাধান বিচাৰে সেয়াই বিজ্ঞান মন, সেইজনেই প্ৰকৃত অৰ্থত বৈজ্ঞানিক ভাবাপন্ন ব্যক্তি।

বিজ্ঞানমনস্কতাৰ উৎস হৈছে বৈজ্ঞানিক পদ্ধতি। বৈজ্ঞানিক পদ্ধতিনো দৰাচলতে কি? কেইবাটাও স্তৰৰ যি এক সৰ্বজনগৃহীত আৰু বিশ্বজনীন পদ্ধতিৰে বিজ্ঞানীয়ে প্ৰকৃতিৰ নানা ঘটনা আৰু পদাৰ্থৰ ধৰ্মৰ বিষয়ে জ্ঞান আহৰণ কৰে সেই পদ্ধতিকেই আমি বৈজ্ঞানিক পদ্ধতি বুলি কওঁ। বৈজ্ঞানিক পদ্ধতিৰ মূল স্তৰকেইটা মুঠতে চাৰি-পাচটামান ভাগত ভাগ কৰিব পাৰি।

(১) নিৰীক্ষণ : যিকোনো পৰিঘটনাৰ বিষয়ে জ্ঞান আহৰণৰ প্ৰথম স্তৰ হৈছে সেই ঘটনাৰ এক ব্যাপক আৰু

সূক্ষ্ম নিৰীক্ষণ আৰু তাৰ বিষয়ে তথ্য সংগ্ৰহ। তথ্যসমূহৰ মাজত লুকাই থকা পেটাৰ্ণ বা চানেকীৰ অনুধাৱন এই স্তৰৰ এক গুৰুত্বপূৰ্ণ অংগ।

(২) হাইপ'থেচিচ বা প্ৰাৰম্ভিক তত্ত্বৰ অৱতাৰণা: নিৰীক্ষণ কৰা ঘটনাটো ব্যাখ্যাৰ কাৰণে এক হাইপ'থেচিচ বা অপ্ৰমাণিত কিন্তু যুক্তিগত ভিত্তি তৈয়াৰ কৰা। নিৰীক্ষিত পৰিঘটনাৰ বিষয়ে এক মডেল বা প্ৰাৰম্ভিক তত্ত্বৰ অৱতাৰণা কৰা। বহু সময়ত এই প্ৰাৰম্ভিক তত্ত্ব নিৰ্মাণত বিজ্ঞানীজনৰ পাৰদৰ্শিতা আৰু হঠাৎ তেওঁৰ মনৰ দিগন্তত প্ৰদীপ্ত হৈ উঠা ধাৰণাৰ জিলিকনিয়োও সহায় কৰিব পাৰে। উদাহৰণ হিচাপে আৰ্কিমিডিচৰ স্নানাগাৰৰ কাহিনী উল্লেখনীয়। ডি এন এ (D.N.A) ৰ আবিষ্কাৰক জেমচ ৱাটচনেও হেনো এডাল সাপে তাৰ নিজৰ নেজুৰডালকেই গিলি থকা এটা সাপোন দেখাৰ পাছতেই ডি এন এ (D.N.A)ৰ আকাৰ আৱিষ্কাৰ কৰিছিল। এনেকুৱা বিদ্যুৎচুম্বক জিলিকনিৰ প্ৰভাৱত নতুন তত্ত্ব আৱিষ্কাৰ কৰাৰ অলেখ কাহিনী আছে। অৱশ্যে সেই চকামকা দীপ্তিয়ে অকল সেইসকলকহে দেখা দিয়ে যিসকলৰ মন আৰু বুদ্ধি অনবৰত সেই সমস্যাৰ গভীৰতাত নিমজ্জিত হৈ থাকে।

(৩) ভৱিষ্যৎবাণী বা প্ৰেডিক্চন : হাইপ'থেচিচ অথবা মডেলৰ ভিত্তিত আন কোনো ঘটনা বা সেই ঘটনাৰ বিষয়েই নতুন সম্ভাৱ্য ফলৰ বিষয়ে ভৱিষ্যৎবাণী কৰিব পৰাটো যিকোনো বৈজ্ঞানিক পদ্ধতিৰ এক অপৰিহাৰ্য অংগ। (৪) সত্য প্ৰতিপাদন কৰণ বা ভেৰিফিকেচন : উপযুক্ত আৰু সকলোৱে কৰিব পৰা পৰীক্ষাৰ দ্বাৰা ভৱিষ্যৎবাণীসমূহৰ সত্যাসত্য প্ৰমাণ। পৰীক্ষাৰ দ্বাৰা যদি ভৱিষ্যৎবাণীসমূহ প্ৰমাণিত হয় তেনেহ'লে সেই হাইপ'থেচিচ বা মডেল তত্ত্বৰ শাৰীলৈ উন্নীত হয়, প্ৰকৃতিৰ নিয়ম বুলি আমি গ্ৰহণ কৰো। যদি পৰীক্ষাত ব্যৰ্থ হয় তেনেহলে সেইবোৰ হয় বৰ্জন কৰা হয়, নহয় তাক পুনৰায় সংশোধন কৰি আকৌ আগৰ দৰে পৰীক্ষাৰ প্ৰমাণ কৰাৰ চেষ্টা হয়। বৈজ্ঞানিক পদ্ধতিৰ আন এক উল্লেখনীয় উপকৰণ হ'ল মিথ্যা প্ৰমাণকৰণ বা ফলচিফিকেচন। হাজাৰটা পৰীক্ষাই সাঁচা বুলি প্ৰমাণ কৰাৰ পাছতো এটা মাত্ৰ পৰীক্ষাও যদি বাৰে বাৰে সেই তত্ত্ব বা মডেলৰ বিপৰীতে যায় তেনেহলে সেই তত্ত্ব বা মডেল প্ৰকৃত সত্য নহয় বুলি হয় বাদ দিব লাগিব নহ'লে তাৰ সংশোধন

ঘটাব লাগিব। সেই তত্ত্ব বা মডেল ভুল বুলি প্ৰমাণ কৰিব পৰাৰ এটা বাট থাকিব লাগিব। নিজেই সৃষ্টি কৰা কিমান তত্ত্ব আৰু ধাৰণা বিজ্ঞানীয়ে নিজেই বিসৰ্জন দিছেবা অন্য বিজ্ঞানীৰ হাতত সেইবোৰে মৃত্যুবৰণ কৰিছে বিজ্ঞানৰ ইতিহাসত তাৰ লেখজোখ নাই।

এনেকুৱা নহয় যে বৈজ্ঞানিক পদ্ধতি কেৱল মাথোঁ পদাৰ্থবিজ্ঞান, জ্যোতিৰ্বিজ্ঞান, ৰসায়ন বিজ্ঞান আদি জোখ মাখ কৰিব পৰা বিজ্ঞানৰ মূল শাখাবোৰতহে প্ৰয়োজ্য। পৰীক্ষাগাৰত জুখিব নোৱাৰা জ্ঞানৰ অন্য শাখাতো যেনে সমাজ-অধ্যয়ন, নৃতত্ত্ব, ৰাজনীতি, অৰ্থনীতি ইত্যাদি সকলোবোৰ বিদ্যায়তনিক দিশতেই এই পদ্ধতিৰ অৱলম্বন এক নতুন নিয়মৰ দৰে হৈছে। সেইকাৰণেই বোধকৰো এই সকলোবিলাক বিষয়ৰ পাছত বিজ্ঞান শব্দটো যুৰি দি এক বৈজ্ঞানিক মাত্ৰা প্ৰদান কৰা হয়। অৱশ্যে পৰীক্ষা কৰাৰ নিয়ম, তথ্য সংগ্ৰহ আৰু সেইবোৰৰ বিশ্লেষণৰ নিয়মবোৰ নিশ্চয় বেলেগ বেলেগ হ'ব, কিন্তু কোনো এটা তত্ত্ব বা মডেলৰ গ্ৰহণযোগ্যতা সদায় একেটা কথাৰ ওপৰতেই নিৰ্ভৰ কৰিব : সেইটো বিশ্বজনীন হয়নে নহয়, বেলেগে একেধৰণৰ পৰীক্ষা কৰি একে নিচিনা ফলাফল পাইছেনে নাই। পদাৰ্থবিজ্ঞান বা ৰসায়নবিজ্ঞানত পৰীক্ষাসমূহ যি নিখুঁতভাৱে কৰিব পাৰি, পৰীক্ষাসমূহৰ ফলাফলৰ যি প্ৰেচিচন সেইটো হয়তো সমাজবিজ্ঞানৰ কোনো পৰীক্ষাত উপলব্ধ নহ'ব পাৰে, কিন্তু মূল বস্তুটো হ'ল, পদ্ধতি তেওঁলোকে একেধৰণেই অনুসৰণ কৰে। গতিকে দেখা যায় যে জ্ঞান-বিজ্ঞানৰ সকলোবোৰ শাখাতেই বৈজ্ঞানিক পদ্ধতিৰ অনুকৰণ আৰু অৱলম্বন এক অপৰিহাৰ্য আৰু ফলপ্ৰসূ অংগ হিচাপে পৰিগণিত হৈছে। লগতে বৈজ্ঞানিক পদ্ধতিয়ে দান দিয়া বৈজ্ঞানিক মানসিকতা আধুনিক মনন আৰু জীৱনৰ এক অপৰিহাৰ্য অংগ হিচাপে পৰিগণিত হৈছে। বিজ্ঞান গতিশীল, বিজ্ঞানত পৰম সত্য বুলি কোনো সত্য নাই। বিজ্ঞানৰ সত্য সত্যাপনসাধ্য, বাৰম্বাৰ কৰিবপৰা আৰু মিথ্যাপ্ৰতিপন্নসাধ্য (verifiable, repeatable and falsifiable)। আজি যিটোক সত্য বুলি বিজ্ঞান আৰু বিজ্ঞানীয়ে গ্ৰহণ কৰিছে কাইলৈ হয়তো সেইটো সত্য হিচাপে ধৰা নিদিবও পাৰে, তাতকৈ গভীৰ সত্যই ভূমুকি মাৰিব পাৰে।

বৈজ্ঞানিক মানসিকতা গঢ়াৰ প্ৰথম আৰু প্ৰধান খোজ হৈছে সকলোবোৰ ঘটনা অথবা পূৰ্বনিৰ্ধাৰিত সিদ্ধান্তক মুক্তমনে প্ৰশ্ন কৰাৰ মানসিকতা। কোনো বিজ্ঞানী, ব্যক্তি বা অনুষ্ঠানে দিয়া সিদ্ধান্ত, ভাষ্য যদি যুক্তিযুক্ত আৰু তথ্য আৰু পৰীক্ষাৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত নহয় তেনেহলে তাক, লাগিলে সেই ব্যক্তি যিমানেই বিখ্যাত নহওক কিয়, কেতিয়াও সেইভাৱে বিজ্ঞানমনস্ক ব্যক্তিয়ে গ্ৰহণ কৰিব নোৱাৰে। আনহাতে তথ্য আৰু পৰীক্ষা বা অভিজ্ঞতা কেৱল ব্যক্তিগত হ'ব নালাগিব, সকলোৱে একেধৰণৰ ফলাফল, তথ্য বা অভিজ্ঞতা পাব লাগিব। কোনোও ক'ব নোৱাৰে যে মই এই ফলাফল পাইছো, মই এনেকুৱা এটা অভিজ্ঞতা আহৰণ কৰিছো, গতিকে আনে নাপালেও এইটোৱেই সত্য। অৰ্থাৎ ইউনিভাৰচেলিজিম বা বিশ্বজনীনতা হ'ল বৈজ্ঞানিক মানসিকতাৰ এক প্ৰধান চাৰিকাঠি। দৰাচলতে এই বিশ্বজনীনতাৰ টেষ্ট কৰিয়েই কোনো এটা ঘটনা বা কাৰ্য বিজ্ঞানসন্মত হয়নে নহয় বহুদূৰ ধৰা পেলাব পাৰি। বৈজ্ঞানিক মানসিকতা গঢ়িবৰ কাৰণে বা বাস্তৱ জীৱনত বৈজ্ঞানিক মানসিকতাৰ প্ৰয়োগৰ কাৰণে বিজ্ঞানৰ ছাত্ৰ বা শিক্ষক বা গৱেষক হোৱাৰ প্ৰয়োজন নাই। এজন সাধাৰণ অশিক্ষিত মানুহৰো বৈজ্ঞানিক মানসিকতা থাকিব পাৰে আৰু আনহাতে লক্ষপ্ৰতিষ্ঠ কোনো বৃত্তিজীৱী বিজ্ঞানীৰো বৈজ্ঞানিক মানসিকতা নাথাকিব পাৰে। কিয় হয় এনেকুৱা? এইবোৰৰ কাৰণ হয়তো বহুমাত্ৰিক, কিন্তু এটা প্ৰধান কাৰণ হ'ল চাৰিওফালৰ বৌদ্ধিক পৰিৱেশ আৰু সৰুকালতে সমাজ আৰু নানা অনুষ্ঠানে কোমল মনত জাপি দিয়া বিশ্বাস আৰু ধাৰণা আৰু লগতে আমাৰ শিক্ষা ব্যৱস্থা। এই এলাফুকলীয়া অন্ধবিশ্বাসসমূহৰ মূল বাহক যে প্ৰচলিত ধৰ্মসমূহৰ যাজকসকল সেইটো অস্বীকাৰ কৰাৰ স্থল নাই। পৃথিবীৰ প্ৰায়বোৰ দেশ আৰু সমাজতে ইয়াৰ উদাহৰণৰ প্ৰাচুৰ্য।

বৈজ্ঞানিক মানসিকতা দৰাচলতে জীৱন ধাৰণৰ এক পথ, আমাৰ চিন্তাক সুপথে পৰিচালিত কৰাৰ এক মানসিক উপাদান। যুক্তি, বিবেক আৰু চিন্তাৰ দ্বাৰা পৰিচালিত হৈ অবিৰত জিজ্ঞাসা, প্ৰশ্ন আৰু পৰীক্ষা-নিৰীক্ষাৰ সহায়ত অন্ধবিশ্বাস, কুসংস্কাৰৰ পৰা নিজক আৰু সমাজক মুক্ত কৰাৰ ই এক প্ৰশস্ত আৰু প্ৰমাণিত পথ। ভাৰতীয় পৰম্পৰাত সংশয়বাদ বা

প্ৰশ্ন কৰাৰ মানসিকতাৰ ইতিহাস অতি পুৰণি। সাংখ্য, জৈন, বুদ্ধ আদিৰ দৰ্শনত জ্ঞান আহৰণ আৰু মানুহৰ মুক্তিৰ পথত সংশয়বাদ এক অবিচ্ছিন্ন অংগ আছিল। গৌতম বুদ্ধৰ বাণী আছিল, ‘শিক্ষাণ্ডক অথবা শাস্ত্ৰ কাৰোৱেই কৰ্তৃত্ব মানি নলবা। সদায় নিজকে প্ৰশ্ন কৰা।’ কিন্তু সেই পৰম্পৰা কিয় আজি আমাৰ সামাজিক বা ব্যক্তিগত জীৱনৰ এক অংগ হৈ নপৰিল সেয়া নিশ্চয় প্ৰশ্ন আৰু চিন্তাৰ বিষয়। হয়তোবা ধৰ্ম আৰু পৰম্পৰাৰ নামত ব্যক্তিগত আৰু সামাজিক জীৱনত বিনাধিধাই মানি লোৱা ৰীতি-নীতি, কুসংস্কাৰ ইত্যাদিৰ প্ৰাধান্য। বহুতৰে ধাৰণা ধৰ্মীয় বিশ্বাস বা ৰীতি-নীতি বৈজ্ঞানিক পদ্ধতিৰ দ্বাৰা জুকিয়াই চোৱা অনুচিত যিহেতু ধৰ্ম কেৱল মাথোঁ বিশ্বাসৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত। বিশ্বাসে মিলয় হৰি তৰ্কে বহুদূৰ বুলি আৰম্ভণিতে মুখ বন্ধ কৰি দিয়া হয়। স্বামী বিবেকানন্দই এই সম্পৰ্কত কি কৈছে চাওক, “Is religion to justify itself by the discoveries of reason through which every other science justifies itself? Are the same methods of investigation, which we apply to science and knowledge outside, to be applied to the science of religion? In my opinion, this must be so, and I am also of opinion that the sooner it is done the better. If a religion is destroyed by such investigations, it was then all the time useless, unworthy, superstition, and the sooner it goes the better. I am thoroughly convinced that its destruction would be the best thing that could happen. All that is dross will be taken off, no doubt, but the essential parts of religion will emerge triumphant out of this investigation.” সৰ্বসাধাৰণ মানুহৰ মনৰ পৰা ধৰ্মৰ মোহ বা ভয় আঁতৰ কৰা ইমান সহজ নহয় বা প্ৰয়োজনো নহয়, কিন্তু বৈজ্ঞানিক দৃষ্টিভঙ্গীৰে যদি বিবেকানন্দই কোৱাৰ দৰে ধৰ্মক বিশ্লেষণ কৰা যায় তেতিয়া নিশ্চয় প্ৰচলিত ধৰ্মই প্ৰদান কৰা অন্ধবিশ্বাসসমূহ দলিয়াই পেলাই তাৰ অকল essential part খিনিহে আমাৰ মনত উদ্ভাসিত হ’ব। ধৰ্মৰ essential part নিশ্চয় নিজকে এজন শাস্ত্ৰ, সৌম্য, বিবেকসম্পন্ন মানুহ হিচাপে গঢ়ি তোলাটো। হাইস্কুলত আমাক সংস্কৃতৰ ছাৰে শিকাইছিল— ধী মনঃ যস্য স ৰঃ ধাৰ্মিকঃ। কিন্তু দেখা গৈছে যে বৰ্তমান পৃথিৱীত ধৰ্মই মানুহ আৰু সমাজক ধীঃ মনৰ অধিকাৰী হোৱাতকৈ হিংসাত্মক আৰু বিবেকহীন

হ’বলৈহে বেছি উদগণি যোগাইছে। ধৰ্মশাস্ত্ৰ আৰু ধৰ্মীয় অন্ধবিশ্বাসক বৈজ্ঞানিক দৃষ্টিভঙ্গীৰে, বৈজ্ঞানিক মানসিকতাৰে চাবলৈ ধৰ্মৰ হোতাসকলে অতীতৰ পৰাই বাধা দি আহিছে।

বিজ্ঞানীয়ে বিজ্ঞানাগাৰত মানি চলা বৈজ্ঞানিক পদ্ধতিৰ প্ৰত্যেকটো স্তৰ প্ৰয়োগ কৰিহে যে বৈজ্ঞানিক মানসিকতা গঢ়িব পাৰি সেইটো নহয়। কোনো অতি-প্ৰাকৃতিক শক্তিৰ মোহগ্ৰস্ততা ত্যাগ কৰি প্ৰশ্ন কৰাৰ, আবেগৰ বিপৰীতে যুক্তি, পৰীক্ষা আৰু তথ্যই দিয়া ফলাফল নিৰ্ভৰ্যে গ্ৰহণ কৰাৰ মানসিকতাই বৈজ্ঞানিক মানসিকতা। ব্যক্তিগত জীৱনত আমি বহুক্ষেত্ৰত গম নোপোৱাকৈয়ে বৈজ্ঞানিক মানসিকতা লৈ কাম কৰিবলৈ আগবাঢ়ো। ৰাতিপুৱা উঠিয়েই যদি গাড়ীখন ষ্টাৰ্ট কৰিব নোৱাৰো তেতিয়া এয়া কোনো অপদেৱতাৰ কাম বুলি আমি পূজা-অৰ্চনা কৰিবলৈ নাযাওঁ বা গাড়ীখন ঠিক কৰি দিবলৈ কোনো জ্যোতিষীক গৈ কাকুতি-মিনতি নকৰো। বেটাৰীটো ঠিকে আছেন নাই, পেট্ৰ’ল-ডিজেল আছেন নাই, পেট্ৰ’ল সৰবৰাহ হৈছেন নাই, ক’ৰবাত চাৰ্কিট চিঙি আছে নেকি ইত্যাদি বিভিন্ন সম্ভাব্য কাৰণসমূহ পৰীক্ষা কৰো। তাতো যদি কৃতকাৰ্য নহওঁ তেতিয়া সেই বিষয়ে অভিজ্ঞ টেকনিচিয়ানক মাতি আনো যি জনে সম্পূৰ্ণ বিজ্ঞানসন্মত নিয়মেৰে পৰীক্ষা-নিৰীক্ষা কৰি বিজুতিৰ কাৰণ নিৰ্ণয় কৰে। ঘৰৰ টিভিটোৱে কাম নকৰা হ’লেও সেইটো ঠিক কৰিবলৈ আমি একেধৰণেই আগবাঢ়ো। কিন্তু জীৱনৰ আন কিছুমান ক্ষেত্ৰত যেতিয়া আমি সমস্যাৰ সন্মুখীন হওঁ তেতিয়া আমাৰ বহুতেই বৈজ্ঞানিক মানসিকতাৰে সমস্যাৰ কাৰণ উলিয়াই সমাধান কৰিবলৈ নগৈ কোনো সাধু বাবা বা জ্যোতিষীৰ ওচৰলৈ ঢাপলি মেলো। মোৰ দিন বেয়া চলিছে ভাল কৰি দিয়া, ব্যৱসায়ত লোকচান হৈছে লাভ আনি দিয়া, শত্ৰু বাঢ়িছে নিধন কৰি দিয়া, ল’ৰা-ছোৱালীয়ে পৰীক্ষাত বেয়া কৰিছে ভালদৰে পাছ কৰাই দিয়া ইত্যাদি। এয়া বৈজ্ঞানিক মানসিকতাৰ সম্পূৰ্ণ পৰিপন্থী। বহুতৰে হয়তো উত্তৰ— মই বিশ্বাস কৰোঁ, সেই জ্যোতিষীজনৰ ওপৰত মোৰ বিশ্বাস আছে, বেলেগৰ ইয়াত কি হ’ল? সমাজৰ অশিক্ষিত আৰু সাধাৰণ মানুহ এজনে তেনেকুৱা উত্তৰ দিয়াটো তেনেই স্বাভাৱিক, সহজে অনুমেয়। কিন্তু শিক্ষা-দীক্ষাৰে সমাজৰ উচ্চ স্থানত অধিষ্ঠিত লোকসকলে তেনেকুৱা কৰিলে সামগ্ৰিকভাৱে যে গোটেই

সমাজখনকে অপকাৰ কৰা হয় এইটো অলপ ভাবিলেই বোধগম্য হয়। বিশেষকৈ উঠি অহা কমবয়সীয়া ল'ৰা-ছোৱালীৰ মাজত ইয়াৰ প্ৰভাৱ হয় সুদূৰপ্ৰসাৰী, প্ৰজন্মৰ পৰা প্ৰজন্মলৈ প্ৰসাৰিত হয় এই অবৈজ্ঞানিক মনোভাৱ। বিশেষকৈ উচ্চশিক্ষাৰে শিক্ষিত হোৱাৰ আমি যিসকল সৌভাগ্যশালী সেইসকলৰ এইটো এটা নৈতিক দায়িত্ব। আমাৰ সংবিধানেও বৈজ্ঞানিক মানসিকতা গঢ়া আৰু প্ৰচাৰ কৰাক সকলো নাগৰিকৰে এক মৌলিক কৰ্তব্য বুলি সন্নিবেশ দিছে। সংবিধানৰ ৪২তম সংশোধনীত (১৯৭৬ চন) Article 51Aৰ সংযোজনেৰে বৈজ্ঞানিক মানসিকতা গঢ়াক এক মৌলিক দায়িত্ব হিচাপে গণ্য কৰা হৈছে। এই সংযোজনত কোৱা হৈছে, “It shall be the duty of every citizen of India to develop the scientific temper, humanism and the spirit of inquiry and reform”। গতিকে অনুসন্ধিৎসা আৰু সংস্কাৰৰ উদ্যমেৰে বৈজ্ঞানিক মানসিকতা আয়ত্ত আৰু প্ৰচাৰ কৰা প্ৰতিজন নাগৰিকৰে এক মৌলিক সংবিধান প্ৰদত্ত কৰ্তব্য। পিছে মৌলিক অধিকাৰৰ প্ৰতি আমি যিমান সচেতন, মৌলিক দায়িত্বৰ প্ৰতি সিমানেই উদাসীন।

প্ৰতিটো শিশুৱেই আচলতে এক বৈজ্ঞানিক মন লৈ এই পৃথিবীলৈ আহে। এইটো কি, সেইটো কি, সেইটো কিদৰে হয়, মই কৰিলে কিয় নহয়, তুমি কৰিলে কিয় হয় ইত্যাদি নানা প্ৰশ্নই প্ৰতিটো শিশুৰ মন ব্যতিব্যস্ত কৰি ৰাখে। নতুন বস্তু পালেই শিশুৱে লিৰিকি-বিদাৰি চুই চাব বিচাৰে, কি কৰিলে কেনেকুৱা শব্দ হয় সেয়া কৰি চাব বিচাৰে, স্পৰ্শ কৰি, মুখত দি বিভিন্ন ধৰণে পৰীক্ষা কৰিব বিচাৰে, প্ৰতিটো নতুন ঘটনা বা বস্তুৰ প্ৰতি এক সীমাহীন কৌতুহল অনুভৱ কৰে। এই সকলোবোৰেই বৈজ্ঞানিক মানসিকতাৰ মৌলিক উপাদান। পাঁচ-ছয় বছৰৰ শিশু এটাৰ হাতত স্মাৰ্ট ফোন এটা দিয়ক, লিৰিকি-বিদাৰি অলপ দিনৰ ভিতৰতে কোনটো টিপিলে কি হয় উলিয়াই দিব পৰা হয়— অৰ্থাৎ নিজে পৰীক্ষা কৰিয়েই কাৰণ আৰু কাৰ্যৰ সম্বন্ধ (cause

and effect) শিশুৱে স্থাপন কৰি লয়। কিন্তু লাহে লাহে ডাঙৰ হ'বলৈ ধৰিলে এটা সময়ত সেই কৌতুহলে গৰিষ্ঠ সংখ্যক শিশুৰ মনৰ পৰা বিদায় মাগিব ধৰে, প্ৰশ্ন কৰাৰ, কৰি চোৱাৰ উদ্যম হেৰুৱাই পেলাব ধৰে। ইয়াৰ প্ৰধান কাৰণ হয়তো আমাৰ শিক্ষা ব্যৱস্থা, কিন্তু সমাজ আৰু পৰিয়ালৰ ভূমিকাও সমানেই দায়ী। ধৰ্ম, পৰম্পৰা বা সংস্কৃতিৰ নামত অভিভাৱকত্বৰ গহীনা লৈ আমি নানাবিধ অপ্ৰমাণিত বিশ্বাস জোৰ কৰি সুমুৱাই দি তেওঁলোকৰ প্ৰশ্ন কৰাৰ মানসিকতা নোহোৱা কৰি দিওঁ, নিজে কৰি চোৱাৰ উদ্যমৰ ওপৰত চোঁচা পানী ঢালি দিওঁ। শিশু, কিশোৰৰ স্বাভাৱিক উৎসুক মনক কিদৰে জীয়াই ৰাখিব পাৰি, কিদৰে বৈজ্ঞানিক মানসিকতা গঢ়ি একোজন সুস্থ নাগৰিক কৰিব পাৰি সেইটো আজি শিক্ষাবিদ, শিক্ষাৰ নীতি-নিৰ্ধাৰকসকলৰ আগত এক ডাঙৰ প্ৰত্যাহ্বান। কিন্তু তাতোকৈ ডাঙৰ আৰু ভয়ংকৰ প্ৰত্যাহ্বান হৈছে শিক্ষাৰ নীতি-নিৰ্ধাৰক, দেশৰ প্ৰশাসকসকলৰ একাংশৰ মাজত ক্ৰমে প্ৰৱল হৈ আহিব ধৰা অবৈজ্ঞানিক মনোভাৱ আৰু অপ-বিজ্ঞানৰ প্ৰভাৱ। এয়া সমাজৰ কাৰণে শুভলক্ষণ নহয়। কিন্তু আশাব্যঞ্জক কথাটো হৈছে যে বিজ্ঞানৰ অগ্ৰগতিৰ লগে লগে, বৈজ্ঞানিক মানসিকতাই সমাজক লাহে লাহে চুব ধৰাৰ লগে লগে ধৰ্ম-প্ৰদত্ত কুসংস্কাৰ, অন্ধবিশ্বাস, অপ-বিজ্ঞানৰ ওপৰত বিশ্বাস পিছ হুকিবলৈ বাধ্য, পিছ হুকিবই। বিজ্ঞানৰ লগত ধৰ্মৰ সংঘাতৰ ইতিহাসে আমাক নিশ্চিতভাৱে সেই কথাকেই কয়। এসময়ত বিজ্ঞানৰ নতুন তত্ত্বক ধৰ্মৰ লগত সংঘাত হ'লেই সৰ্বশক্তি প্ৰয়োগ কৰি বিৰোধ কৰা ধৰ্মৰ পুৰোহিতে এতিয়া বিজ্ঞানৰ প্ৰতিটো নতুন তত্ত্বকেই ধৰ্ম-গ্ৰন্থৰ পাততেই আৱিষ্কাৰ কৰিবলৈ ধৰিছে। গতিকে সমাজৰ যিসকল ব্যক্তি তথা অনুষ্ঠানে বৈজ্ঞানিক মানসিকতা প্ৰসাৰত নিৰন্তৰ লাগি আছে তেওঁলোক কোনোৱেই নিৰাশ হোৱাৰ কাৰণ নাই। এসময়ত এখন বিজ্ঞানমনস্ক সমাজ প্ৰতিষ্ঠা হ'বই। ওপৰত উল্লেখ কৰা এচাম মানুহৰ কাৰ্যই এই গতি হয়তো আমাৰ সমাজত কিছু মন্থৰ কৰিব। ■

(পূৰ্বে 'কটনিয়ান'ত প্ৰকাশিত প্ৰবন্ধ এটিৰ কিছু সংশোধিত ৰূপ)

লেখক কটন বিশ্ববিদ্যালয়ৰ

পদাৰ্থ বিজ্ঞান বিভাগৰ অৱসৰপ্ৰাপ্ত প্ৰাক্তন মুৰব্বী অধ্যাপক

জলবায়ু পৰিৱৰ্তন সন্মিলনৰ চমু ইতিহাস আৰু আন্তৰ্জাতিক ৰাজনীতি : এক সমালোচনাত্মক বিশ্লেষণ

ড° কালী প্ৰসাদ শৰ্মা

কুৰি শতিকাৰ মাজভাগলৈ আমাৰ সমাজত পৰিৱেশ সংৰক্ষণ বিষয়টোৱে বিশেষ গুৰুত্ব পোৱা নাছিল। আনকি দাৰ্শনিক, সাহিত্যিক, চিন্তাবিদসকলেও প্ৰাকৃতিক সম্পদৰ নিৰ্বিচাৰ ব্যৱহাৰ সম্পৰ্কে মানুহৰ মনত সজাগতা সৃষ্টি কৰিব পৰা নাছিল। প্ৰাকৃতিক সম্পদসমূহৰ জৰিয়তে মানুহৰ প্ৰয়োজন পূৰণ কৰাটোৱে আছিল সমাজৰ একমাত্ৰ লক্ষ্য। প্ৰকৃতিৰ পৰা সংগ্ৰহ কৰা সম্পদৰ গৰাকী কোন হ'ব তাক লৈ ক্ষমতাসালী শ্ৰেণীৰ মাজত মত পাৰ্থক্য হোৱা দেখা যায়। কিন্তু এনে সম্পদৰ নিৰ্বিচাৰ শোষণৰ ফলত পৰিৱেশৰ যি ক্ষতি হ'ব পাৰে তাক লৈ শংকিত হোৱা দেখা নাযায়। কুৰি শতিকাৰ মাজভাগতহে (১৯৪৯ চনত) প্ৰথমবাৰৰ কাৰণে প্ৰাকৃতিক সম্পদৰ অৱক্ষয় আৰু ব্যৱহাৰৰ ওপৰত আলোচনা কৰিবলৈ নিউয়ৰ্ক চহৰত ৰাষ্ট্ৰসংঘৰ উদ্যোগত এখন সন্মিলন অনুষ্ঠিত হৈছিল। ইয়াৰ মুখ্য উদ্দেশ্য আছিল কেনেকৈ প্ৰাকৃতিক সম্পদসমূহক সমাজৰ অৰ্থনৈতিক আৰু সামাজিক বিকাশৰ কাৰণে ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি। প্ৰাকৃতিক সম্পদৰ সংৰক্ষণৰ বিষয়টোৱে আনকি তেতিয়াও সেই সন্মিলনত অগ্ৰাধিকাৰ পোৱা নাছিল। কিন্তু ১৯৬২ চনত ৰাচেল কাৰ্ছনৰ ইতিহাস সৃষ্টিকাৰী গ্ৰন্থ 'চাইলেন্ট স্প্ৰিং' প্ৰকাশ পোৱাৰ পিছত মানুহৰ চিন্তা-ভাৱনাত পৰিৱেশ সংৰক্ষণৰ বিষয়টোৱে অধিক গুৰুত্ব পাব ধৰিলে আৰু প্ৰকৃতিৰ প্ৰতি মানুহৰ দৃষ্টিভঙ্গীও বহু পৰিমাণে সলনি হৈ পৰিল। কাৰ্ছনে প্ৰথমবাৰৰ কাৰণে প্ৰযুক্তিগত বিকাশৰ জৰিয়তে প্ৰকৃতিক লুপ্তন কৰাৰ ভোগবাদী নীতিৰ বিৰুদ্ধে এক আদৰ্শগত যুদ্ধত

নামি পৰিছিল। গ্ৰন্থখনে আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ লগতে সমগ্ৰ বিশ্বতেই এক আলোড়ন সৃষ্টি কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল আৰু আজিও গ্ৰন্থখনক আধুনিক পৰিৱেশ আন্দোলনৰ টাৰ্নিং পইণ্ট হিচাপে গণ্য কৰা হয়। এই সময়ছোৱাতেই (১৯৬৮ চন) চুইডেনৰ চৰকাৰৰ তৰফৰ পৰাও প্ৰদূষণ সম্পৰ্কে তেওঁলোকৰ গভীৰ উদ্বেগতাৰ কথা জনাই ৰাষ্ট্ৰসংঘৰ অৰ্থনৈতিক আৰু সামাজিক পৰিষদলৈ এখন চিঠি লিখিছিল। এনে এক ঐতিহাসিক পৰিপ্ৰেক্ষিততেই ৰাষ্ট্ৰসংঘই পৰিৱেশ সুৰক্ষা বিষয়টোৰ ওপৰত অধিক গুৰুত্ব আৰোপ কৰি ৰাষ্ট্ৰসংঘৰ অধিৱেশনৰ আলোচনাৰ কাৰ্যসূচীত অন্তৰ্ভুক্ত কৰিবলৈ যো-জা চলালে। সেই মৰ্মে ৰাষ্ট্ৰসংঘৰ সাধাৰণ পৰিষদৰ অনুমোদন মৰ্মে ১৯৭২ চনত চুইডেনৰ ৰাজধানী ষ্টকহ'মত মানৱ পৰিৱেশৰ ওপৰত প্ৰথমখন আন্তৰ্জাতিক সন্মিলন (৫-১৬ জুন) অনুষ্ঠিত হৈছিল। এই সন্মিলনৰ আৰম্ভণিৰ দিনটোক অৰ্থাৎ ৫ জুন তাৰিখটোক ১৯৭৩ চনৰ পৰা সমগ্ৰ বিশ্বতেই 'বিশ্ব পৰিৱেশ দিৱস' হিচাপে পালন কৰিবলৈ ল'লে। লগতে মানৱ সংঘটিত কাৰ্যৰ বাবে হোৱা জলবায়ু পৰিৱৰ্তনৰ বিষয়েও মানুহ বহু পৰিমাণে সজাগ হ'ব ধৰিলে। জলবায়ু পৰিৱৰ্তনে যাতে মানৱ সমাজৰ অনিষ্ট সাধন কৰিব নোৱাৰে তাৰ পৰা মানৱ সমাজক সুৰক্ষা দিয়াৰ পৰিকল্পনা গ্ৰহণ কৰিবলৈ বিশ্ব বতৰবিজ্ঞান সংস্থা (WMO) আৰু আন কেইবাটাও আন্তৰ্জাতিক সংস্থাৰ আহ্বান মৰ্মে ১৯৭৯ চনত (১২-২৩ ফেব্ৰুৱাৰী) জেনেভাত প্ৰথমখন বিশ্ব জলবায়ু সন্মিলন অনুষ্ঠিত হৈছিল। ইয়াৰ

পৰৱৰ্তী সময়ত ১৯৮৫ চনত ভিয়েনাৰ অষ্ট্ৰিয়াত অ'জন স্তৰৰ সুৰক্ষা শীৰ্ষক, ১৯৮৭ চনত কানাডাৰ মন্ট্ৰীলত অ'জন স্তৰৰ ক্ষতিকারক পদাৰ্থ নিয়ন্ত্ৰণ কৰাৰ কাৰণে ৰাষ্ট্ৰসংঘৰ উদ্যোগত দুখন আন্তৰ্জাতিক সন্মিলন অনুষ্ঠিত হৈছিল। অ'জন স্তৰ বিনাশকাৰী চি. এফ. চি. জাতীয় ৰাসায়নিক পদাৰ্থৰ উৎপাদন বন্ধ কৰিবলৈ প্ৰতিখন দেশেই সৰ্বসন্মতভাৱে অনুমোদন জনাই এই ঐতিহাসিক চুক্তিত স্বাক্ষৰ কৰিছিল। যাৰ বাবে আজি বহুলাংশে অ'জন ধ্বংসকাৰী পদাৰ্থৰ উৎপাদন বন্ধ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে আৰু সমস্যাটো বহু পৰিমাণে সমাধানো সম্ভৱ হৈছে। সেয়েহে মন্ট্ৰীল প্ৰট'কলখনক পৰিৱেশ সংকট সমাধানৰ ক্ষেত্ৰত পথিকৃত এক আদৰ্শ চুক্তি হিচাপে গণ্য কৰা হয়।

ইতিমধ্যে জলবায়ু পৰিৱৰ্তন বিজ্ঞানে বহু পৰিমাণে অগ্ৰগতি লাভ কৰিলে। এই পৰিপ্ৰেক্ষিতত ১৯৮৮ চনত বিশ্ব বতৰবিজ্ঞান সংস্থা আৰু ৰাষ্ট্ৰসংঘৰ পৰিৱেশ কাৰ্যসূচীৰ যৌথ প্ৰচেষ্টাত গঢ়ি তোলা হয় জলবায়ু পৰিৱৰ্তনৰ আন্তঃ চৰকাৰী পেনেল (IPCC)। আই. পি. চি. চি.ৰ মুখ্য উদ্দেশ্য হৈছে জলবায়ু পৰিৱৰ্তনৰ বৈজ্ঞানিক, কাৰিকৰী আৰু আৰ্থসামাজিক জ্ঞান সম্বন্ধীয় বিস্তৃত বাৰ্ষিক মূল্যায়ন প্ৰতিবেদন প্ৰকাশ কৰাৰ জৰিয়তে ৰাষ্ট্ৰসংঘৰ লগতে ইয়াৰ অৰ্ন্তগত ৰাষ্ট্ৰসমূহক এই বিষয়ত নীতি নিৰ্ধাৰণ আৰু সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত সহায় কৰা। বিজ্ঞান, ভঙ্গুৰতা আৰু প্ৰতিযোজন, আৰু কাৰ্বন নিৰ্গমণ এই তিনিটা হৈছে আই. পি. চি. চি.ৰ মুখ্য প্ৰতিবেদন। বৈজ্ঞানিক মহলে এই প্ৰতিবেদনসমূহক জলবায়ু পৰিৱৰ্তন বিষয়ক জ্ঞানৰ মেৰুদণ্ড হিচাপে গণ্য কৰে। আই. পি. চি. চি. প্ৰতিষ্ঠা হোৱাৰ পিছৰে পৰাই বৰ্তমানলৈ মুঠ ৫ খন মূল্যায়ন প্ৰতিবেদন আৰু নিৰ্দিষ্ট বিষয়ৰ ওপৰত কিছুমান বিশেষ প্ৰতিবেদন প্ৰস্তুত কৰি উলিয়াইছে। এই প্ৰতিবেদনসমূহৰ পৰা এটা কথা স্পষ্ট যে বৰ্তমানৰ তীব্ৰ গতিত হৈ থকা জলবায়ু পৰিৱৰ্তনৰ মুখ্য কাৰণ হৈছে নৃতাত্ত্বিক আৰু ই এটা বাস্তব ঘটনা। প্ৰতিবেদনসমূহে এই সম্পৰ্কে থকা দ্যোদুল্যমান অৱস্থা আঁতৰ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। প্ৰতিবেদনসমূহ সমগ্ৰ বিশ্বৰ প্ৰাকৃতিক বিজ্ঞানী, সমাজ বিজ্ঞানী, প্ৰযুক্তিবিদকে ধৰি অন্যান্য বিভিন্ন দিশৰ বিশেষজ্ঞ ব্যক্তিৰ দ্বাৰা সম্পাদনা কৰা হয়। ইয়াৰ উপৰিও পাৰদৰ্শী

ব্যক্তিৰ জৰিয়তে পুনৰীক্ষণ কৰি ইয়াক উন্নীত কৰাৰ পিছতহে ইয়াক গ্ৰহণ কৰা হয়।

গোলকীয় তাপমাত্ৰা ৰোধ কৰাৰ কাৰণে ৰাষ্ট্ৰসংঘৰ সাধাৰণ পৰিষদে ১৯৯০ চনত Intergovernmental Negotiating Committee (INC) গঠন কৰে আৰু আই. এন. চিয়ে UNFCCC চুক্তিৰ খচৰাখন প্ৰস্তুত কৰে। ১৯৯২ চনত ব্ৰাজিলৰ ৰিঅ'দি জেনেৰিওত ১৭৯ খন ৰাষ্ট্ৰৰ উপস্থিতিত ৰাষ্ট্ৰসংঘৰ পৰিৱেশ আৰু উন্নয়ন শীৰ্ষক জলবায়ু পৰিৱৰ্তন শীৰ্ষক প্ৰথমখন সন্মিলন (৩-১৪ জুন) অনুষ্ঠিত হৈছিল। যাক ধৰিত্ৰী সন্মিলন হিচাপেও জনা যায়। এই সন্মিলনতেই সেউজ গৃহ গেছ নিৰ্গমণ হ্ৰাস কৰাৰ জৰিয়তে জলবায়ু পৰিৱৰ্তন ৰোধ কৰাৰ বাবে আই. এন. চিয়ে প্ৰস্তুত কৰা UNFCCC ৰ খচৰাখন গ্ৰহণ কৰি কাৰ্যকৰী কৰাৰ ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰা হয়। ৰিঅ'দি সন্মিলনত পৃথিৱীখন প্ৰদূষণমুক্ত কৰাৰ কাৰণে এক বৃহৎ আঁচনি দাঙি ধৰি সকলো ৰাষ্ট্ৰকেই গোলকীয় পৰিৱেশ সমস্যাসমূহৰ প্ৰতি দায়বদ্ধ আৰু অনুভূতিশীল হৈ থাকিবলৈ আহ্বান জনোৱা হৈছিল। কিন্তু লগতে এই কথাও স্বীকাৰ কৰা হৈছে যে বিশ্বৰ শিল্পোন্নত ধনী ৰাষ্ট্ৰসমূহে তেওঁলোকৰ উন্নয়নৰ স্বার্থত উন্নয়নশীল আৰু অনুন্নত ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ তুলনাত বহু আগৰে পৰাই বায়ুমণ্ডল দূষিত কৰি আহিছে। আনহাতে বিশ্বত উন্নত আৰু উন্নয়নশীল দেশসমূহৰ মাজৰ অৰ্থনৈতিক অসমতাৰ আকাশ-পাতাল প্ৰভেদ আছে। সেইহেতুকে জলবায়ু পৰিৱৰ্তনৰ আৰু পৰিৱেশ প্ৰদূষণৰ সমস্যা সমাধানৰ বাবে শিল্পোন্নত ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ দায়িত্ব যে অধিক সেই কথা সহজে অনুমেয় আৰু তেওঁলোক এই ক্ষেত্ৰত আগবাঢ়ি আহি এই দায়িত্ব পালন কৰিব লাগিব। এনে নীতিৰ ভিত্তিতেই এই সন্মিলনত “Common But Differentiated Responsibilities (CBDR) নামৰ এক আন্তৰ্জাতিক পৰিৱেশ আইন গ্ৰহণ কৰা হৈছিল। আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ সেই সময়ৰ ৰাষ্ট্ৰপতি জৰ্জ বুশে (জ্যেষ্ঠ) এই চুক্তিত স্বাক্ষৰ কৰিলেও তেওঁৰ ই. পি. এ. তহাৰধায়কজনে জানিবলৈ দিছিল যে এই চুক্তি সম্পূৰ্ণকৈ মানি ল'বলৈ আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ যথেষ্ট অসুবিধা আছে। সেয়েহে আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰই এই চুক্তিৰ জৈৱবৈচিত্ৰ্য সংৰক্ষণ চুক্তিখনত স্বাক্ষৰ নকৰিলে। মুঠতে

উন্নত ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ সমৰ্থনপুষ্ট বহুজাতিক সংস্থাসমূহে ৰিঅ' সন্মিলনৰ কাৰ্যসূচী আৰু গৃহীত প্ৰস্তাৱনাসমূহ তন্ন তন্নকৈ পৰীক্ষা কৰিছিল যাতে পৰিৱেশ সুৰক্ষাৰ নামত এই চুক্তিয়ে কৰ্পোৰেট গোষ্ঠীৰ ক্ষতি সাধন কৰিব নোৱাৰে। সন্মিলনখনে বিশ্বৰ মানুহক পৰিৱেশ সংৰক্ষণৰ বিষয়টোৰ প্ৰতি অধিক সজাগ কৰিছিল যদিও আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ নেতিবাচক দৃষ্টিভঙ্গীয়ে ধৰিত্ৰী সন্মিলনৰ গুৰুত্ব বহু পৰিমাণে লাঘৱ কৰিছিল।

এই সন্মিলনৰ পিছৰে পৰাই UNFCCC চুক্তিৰ অন্তৰ্গত ৰাষ্ট্ৰসমূহে সন্মিলিতভাৱে আলোচনাৰ জৰিয়তে বায়ুমণ্ডলত সেউজ গৃহ গেছৰ পৰিমাণ হ্ৰাস কৰাৰ অৰ্থে ১৯৯৫ চনৰ পৰা প্ৰতিবছৰে একোখনকৈ সন্মিলন অনুষ্ঠিত কৰি আহিছে যাক “কনফাৰেন্স অব পাৰ্টিজ” চমুকৈ ‘COP’ (কপ) বুলি জনা যায়। একমাত্ৰ ক’ভিড অতিমাৰীৰ বাবে ২০২০ চনৰ ‘কপ ২৬’খন পিছুৱাই ২০২১ চনত অনুষ্ঠিত কৰিবলগীয়া হৈছিল। এই বছৰৰ ‘কপ-২৭’ ইজিপ্তৰ শাৰ্ম এল শ্বৈখত যোৱা ৬ নৱেম্বৰত আৰম্ভ হৈছে আৰু ই ১৮ নৱেম্বৰলৈ চলি থাকিব। প্ৰতিখন কপ সন্মিলনেই জলবায়ু পৰিৱৰ্তন ৰোধ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰি আহিছে। ১৯৯৭ চনত ‘কপ-৩’ আৰু ২০১৫ চনত অনুষ্ঠিত হোৱা ‘কপ-২১’ সন্মিলন দুখনত সেউজ গৃহ নিৰ্গমণ নিয়ন্ত্ৰণৰ জৰিয়তে জলবায়ু পৰিৱৰ্তনৰ প্ৰভাৱ হ্ৰাস কৰাৰ ক্ষেত্ৰত গ্ৰহণ কৰা সিদ্ধান্তসমূহক মাইলৰ খুঁটি হিচাপে গণ্য কৰা হয়।

১৯৯৭ চনত জাপানৰ কিয়ট’ চহৰত সেউজ গৃহ গেছ নিৰ্গমণ হ্ৰাস কৰাৰ অৰ্থে নীতি নিৰ্ধাৰণ কৰিবলৈ এখন চুক্তি স্বাক্ষৰিত হৈছিল— যিখন কিয়ট’ প্ৰট’কল নামেৰে জনাজাত। জলবায়ু পৰিৱৰ্তন ৰোধ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত ইয়াক এখন ঐতিহাসিক দলিল ৰূপে গণ্য কৰা হয়। কাৰণ সেউজ গৃহ গেছ নিৰ্গমণ হ্ৰাস কৰাৰ বাবে এইখনেই আছিল প্ৰথম আইনগত বাধ্যবাধকতা থকা চুক্তি। এই চুক্তি অনুসৰি পৰিশিষ্ট-১ তালিকাভুক্ত শিল্পোন্নোত ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ ক্ষেত্ৰত, ১৯৯০ চনক ভিত্তি বছৰ হিচাপে লৈ সেউজ গৃহ গেছসমূহৰ ৫.২ শতাংশ হ্ৰাস কৰাৰ আইনী বাধ্যবাধকতা আৰোপ কৰা হৈছিল। চুক্তিখন ২০০৫ চনৰ পৰা কাৰ্যকৰী হৈছিল আৰু

২০০৮ চনৰ পৰা আৰম্ভ কৰি ২০১২ চনলৈ ইয়াৰ সময়সীমা নিৰ্ধাৰণ কৰা হৈছিল।

উন্নয়নশীল আৰু অনুন্নত ৰাষ্ট্ৰসমূহক এনে বাধ্যবাধকতাৰ পৰা বেহাই দিয়া হৈছিল। যদিও আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ সেই সময়ৰ ৰাষ্ট্ৰপতি বিল ক্লিনটনে এই চুক্তিত স্বাক্ষৰ কৰিছিল তথাপি কিন্তু ইউ এছ চিনেটে এই চুক্তিত অনুমোদন জনোৱা নাছিল। আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ যুক্তি আছিল যে, ৫.২ শতাংশ সেউজ গৃহ গেছৰ নিৰ্গমণ হ্ৰাস কৰিলে দেশখনৰ অৰ্থনীতিত ব্যাপক প্ৰভাৱ পৰিব। মূলতঃ তেওঁলোকে চীন আৰু ভাৰতৰ দৰে উন্নয়নশীল দেশসমূহৰ ক্ষেত্ৰত নিৰ্গমণৰ নিৰ্দিষ্ট লক্ষ্যমাত্ৰা নথকাৰ বাবে কিয়ট’ চুক্তিখনত অনুমোদন নকৰাৰ অজুহাত দেখুৱাইছিল। সেউজ গৃহ গেছ নিৰ্গমণৰ ক্ষেত্ৰত বিশ্বৰ একেবাৰে ওপৰত থকা দেশ এখনে চুক্তিখন গ্ৰহণ নকৰাত চুক্তিখন বহু পৰিমাণে অসাৰ হৈ পৰিছিল। জানিব পৰামতে মাৰ্কিন ব্যৱসায়ী গোষ্ঠী আৰু শিল্পপতিসকলৰ বিৰোধিতা আছিল চুক্তি প্ৰত্যাখ্যান কৰাৰ মূল কাৰণ। কিয়ট’ সন্মিলনৰ সমালোচকসকলে এই মত প্ৰকাশ কৰিছিল যে এতিয়া জলবায়ু পৰিৱৰ্তন এটা অকল বৈজ্ঞানিক বিষয় হৈয়ে থকা নাই। ইয়াৰ সৈতে ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ ৰাজনীতি আৰু অৰ্থনীতি গভীৰভাৱে জড়িত হৈ পৰিছে। ফলত ৰাষ্ট্ৰসমূহ বিভিন্ন শিবিৰত বিভক্ত হৈ পৰিছে।

প্ৰথম ধৰিত্ৰী সন্মিলনৰ চুক্তিখনৰ ৰূপায়ণৰ অগ্ৰগতি সম্পৰ্কে পৰ্যালোচনা আৰু খতিয়ান ল’বলৈ বিশ্ব বহনক্ষম বিকাশ শীৰ্ষক দ্বিতীয় ধৰিত্ৰী সন্মিলনখন (ৰিঅ’-১০) দক্ষিণ আফ্ৰিকাৰ জোহান্সবাৰ্গ চহৰত ২০০২ চনত অনুষ্ঠিত হৈছিল। এই সন্মিলনৰ ঘোষণাপত্ৰত বহনক্ষম উন্নয়নৰ সংজ্ঞা নিৰ্ধাৰণ কৰাৰ উপৰিও স্থানীয় আঞ্চলিক আৰু গোলকীয় পৰ্যায়ত পৰিৱেশ সুৰক্ষা কৰাৰ ক্ষেত্ৰত অধিক গুৰুত্ব আৰোপ কৰাৰ কথা কোৱা হৈছিল। সন্মিলনত বিশ্বৰ সকলো ৰাষ্ট্ৰই প্ৰাকৃতিক ভাৰসাম্য ৰক্ষা আৰু পৰিৱেশ প্ৰদূষণ ৰোধ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত সহমত প্ৰকাশ কৰিছিল। কিন্তু অকল সহমত প্ৰকাশ কৰাটোৱে জানো যথেষ্ট? ইয়াৰ প্ৰতিকাৰৰ বাবে ধনী ৰাষ্ট্ৰসমূহে দেখুওৱা অনীহাৰ বিৰুদ্ধে কোনোধৰণৰ কাৰ্যকৰী ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত সন্মিলন একেবাৰে নীৰৱ আছিল। ফলত সন্মিলনৰ পৰা বিশ্ববাসীক কোনোধৰণৰ বাৰ্তা প্ৰেৰণ

কৰিব পৰা নাছিল। মাত্ৰ ইয়াৰ ঘোষণা পত্ৰত নেতৃত্ববৃন্দই বহনক্ষম বিকাশৰ প্ৰতি যে তেওঁলোক প্ৰতিশ্ৰুতিবদ্ধ এই কথা সোঁৱৰাই এক ৰাজনৈতিক বিবৃতি দিয়াতেই ক্ষান্ত থাকিবলগীয়া হৈছিল। আনকি সেই সময়ৰ মাৰ্কিন ৰাষ্ট্ৰপতি জৰ্জ বুশ্বে (জুনিয়ৰ)ও এই সন্মিলনত উপস্থিত থকাৰ প্ৰয়োজন বোধ কৰা নাছিল। প্ৰাকৃতিক ভাৰসাম্য ৰক্ষা আৰু অৰ্থনৈতিক উন্নয়নৰ মাজত সমতা স্থাপন কৰাৰ জৰিয়তে গোলকীয় দৰিদ্ৰতা দূৰ কৰাৰ বহনক্ষম এই ধাৰণাক বহু উন্নত ৰাষ্ট্ৰই নিজৰ স্বাৰ্থৰ বাবেই সহজভাৱে গ্ৰহণ কৰিব পৰা নাছিল। ফলত ইয়াৰ সমাধানৰ পথো প্ৰশস্ত নহ'ল আৰু উত্তৰ গোলার্ধৰ উন্নত ৰাষ্ট্ৰ আৰু দক্ষিণ গোলার্ধৰ নিঃস্ব ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ মাজত সংঘাত বৃদ্ধি পাবলৈ ধৰিলে। এনে সংঘাতৰ মূল কাৰণ হৈছে জলবায়ু পৰিৱৰ্তনে সৃষ্টি কৰা পৰিস্থিতিক বৈষম্য (Ecological Inequality)। আই. পি. চি. চি.ৰ প্ৰতিবেদনসমূহত আজি এই কথা স্পষ্টভাৱে প্ৰকাশ পাইছে যে উন্নয়নশীল দেশসমূহৰ অন্তৰ্গত আফ্ৰিকা, এচিয়া, কাৰিবিয়ান, লেটিন আমেৰিকা, মধ্যপ্ৰাচ্য, প্ৰশান্ত সাগৰীয় আদি অঞ্চলৰ ৪৮ খন অনুন্নত দেশে গোলকীয় কাৰ্বনৰ মাত্ৰ ১.১ শতাংশ নিৰ্গমণ কৰে। কিন্তু এনে ৰাষ্ট্ৰসমূহেই জলবায়ু পৰিৱৰ্তনে সৃষ্টি কৰা বিপৰ্যয়ৰ দ্বাৰা আটাইতকৈ বেছি ক্ষতিগ্ৰস্ত হৈ আহিছে। আনহাতে জলবায়ু পৰিৱৰ্তন সন্মিলনসমূহতো এনে ৰাষ্ট্ৰসমূহে যথেষ্ট কম ৰাজনৈতিক গুৰুত্ব পাই আহিছে নাইবা এই সম্পৰ্কীয় সিদ্ধান্ত গ্ৰহণত তেওঁলোকৰ মতামতৰ ওপৰত একেবাৰে গুৰুত্ব দিয়া নহয়। সেয়েহে জলবায়ু পৰিৱৰ্তন সন্মিলনসমূহত তেওঁলোকৰ একত্ৰিত মতামত শক্তিশালী ৰূপত উত্থাপন কৰিবলৈ 'Climate Vulnerable Forum' নামৰ এক আন্তৰ্জাতিক মঞ্চ স্থাপন কৰা হৈছে।

কিয়ট' প্ৰট'কল ৰূপায়ণ সম্বন্ধে পৰ্যালোচনা কৰিবলৈ আৰু পৰৱৰ্তী পদক্ষেপ গ্ৰহণ কৰাৰ উদ্দেশ্যে ২০০৭ চনত ডেনমাৰ্কৰ ৰাজধানী কোপেনহেগেনত জলবায়ু পৰিৱৰ্তন শীৰ্ষক সন্মিলন (কপ-১৫) অনুষ্ঠিত হৈছিল। এই সন্মিলনতেই শিল্পোন্নত দেশসমূহে উন্নয়নশীল আৰু জলবায়ু পৰিৱৰ্তনৰ দ্বাৰা অধিক ক্ষতিগ্ৰস্ত দেশসমূহক ক্ষতিপূৰণ হিচাপে ২০২০ চনৰ পৰা প্ৰতিবছৰে ১০০ বিলিয়ন ইউ

এছ ডলাৰৰ সমপৰিমাণৰ অৰ্থসাহায্য প্ৰদানৰ কথা ঘোষণা কৰিছিল। সেউজ গৃহ গেছ নিৰ্গমণৰ ফলতেই যে পৃথিৱীখনলৈ এক ভয়াবহ পৰিস্থিতি নামি আহিছে এই কথা সকলো ৰাষ্ট্ৰই আন আন সন্মিলনৰ দৰে এই সন্মিলনতো স্বীকাৰ কৰিও এই ক্ষেত্ৰত কোনো ধৰণৰ অগ্ৰগতি আৰু সিদ্ধান্ত নোহোৱাকৈয়ে সন্মিলনখন সামৰিবলগীয়া হয়। কোপেনহেগেন আৰু ইয়াৰ পৰৱৰ্তী ২০১০ চনৰ মেম্বিকোৰ কাকুন (কপ-১৬), ২০১২ চনৰ দক্ষিণ আফ্ৰিকাৰ ডৰবান সন্মিলনত (কপ-১৭) আমেৰিকাৰ নেতৃত্বত কিছুমান উন্নত ৰাষ্ট্ৰই সেউজ গৃহ গেছ নিৰ্গমণৰ ক্ষেত্ৰত থকা আইনী বাধ্যবাধকতাৰ বিৰোধিতা কৰি আহিছিল। শেষত ২০১৫ চনত পেৰিছ চহৰত অনুষ্ঠিত কপ-২১ত এনে আইনী বাধ্যবাধকতা প্ৰত্যাহাৰ কৰিছিল। পেৰিছ চুক্তিত স্বাক্ষৰকাৰী ৰাষ্ট্ৰসমূহে একেছ শতিকাৰ শেষলৈ গোলকীয় তাপমাত্ৰা বৃদ্ধি শিল্প বিপ্লবৰ আগৰ পৰ্যায়তকৈ ১.৫ ডিগ্ৰী চেলছিয়াছৰ ভিতৰত সীমাবদ্ধ ৰখাৰ বাবে প্ৰতিশ্ৰুতিবদ্ধ হৈছিল। গোলকীয় তাপমাত্ৰা হ্রাসৰ লক্ষ্যত উপনীত হ'বলৈ প্ৰতিখন ৰাষ্ট্ৰই তেওঁলোকৰ সেউজ গৃহ গেছ নিৰ্গমণ হ্রাস কৰাৰ অৰ্থে স্ব-ইচ্ছাই কোনো আইনী বাধ্যবাধকতা নোহোৱাকৈ তেওঁলোকৰ জাতীয় নিৰ্ধাৰিত অৱদান (NDC) ঘোষণা কৰিব পাৰিব। এই চুক্তিত স্বাক্ষৰিত দেশসমূহৰ বহুতেই তেওঁলোকৰ জাতীয় নিৰ্ধাৰিত অৱদানসমূহ ঘোষণা কৰিছিল। আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰই ২০০৫ চনক ভিত্তি বছৰ হিচাপে লৈ ২০২৫ চনৰ ভিতৰত ২৬.২৮ শতাংশ সেউজ গৃহ গেছৰ নিৰ্গমণ হ্রাস কৰাৰ কথা জনাইছিল। কিন্তু পৰৱৰ্তী সময়ত আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ ৰাষ্ট্ৰপতি নিৰ্বাচনত ডোনাল্ড ট্ৰাম্প ক্ষমতালৈ অহাৰ পিছত তেওঁ এই চুক্তিৰ বিৰোধিতা কৰিব ধৰিলে আৰু ১ জুন ২০১৭ চনত চুক্তিখনৰ পৰা দেশখনৰ নাম প্ৰত্যাহাৰ কৰাৰ কথা ঘোষণা কৰিলে। তেখেতৰ মতে চুক্তিখনে আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ পৰিৱেশ আইন গঢ় দিয়াত আৰু ঘৰুৱা সমস্যা সমাধানত বাধাৰ প্ৰাচীৰ হিচাপে ঠিয় দিব। ট্ৰাম্পৰ মতে এই চুক্তিখন আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ বাবে এখন ভয়াবহ আইন আৰু চুক্তিখন দেশখনৰ সাৰ্বভৌমত্বৰ প্ৰতি ভাবুকি স্বৰূপ। পেৰিছ চুক্তিৰ পৰা দেশখন মুক্ত কৰাৰ সিদ্ধান্তৰ বাবে দেশখনৰ অভ্যন্তৰৰ বহু নেতা, ডাঙৰ ডাঙৰ

চহৰৰ মেয়ৰ, ৰাজ্যপাল আদিৰ উপৰিও বিশ্বৰ আন বহুতো দেশেই তেওঁক সমৰ্থন কৰা নাছিল বৰঞ্চ সমালোচনাহে কৰিছিল। প্ৰকৃততে ট্ৰাম্পৰ এদল সমৰ্থক আৰু আমেৰিকাৰ শক্তিশালীৰ সৈতে জড়িত বৃহৎ কৰ্পোৰেট গোষ্ঠীৰ হেঁচাত দেশখনে এনে সিদ্ধান্ত ল'ব লগা হৈছিল। ট্ৰাম্প আনকি গ্ৰেট ব্ৰিটেইন, ফ্ৰান্স, জাৰ্মানি, কানাডা আদি দেশৰ নেতৃবৰ্গৰ সৈতেও পেৰিছ চুক্তিৰ পৰা দেশখনৰ নাম প্ৰত্যাহাৰ কৰা সম্পৰ্কে কথা পাতিছিল। কিন্তু কোনো এখন দেশৰ পৰাই তেওঁ সঁহাৰি পোৱা নাছিল। আনকি ইটালিৰ বোলোনা চহৰত ২০১৭ চনৰ জুন মাহত ঔদ্যোগিক দেশসমূহৰ গোট G-7 ত পৰিৱেশ মন্ত্ৰীসকলৰ সভাত উত্থাপিত প্ৰতিবেদনতো জলবায়ু সম্পৰ্কীয় পেৰিছচুক্তিখন অপৰিৱৰ্তনীয় বুলি ঘোষণা কৰিছিল। আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰই ইয়াৰ প্ৰতিবাদ কৰিছিল আৰু প্ৰতিবেদনৰ এই কথা উল্লেখ থকা অংশত স্বাক্ষৰ দান কৰাৰ পৰা বিৰত আছিল। কিন্তু এই গোটৰ অন্য ছখন ৰাষ্ট্ৰই পেৰিছ চুক্তিৰ প্ৰতি যে তেওঁলোক দায়বদ্ধ সেই কথা স্পষ্ট ভাষাত উল্লেখ কৰিছিল। আনহাতে চীন, ইউৰোপীয়ান ইউনিয়ন আৰু ভাৰতেও পেৰিছচুক্তিৰ প্ৰতি থকা তেওঁলোকৰ দায়বদ্ধতাৰ কথা দৃঢ়ভাৱে ব্যক্ত কৰিছিল। পৰৱৰ্তী সময়ত জো বাইডেন আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ ৰাষ্ট্ৰপতি হিচাপে নিৰ্বাচিত হৈ কাৰ্যালয়ত যোগদানৰ প্ৰথম দিনটোতে অৰ্থাৎ ২০২১ চনৰ ২০ জানুৱাৰী তাৰিখত পুনৰায় পেৰিছচুক্তিত যোগদান কৰে। ৰাষ্ট্ৰপতি নিৰ্বাচনৰ সময়তেই বাইডেনে প্ৰতিশ্ৰুতি দিছিল যে তেওঁ ক্ষমতালৈ আহিলে তেওঁৰ চৰকাৰে নবায়নযোগ্য শক্তিৰ ব্যৱহাৰৰ জৰিয়তে দেশখনক এখন কাৰ্বন নিৰপেক্ষ দেশ হিচাপে উন্নীত কৰাৰ কাৰণে কাম কৰিব আৰু পৰিৱেশ অনুকূল কৰ্মসংস্থান বৃদ্ধি কৰিব। সেই অনুসাৰে ২০২২ চনৰ আগষ্ট মাহত জলবায়ু পৰিৱৰ্তন ৰোধ আৰু স্বাস্থ্য খণ্ডৰ উন্নয়নৰ বাবে ৭৫০ বিলিয়ন ডলাৰৰ এখন বিলত জো বাইডেনে স্বাক্ষৰ দান কৰে। ২০৩০ চনৰ ভিতৰত ৪৪ শতাংশ কাৰ্বন নিৰ্গমণ হ্ৰাস কৰাৰ লক্ষ্যমাত্ৰাত উপনীত হ'বলৈ ৩৫৯ বিলিয়ন ডলাৰ ধন এই শিতানত ব্যয় কৰাৰ সিদ্ধান্তও গ্ৰহণ কৰে। জলবায়ু পৰিৱৰ্তনৰ সমস্যা সমাধানৰ বাবে ব্যয় কৰা এই পৰিমাণৰ ধন হৈছে আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ ইতিহাসত আটাইতকৈ ডাঙৰ বিনিয়োগ। ৰিপাব্লিকান পাৰ্টিৰ

সদস্যসকলে এই বিল যাতে চিনেটত গৃহীত নহয় তাৰ কাৰণে যথেষ্ট চেষ্টা চলাইছিল। আইনখনে ডেমোক্ৰেটিক অধ্যুষিত অংগ ৰাজ্যসমূহত ব্যাপক উৎসাহ উদ্দীপনা যোগাইছে আৰু এনে অঞ্চলসমূহত নবায়নযোগ্য শক্তিৰ ব্যৱহাৰ বৃদ্ধি পাব ধৰিছে। বায়ুমণ্ডলত কাৰ্বন নিৰ্গমণ হ্ৰাসৰ কৰ্মপৰিকল্পনা গ্ৰহণ কৰিবলৈ ২০২১ চনত স্কটলেণ্ডৰ গ্লাছগোত অনুষ্ঠিত ৰাষ্ট্ৰসংঘৰ জলবায়ু পৰিৱৰ্তন সম্বন্ধীয় সন্মিলনত (কপ-২৬) আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ ৰাষ্ট্ৰপতি জো বাইডেনে আৰু চীনৰ ৰাষ্ট্ৰপ্ৰধান জি জিনপিঙে ঘোষণা কৰিছে যে দেশ দুখনে ক্ৰমে ২০৫০ আৰু ২০৬০ চনৰ ভিতৰত 'নেট জিৰ' লক্ষ্য পূৰণ কৰিব আৰু অহা এক দশক কাল জলবায়ু পৰিৱৰ্তনৰ প্ৰভাৱ প্ৰতিৰোধ কৰিবলৈ সহযোগিতাৰে কাম কৰি যোৱাৰ কথা ঘোষণা কৰিছে। ইউৰোপীয়ান ইউনিয়নে ১৯৯০ চনৰ তুলনাত ২০৩০ চনৰ ভিতৰত ৪০ শতাংশ নিৰ্গমণ হ্ৰাস কৰিব আৰু ২০৫০ চনৰ ভিতৰত 'নেট জিৰ' লক্ষ্যত উপনীত হোৱাৰ কথা ঘোষণা কৰিছে। ভাৰতবৰ্ষই ২০৭০ চনৰ ভিতৰত 'নেট জিৰ'ত উপনীত হোৱাৰ কথা জানিব দিছে। জাতীয় নিৰ্ধাৰিত অৱদাৰ নিৰ্ধাৰণ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত কোনোধৰণৰ আইনী বাধ্যবাধকতা নথকাটো হৈছে পেৰিছ চুক্তিৰ প্ৰধান দুৰ্বলতা। কিন্তু চুক্তিখনত প্ৰতি ৫ বছৰৰ মূৰে মূৰে এন. ডি. চি সমূহ উন্নীতকৰণৰ জৰিয়তে নতুন অভিলাষী এন. ডি. চি. পঞ্জীয়ন কৰাৰ ব্যৱস্থা আছে। পেৰিছ চুক্তিৰ এই ধাৰা অনুসৰি যোৱা ২৬ ছেপ্তেম্বৰ ২০২২ লৈ ১৯৩ খন ৰাষ্ট্ৰৰ ১৬৯ খন ৰাষ্ট্ৰই ১৪২ টা নতুন উন্নীত এন. ডি. চি পঞ্জীয়নভুক্ত কৰাটো পৰিলক্ষিত হৈছে। ইয়াৰ উপৰিও ১২ অক্টোবৰ ২০২২ লৈ ৩৯ খন ৰাষ্ট্ৰই আন এক নতুন উন্নীত এন. ডি. চি ঘোষণা কৰিছে। এই দিশৰ পৰা জলবায়ু পৰিৱৰ্তন ৰোধ কৰিবলৈ কিছু অগ্ৰগতি লাভ কৰিছে যদিও বৰ্তমানৰ এই পৰিমাণ এন. ডি. চি. যথেষ্ট নহয়। এই হাৰত সেউজ গৃহ গেছসমূহ নিৰ্গমণ হৈ থাকিলে আৰু কেই দশকমানৰ ভিতৰত উষ্ণতা বৃদ্ধিৰ যি ন্যূনতম সীমা (১.৫ ডিগ্ৰী চেলছিয়াছ) অতি সহজে অতিক্ৰম কৰাৰ ফলত গোলকটোলৈ কিছুমান স্থায়ী পৰিৱৰ্তন আহি পৰিব। আনকি 'নেট জিৰ'ত উপনীত হোৱাৰ বাবে বান্ধি দিয়া সময়সীমাৰ ভিতৰত ৰাষ্ট্ৰসমূহে এই লক্ষ্যত উপনীত হ'ব পাৰিলেও কিন্তু

এই শতিকাৰ শেষলৈ উষ্ণতা বৃদ্ধি অতি কমেও ২.৪ ডিগ্ৰী পৰ্যন্ত পাবগৈ।

কিয়ট' প্রট'কলৰ পিছৰ পৰাই সেউজ গৃহ গেছৰ নিৰ্গমণ হ্রাস, জাতীয় নিৰ্ধাৰিত অৱদানৰ পৰিমাণ, 'নেট জিৰ'ত উপনীত হোৱাৰ সময়সীমা, সেউজ জলবায়ু পুঁজি আৱণ্টনৰ ক্ষেত্ৰত দেখা দিয়া অনিশ্চয়তা আদি বিষয়ক লৈয়ে প্ৰতিখন সন্মিলনতেই কূটনৈতিক আখৰা চলি আহিছে। চুক্তিসমূহত স্বাক্ষৰ কৰাৰ আগে আগে বিভিন্ন ৰাষ্ট্ৰৰ মাজৰ বাক-বিতণ্ডা হোৱা দেখা যায়। বহু সময়ত চুক্তিসমূহ স্বাক্ষৰ হোৱাৰ পিছতো উন্নত ধনী আৰু, উন্নয়নশীল আৰু অনুন্নত ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ মাজত প্ৰভেদ থাকি যোৱা দেখা যায়। এনেধৰণৰ ৰাজনৈতিক দ্বন্দ্ব সৃষ্টি কৰাৰ ক্ষেত্ৰত জীৱাশ্ম ইন্ধন উদ্যোগ আৰু অটোম'বাইল উদ্যোগসমূহে এই বিষয়ত সন্দেহজনক ভূমিকা পালন কৰে। আনকি এনে উদ্যোগসমূহে ইচ্ছাকৃতভাৱে জলবায়ু পৰিৱৰ্তন বিজ্ঞান সম্পৰ্কেও সাধাৰণ মানুহৰ উপৰিও সংসদৰ ডাঙৰ ডাঙৰ নেতাসকলৰ মাজত বিভ্ৰান্তি সৃষ্টি কৰিবলৈ চেষ্টা চলাই আহিছে। তেওঁলোকৰ স্বার্থ পূৰণৰ অৰ্থে বহু সময়ত বিখ্যাত বিজ্ঞানী কিছুমানৰো সহায় লোৱাৰ কথা জনা যায়। আৰু বৈজ্ঞানিকসকলৰ মাজত বৈজ্ঞানিক তত্ত্বক লৈ ঐক্যমত নথকাৰ পূৰ্ণ সুযোগ গ্ৰহণ কৰি তেওঁলোকে মানুহৰ মনত সংশয় সৃষ্টি কৰে। এনে দ্বিধাভাব থকা বাবেই জলবায়ু পৰিৱৰ্তন বিষয়টোৰ প্ৰতি আমাৰ সজাগ হোৱাত যথেষ্ট পলম হৈছে। সেয়েহে জীৱাশ্ম ইন্ধনসমূহৰ ব্যৱহাৰ বন্ধ কৰিবলৈ চৰকাৰসমূহৰ ওপৰত যি পৰিমাণৰ চাপ সৃষ্টি কৰিব লাগিছিল সেইটো ইমান দিনে হৈ উঠা নাই। আনকি জলবায়ু পৰিৱৰ্তনৰ সন্মিলনসমূহকো বহু সময়ত বিপথে পৰিচালিত কৰে আৰু সন্মিলনসমূহে জীৱাশ্ম ইন্ধন ব্যৱহাৰ বন্ধ কৰাৰ বিষয়ত যাতে কোনোধৰণৰ কাৰ্যকৰী সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰিব নোৱাৰে তাৰ ব্যৱস্থা কৰে। মুঠতে এই ক্ষেত্ৰত চুক্তিসমূহো যাতে যথেষ্ট দুৰ্বল হয় তাৰ চেষ্টা সদায় চলাই আহিছে। এনে

প্ৰভাৱশালী শক্তিৰ কবলৰ পৰা বৰ্তমানেও সন্মিলনৰ নেতৃবৃন্দ সম্পূৰ্ণকৈ মুক্ত হ'ব পৰা নাই। সেয়েহে জলবায়ু পৰিৱৰ্তন সংকটটো প্ৰতিৰোধ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত বিশ্ব নেতৃত্বই দেখুওৱা নিষ্ফলতাৰ বিৰুদ্ধে আৰু চৰকাৰসমূহক কাৰ্যকৰী ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিবলৈ বাধ্য কৰোৱাৰ কাৰণে চুইডেনৰ পৰিৱেশকৰ্মী কিশোৰী গ্ৰেটা থুনবাৰ্গে ২০১৮ চনত 'জলবায়ুৰ কাৰণে স্কুল ধৰ্মঘট' বা 'ভৱিষ্যতৰ বাবে নিবেদিত শুক্ৰবাৰ' শীৰ্ষক এক ধৰ্মঘট আৰম্ভ কৰিছিল। গ্ৰেটাৰ আন্দোলনটো অকল ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ মাজতে সীমাবদ্ধ হৈ থকা নাছিল। সমগ্ৰ বিশ্বৰ সাধাৰণ মানুহৰ লগতে আনকি বৈজ্ঞানিক মহলেও এই আন্দোলনক সমৰ্থন জনাইছিল। এটা সময়ত এই ধৰ্মঘট বিশ্ব ধৰ্মঘটলৈ ৰূপান্তৰিত হৈছিল। জলবায়ু পৰিৱৰ্তনৰ দৰে এক স্পৰ্শকাতৰ বিষয়ত বিশ্ববাসীক সচেতন কৰি তোলাৰ প্ৰয়াসৰ বাবে গ্ৰেটাক টাইম মেগাজিনৰ পক্ষৰ পৰা 'টাইম পাৰ্চন অব দ্য ইয়াৰ' হিচাপে ঘোষণা কৰা হৈছিল। প্ৰকৃতিক শোষণ আৰু মানুহৰ দ্বাৰা মানুহ শোষিত হোৱা এইপুঁজিবাদী ব্যৱস্থাকে বৰ্তি থাকিলে গোলকীয় তাপমাত্ৰা বৃদ্ধি ৰোধ কৰাটো সম্ভৱ নহয়। গতিকে মানুহৰ ভোগ, লালসা চৰিতাৰ্থ কৰিবলৈ প্ৰাকৃতিক সম্পদৰ লুপ্তন কৰা এই ব্যৱস্থাকে উচ্ছেদ কৰাৰ বাবে আন্দোলনকাৰীসকলে দাবী উত্থাপন কৰিছিল।

কিন্তু বৰ্তমানে দেখা গৈছে যে জলবায়ু পৰিৱৰ্তন বিষয়ক গৱেষণাই যথেষ্ট অগ্ৰগতি লাভ কৰিছে। এই গৱেষণা আৰু আন্তৰ্জাতিক ক্ষেত্ৰত হোৱা আলোচনাসমূহৰ জৰিয়তে মানুহৰ মাজত আজি জলবায়ু পৰিৱৰ্তন সম্পৰ্কে থকা সংশয় বহু পৰিমাণে দূৰ হৈছে। জলবায়ু পৰিৱৰ্তন যে এটা বাস্তৱ পৰিঘটনা তক লৈ এতিয়া কোনো দ্বিধা নাই। গতিকে সকলোৱে আশা কৰিছে যে ইজিপ্তৰ শাৰ্ম এল শ্বাইখত বৰ্তমানে চলি থকা (৬ নৱেম্বৰ) UNFCCC ৰ অন্তৰ্গত দেশসমূহৰ জলবায়ু পৰিৱৰ্তন সম্বন্ধীয় ২৭ তম সন্মিলনখনত এতিয়ালৈ সমাধান নোহোৱা গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশসমূহত অধিক গুৰুত্ব আৰোপ কৰি পৃথিৱীখনক ৰক্ষা কৰাৰ বাবে অঙ্গীকাৰ গ্ৰহণ কৰিব। ■ ৯৪৩৫১৮০৭৭৬

ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতি ২০২০ : কেতবোৰ সংশয়

✍ বণজিৎ চৌধুৰী

প্ৰেক্ষাপট :

বিভিন্ন সমীক্ষাই বিভিন্ন সময়ত ভাৰতৰ শিক্ষা খণ্ডৰ দুৰ্বলতা কিছুমান আঙুলিয়াই দি আহিছে। Annual Status of Education Report (ASER) ২০১৮ অনুসাবে পঞ্চম শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ মাত্ৰ ৫০.৩ শতাংশইহে দ্বিতীয় শ্ৰেণীৰ পাঠ্যপুথি এখন গঢ়িব পাৰে আৰু ২৭.৮ শতাংশই হৰণ অংক কৰিব পাৰে। UNESCOৰ ২০১৮-১৯ ৰিপোৰ্ট অনুসাবে গোটেই দেশৰেই ৭ শতাংশ বিদ্যালয়ত মাত্ৰ এগৰাকী শিক্ষক আছে আৰু ৰাজ্য বিশেষে এই সংখ্যা ১৬ শতাংশলৈ আছে। শিক্ষক আৰু আন্তঃগাঁথনিৰ অভাৱত উত্তৰ প্ৰদেশৰ চৰকাৰী প্ৰাথমিক বিদ্যালয়সমূহৰ প্ৰায় ৬০ শতাংশতেই একেটা কোঠাতেই একাধিক শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰী একেলগে আছে (ASER ২০১৮)। কেইবা হাজাৰ স্কুল ইতিমধ্যে বন্ধ হৈ গৈছে আৰু বহু স্কুল একেলগ কৰি এখন স্কুল কৰা হৈছে। ASER কে ধৰি বিভিন্ন সমীক্ষাই দেখুৱাইছে যে প্ৰথম শ্ৰেণীৰ পৰা আৰম্ভ কৰি দ্বাদশ শ্ৰেণীলৈ সকলোবোৰ শ্ৰেণীতেই টিউশ্বন লোৱা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ সংখ্যা ক্ৰমাগতভাৱে বাঢ়ি আহিছে (এটা ব্যতিক্ৰম হ'ল কেৰালা ৰাজ্যত এই সংখ্যা হ্রাস পাইছে)। এনে হতাশাজনক পৰিস্থিতিৰ মাজত ৰাইজে চৰকাৰৰ পৰা শিক্ষাখণ্ডৰ ৰূপ সলনি কৰিব পৰা পদক্ষেপ কিছুমান আশা কৰিছিল। তেনে এক সময়ত ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতি ২০২০ৰ ঘোষণাই স্বাভাৱিকভাৱেই মানুহৰ মাজত এক উৎসাহৰ বাতৰিৰূপ কৰিছে। “ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতি ২০২০ৰ ৪৮৪ পৃষ্ঠাৰ খচৰা প্ৰস্তাৱটো (Draft National Education Policy 2019) তৈয়াৰ কৰিছিল বিজ্ঞানী আৰু ভাৰতীয় মহাকাশ গৱেষণা

সংস্থাৰ প্ৰাক্তন মূৰব্বী কৃষ্ণস্বামী কস্তুৰীণৰ অধ্যক্ষতাত গঠিত “খচৰা ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতি” ৰ কমিটিয়ে ২০১৯ চনত। কেন্দ্ৰীয় মন্ত্ৰীসভাই ২০২০ চনৰ ২৯ জুলাইত এই প্ৰস্তাৱৰ সংশোধিত ৰূপ এটাক ‘ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতি ২০২০’ হিচাপে অনুমোদন জনায় “মুখস্থ বিদ্যাক নিৰ্ভৰ কৰি অকল পৰীক্ষাকেন্দ্ৰিক পঢ়া-শুনা নকৰি, ধাৰণাগত জ্ঞান অৰ্জনৰ (Conceptual Understanding) ওপৰত গুৰুত্ব প্ৰদান কৰা”, “ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে যি বিষয় ইচ্ছা কৰে ভাকেই পঢ়িব পাৰিব”, “পদাৰ্থ বিজ্ঞান পঢ়া ছাত্ৰ বা ছাত্ৰী এগৰাকীয়ে একে সময়তেই বাণিজ্য বা সংগীতকো বিষয় হিচাপে ল'ব পাৰিব” ইত্যাদি ধৰণৰ কথা প্ৰথম দৃষ্টিত মানুহে ভালেই পাইছে। তাৰোপৰি ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতি ২০২০ ৰ এই ভাল লগা কথাসমূহ বিভিন্ন সভা, আলোচনা চক্ৰ আদিৰ জৰিয়তে কৰা প্ৰচাৰে এনে এক টো তুলিছে যে অন্য দিশৰ পৰা অহা চিন্তা-চৰ্চাবোৰে মানুহৰ মনোযোগ আকৰ্ষণ কৰাটো কঠিন হৈ পৰিছে। ইয়াৰ উপৰিও বৰ্তমান পৰিস্থিতিটো এনেকুৱা যে চৰকাৰী প্ৰচাৰে সৃষ্টি কৰা বাগধাৰাৰ বিপৰীতে নিজৰ মনোভাব প্ৰকাশ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত মানুহ সংকুচিত হৈছে কিন্তু আমাৰ দেশৰ শিক্ষা ব্যৱস্থাটো শক্তিশালী হোৱাৰ কাৰণে ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতি ২০২০ ৰ বহল, পুংখানুপুংখ আৰু সকলো দিশৰ পৰা আলোচনা হোৱাটো অতি প্ৰয়োজনীয় আছিল, যিটো হৈ উঠা নাই।

ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতি ২০২০ : প্ৰস্তুতিৰ
প্ৰক্ৰিয়াটো সঠিক নাছিল

যি ধৰণেৰে আৰু যি সময়ত কেন্দ্ৰীয় কেবিনেটে ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতি ২০২০ অনুমোদন কৰিছিল সেয়া

সঠিক বুলি ক'ব নোৱাৰি। এই নীতি কেন্দ্ৰীয় কেবিনেটে এনে এক সময়ত অনুমোদন কৰিছিল যিটো সময়ত ভাৰতৰ জনসাধাৰণে ক'ভিড ১৯ অতিমাৰীৰ কবলত ককবকাই আছিল আৰু “শিক্ষা নীতি সংক্ৰান্তীয় কথা মনোযোগ দিয়াৰ পৰিৱেশ নাছিল সেই সময়ত ক'ভিডত আক্ৰান্তৰ সংখ্যা প্ৰতিদিনে প্ৰায় ৫০ হাজাৰকৈ বাঢ়িছিল। তাৰ মাজতো খচৰা প্ৰস্তাৱটোৰ ওপৰত ২ লাখতকৈ অধিক পৰামৰ্শ আহিছিল যদিও পৰৱৰ্তী সময়ত কোনবোৰ পৰামৰ্শ গ্ৰহণ কৰা হ'ল, সেই পৰামৰ্শবোৰৰ ভিত্তিত “ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতি ২০২০ত কোনবোৰ সংশোধন অনা হ'ল, কোনবোৰ পৰামৰ্শ কি কাৰণত বৰ্জন কৰা হ'ল ইত্যাদি কথাবোৰৰ উল্লেখ “ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতি ২০২০ ত নাই। দ্বিতীয়তে “ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতি ২০২০” কেন্দ্ৰীয় কেবিনেটে অনুমোদন জনোৱাৰ আগতে সংসদত কোনো আলোচনা-বিতৰ্ক হোৱা নাছিল, যিটো গণতান্ত্ৰিক ব্যৱস্থাৰ পৰিপন্থী। যদিও “শিক্ষা” সমৱৰ্তী তালিকা (Concurrent List) ৰ অন্তৰ্ভুক্ত, গোটেই দেশৰেই শিক্ষা ব্যৱস্থা সম্পৰ্কীয় এই সুদৰপ্ৰসাৰী নীতি ঘোষণা কৰাৰ আগতে ৰাজ্যৰ বিধান সভাবোৰতো এই সংক্ৰান্তত কোনো আলোচনাৰ সুযোগ দিয়া হোৱা নাছিল। এই কথাটো ভাৰতৰ সংবিধানৰ ‘যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় চৰিত্ৰ’ৰ বিপৰীতে গৈছে। চৰকাৰে যিটো কথা সঠিক বুলি বিবেচনা কৰে তাক কাৰ্যকৰী কৰাৰ সময়ত লোকসভা বিধানসভাত আলোচনা কৰাৰ গণতান্ত্ৰিক প্ৰক্ৰিয়া অথবা সংবিধানৰ যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় চৰিত্ৰ আদি কথাবিলাক উপেক্ষা কৰাটো স্বাধীনতা সংগ্ৰামৰ মাজেৰে আমি লাভ কৰা দেশৰ গণতান্ত্ৰিক ব্যৱস্থাটোৰ প্ৰতি বিপদজনক।

আগৰ শিক্ষা আয়োগৰ সাফল্য বা ব্যৰ্থতাৰ কোনো পৰ্যালোচনা নহ'ল

ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতি ২০২০ ৰ কিছুমান পৰামৰ্শই ৰাইজক উৎসাহিত কৰিছে। কিন্তু তেনে বহুবোৰ পৰামৰ্শ আগৰ শিক্ষা নীতি বা শিক্ষা আয়োগসমূহতো আছিল কিন্তু সেই উৎসাহজনক পৰামৰ্শসমূহ বাস্তৱত কিমান দূৰ কাৰ্যকৰী হ'ব সেয়া নিৰ্ভৰ কৰে চৰকাৰৰ সদিচ্ছাৰ ওপৰত। আগৰ আয়োগ বা নীতিসমূহৰ বহুবিলাক ভাল

পৰামৰ্শ চৰকাৰে পালন নকৰাকৈ থাকিল। উদাহৰণ স্বৰূপে ১৯৬৪-৬৬ চনৰ কোঠাৰী কমিচনৰো অন্যতম এটা পৰামৰ্শ আছিল শিক্ষাৰ শিতানত মুঠ ঘৰুৱা উৎপাদনৰ ৬ শতাংশ খৰচ কৰা। কিন্তু শিক্ষা খণ্ডত কৰা খৰচ এতিয়া ঘৰুৱা মুঠ উৎপাদনৰ ৩ শতাংশতকৈ অলপহে বেছি। ২০১১-১২ বৰ্ষৰ পৰা ২০২১-২২ বৰ্ষলৈ শিক্ষাৰ শিতানত খৰচৰ পৰিমাণ বাজেটৰ মুঠ খৰচৰ ১১.৪ শতাংশ ৰ পৰা কমি আহি ১০.৪ শতাংশ পাইছিল। ২০২২ চনৰ বাজেটত সেয়া কোনোমতে ১১.৮৬ শতাংশ লৈ বৃদ্ধি হৈছে। ‘শিক্ষাৰ অধিকাৰ আইন ২০০৯’তো কোৱা হৈছিল যে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ মনৰ পৰা ভয়, শংকা আঁতৰ কৰিব লাগে, বন্ধুত্বপূৰ্ণ পৰিৱেশ ৰক্ষা কৰিব লাগে, গুণগত শিক্ষা প্ৰদান কৰিব লাগে (Clause 29 RTE 2009)। কিন্তু পৰৱৰ্তী সময়ত দেখা গ'ল যে শিক্ষাৰ অধিকাৰ আইন ২০০৯ৰ পৰামৰ্শাৱলীৰ মাত্ৰ ১২.৬ শতাংশ হে কাৰ্যকৰী হ'ল ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতি ২০২০ ত থকা ‘মুখস্থ বিদ্যাক নিৰ্ভৰ কৰি অকল পৰীক্ষাকেন্দ্ৰিক পঢ়া-শুনা নকৰি ধাৰণাগত জ্ঞান লাভৰ কাৰণে পঢ়া’ আদি ধৰণৰ কথাবিলাক আগৰ শিক্ষা সংক্ৰান্তীয় নীতি বা আইনসমূহতো বেলেগ বেলেগ ৰূপত আছিল। কি কাৰণে এই পৰামৰ্শসমূহ কাৰ্যকৰী নহ'ল, অথবা কি কাৰণে এনেবোৰ পৰামৰ্শ থকাৰ পাছতো দেশৰ শিক্ষা খণ্ডৰ আশা কৰা ধৰণে উন্নতি নহ'ল তাৰ পৰ্যালোচনা ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতি ২০২০ ত থকাটো প্ৰয়োজন আছিল।

শিক্ষা খণ্ডৰ উন্নতিৰ কাৰণে

চৰকাৰৰ আন্তৰিকতা আছেনে?

ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতি ২০২০ত কিছুমান ভাল পৰামৰ্শ আছে যিবিলাক কাৰ্যকৰী কৰাটো নিৰ্ভৰ কৰিব চৰকাৰৰ আন্তৰিক সদিচ্ছা আৰু শিক্ষা খণ্ডত পুঁজিৰ আৱণ্টন বৃদ্ধিৰ ওপৰত। কিন্তু যিটো সময়ত চৰকাৰে গোটেই দেশতেই ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতি ২০২০ প্ৰচাৰ আৰু ৰূপায়ণৰ উদ্দেশ্যে শ শ আলোচনা চক্ৰ অনুষ্ঠিত কৰিছে, সেই সময়ত শিক্ষা জগতত কিছুমান আশা নকৰা ধৰণৰ ঘটনা ঘটিবলৈ ধৰিছে। ২০১৮ চনৰ ছেপ্টেম্বৰ মাহৰ পৰা ২০১৯ চনৰ ছেপ্টেম্বৰ মাহলৈ এই সময়ছোৱাত গোটেই দেশতেই ৫১০০০খন

চৰকাৰী স্কুল বন্ধ হৈ গৈছে আৰু এই সময়ছোৱাত ১১,৭৩৯খন নতুন ব্যক্তিগত স্কুল গঢ়ি উঠিছে (The Telegraph, ৯/৫/২০২২, অসম চৰকাৰে যোৱা ছেপ্টেম্বৰ মাহত ১৭১০খন প্ৰাথমিক বিদ্যালয় বন্ধ কৰিছে আৰু ২০১৭ৰ পৰা ২০২১ৰ ভিতৰত ৫৯৫৩ খন স্কুল বন্ধ হৈছে। ৰাষ্ট্ৰীয় সমীক্ষা অনুসাবে অসমৰ ১,২৯৫৪৩ টি শিশুৱে আধাতে বিদ্যালয় এৰিছে আৰু 'ড্ৰপ আউট'ৰ ক্ষেত্ৰত অসম দেশৰ ভিতৰতেই শীৰ্ষত। প্ৰাথমিক শিক্ষাত ড্ৰপ আউটৰ ৰাষ্ট্ৰীয় হাৰ ০.৭৫ শতাংশ হোৱাৰ বিপৰীতে অসমত এই হাৰ ৩.৩০ শতাংশ। মাধ্যমিক শিক্ষাত ড্ৰপ আউটৰ ৰাষ্ট্ৰীয় হাৰ ১৪.৬ শতাংশ হোৱাৰ বিপৰীতে অসমত এই হাৰ ৩১শতাংশ। অসমৰ প্ৰাথমিক বিদ্যালয়ৰ ৮ হাজাৰ স্থায়ী শিক্ষকৰ পদৰ বিলুপ্তি ঘটিছে। ঠিকা ভিত্তিক শিক্ষক, অস্থায়ী শিক্ষক এতিয়া দেশৰ বিদ্যালয়, বিশ্ববিদ্যালয়, মহাবিদ্যালয় আদিৰ এক সাধাৰণ ছবি হৈ পৰিছে। অসম ৰাজ্যিক প্ৰাথমিক শিক্ষক সংস্থাই চলোৱা সমীক্ষা অনুসৰি অসমত ১৬৬৪ খন এনেকুৱা প্ৰাথমিক বিদ্যালয় আছে য'ত একেটা কোঠাৰ পৰা কেইবাটাও শ্ৰেণীৰ পাঠদান কৰা হয়, ৩৭১৬ খন বিদ্যালয়ত শিক্ষকৰ সংখ্যা এজন আৰু ৩১৪খনত এগৰাকী শিক্ষকো নাই (১৪ মাৰ্চ ২০২২ ত প্ৰকাশিত বাতৰি)। অসমৰ ১১খন জিলাৰ ১৫,০০০ হাজাৰ শিশুক শিক্ষাদান কৰি থকা সৰ্বশিক্ষা অভিযানৰ অধীনৰ জ্যোতিকেন্দ্ৰ সমূহো বন্ধ হোৱাৰ পথত (আমাৰ অসম, ১ নৱেম্বৰ ২০২২)। এই প্ৰক্ৰিয়াৰ ফলত ভিতৰুৱা অঞ্চলৰ দুখীয়া পৰিয়ালৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰী, বিশেষকৈ বহু সংখ্যক, ছাত্ৰীৰ, শিক্ষা জীৱন সমাপ্ত হোৱাৰ সম্ভাৱনাই দেখা দিছে। বহু চৰকাৰী স্কুলত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ সংখ্যা হ্রাস পোৱাৰ এটা প্ৰধান কাৰণ হ'ল প্ৰয়োজনীয় সংখ্যক প্ৰশিক্ষণপ্ৰাপ্ত শিক্ষকৰ অভাৱ আৰু গুণগত শিক্ষা প্ৰদানৰ পৰিৱেশ গঢ়ি তোলাৰ ক্ষেত্ৰত চৰকাৰৰ বিফলতা। বহু মানুহে, আনকি বহু দুখীয়া মানুহেও, উন্নত শিক্ষাৰ আশাত ল'ৰা-ছোৱালীক ব্যক্তিগত বিদ্যালয়ত পঢ়ুৱায়।

ৰাজহুৱা শিক্ষাৰ উন্নতিৰ কাৰণে
পুঁজিৰ আৱণ্টন বৃদ্ধি জৰুৰী :

ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতি ২০২০ ত থকা বহুবিলাক পৰামৰ্শ কাৰ্যকৰী কৰিবলৈ হ'লে ৰাজহুৱা শিক্ষাত পুঁজিৰ আৱণ্টন বৃদ্ধি কৰাটো জৰুৰী। কোঠাৰী কমিচনৰ নিচিনাকৈ, যদিও ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতি ২০২০ য়েও শিক্ষাত মুঠ ঘৰুৱা উৎপাদনৰ ৬ শতাংশ খৰছ কৰাৰ পৰামৰ্শ দিছে, এইবোৰৰ প্ৰতি চৰকাৰ কিমান আন্তৰিক তাত সকলোৰে সন্দেহ আছে। ২০২২-২৩ চনৰ কেন্দ্ৰীয় আৰু ৰাজ্যিক বাজেট মিলি মুঠ শিক্ষাৰ শিতানত কৰা খৰছৰ পৰিমাণ মুঠ ঘৰুৱা উৎপাদনৰ ৩.১শতাংশ। আনকি ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতিৰ খচৰা ২০১৯ত এই পৰামৰ্শ আছিল যে শিক্ষাৰ শিতানত বাজেটৰ মুঠ পুঁজিৰ ২০ শতাংশ খৰছ কৰিব লাগে। কিন্তু পাছত দেখা গ'ল যে 'ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতি ২০২০'ত সেই কথাও নাই। চৰকাৰৰ কাম-কাজত আজি ৰাজহুৱা শিক্ষাত ব্যয় হ্রাস কৰাৰ কথাটোৱেহে অগ্ৰাধিকাৰ পাইছে। ৰাজহুৱা শিক্ষাত পুঁজিৰ আৱণ্টন বৃদ্ধি নকৰিলে অধিক ৰাজহুৱা বিদ্যালয় বন্ধ হোৱাৰ সম্ভাৱনা আছে আৰু ই শিক্ষাৰ ব্যক্তিগতকৰণ বা ব্যৱসায়িকীকৰণক ত্বৰান্বিত কৰিব।

ৰাজহুৱা শিক্ষাত পুঁজিৰ আৱণ্টন বৃদ্ধি নকৰিলে গুণগত শিক্ষাৰ বাবে থকা সকলোবোৰ সুপৰামৰ্শও বিফল হ'বলৈ বাধ্য। যিটো দুখ লগা পৰিস্থিতি আজি বহু শিক্ষানুষ্ঠানৰ এক সাধাৰণ ছবি হৈ পৰিছে, অদূৰ ভৱিষ্যতৰ শিক্ষানুষ্ঠানসমূহৰ অৱস্থা তাতকৈও অধিক সংকটজনক হ'ব বুলি অনুমান কৰাটো টান নহয় য'ত পুঁজিৰ অভাৱত শিক্ষকৰ সংখ্যা অধিক হ্রাস পাব, শিক্ষাৰ আমোলাতান্ত্ৰিক প্ৰশাসনে ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতি ২০২০ পৰামৰ্শসমূহৰ ভিত্তিত কম সংখ্যাৰ শিক্ষকসকলৰ ওপৰত এটাৰ পাছত এটাকৈ নিৰ্দেশ জাপি থাকিব আৰু শান্ত-ভাগৰুৱা শিক্ষকসকলে যান্ত্ৰিকভাৱে সেই নিৰ্দেশসমূহ পালন কৰি গৈ থাকিব। এনে পৰিস্থিতিত আটাইতকৈ বেছিকৈ ক্ষতিগ্ৰস্ত হ'ব গুণগত শিক্ষা।

'Critical Thinking' সংক্ৰান্তত

“ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতি ২০২০” ত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ মাজত Critical Thinking ক উৎসাহিত কৰাৰ কথা কোৱা হৈছে কিন্তু ইয়াৰ কাৰণে শিক্ষানুষ্ঠানসমূহত গুণগত শিক্ষাৰ পৰিৱেশ থাকিব লাগিব। “Critical Thinking”

(যাক আমি “ভাবিবলৈ শিকাৰ অভ্যাস” বা “অন্য ধৰণে, অধিক গভীৰভাৱে চিন্তা কৰাৰ অভ্যাস” বুলি ক’ব পাৰোঁ) ক উৎসাহিত কৰিবলৈ হ’লে শিক্ষানুষ্ঠানসমূহৰ আন্তঃগাঁথনি উন্নত হ’ব লাগিব, ব্যৱস্থাটোৱে শিক্ষকসকলক অধিক ভাল শিক্ষক হোৱাৰ সুযোগ আৰু উৎসাহ দিব পাৰিব লাগিব, ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ মাজত ‘কৌতুহল’ সৃষ্টি কৰি শিক্ষাক আনন্দদায়ক আৰু ফলপ্ৰসূ কৰি তোলাৰ কাৰণে শিক্ষকসকলে প্ৰশিক্ষণৰ সুযোগ আৰু মনোযোগ দিবলৈ সময় পাব লাগিব। ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতি ২০২০ এ শিক্ষকৰ প্ৰশিক্ষণৰ কাৰণে, শিক্ষকৰ গুণগত মান উন্নত কৰাৰ কাৰণে বিভিন্ন পৰামৰ্শ আগবঢ়াইছে যদিও ২০২২-২৩ ৰ বাজেটত চৰকাৰে শিক্ষক প্ৰশিক্ষণৰ কাৰণে পুঁজি আবণ্টন (২০২১-২২ চনৰ আবণ্টিত পুঁজি আছিল ২৫০ কোটি টকা) ১২৭ কোটি টকালৈ হ্রাস কৰিছে। দিনে নিশাই অহা অসংখ্য চৰকাৰী নিৰ্দেশ আৰু আমোলাত্মিক প্ৰশাসনে শিক্ষকসকলক এনে কিছুমান অনা-শৈক্ষিক কামত ব্যস্ত ৰাখে যে বহু নিষ্ঠাবান শিক্ষকেও শিক্ষাদানৰ প্ৰতি ক্ৰমশঃ আগ্ৰহ হেৰুৱাই পেলাইছে ASER 2018 ৰ ৰিপোর্ট অনুসৰি শিক্ষকসকলে গোটেই বছৰটোত স্কুলত ব্যৱহাৰ কৰা মুঠ সময়ৰ ১৯ শতাংশ সময়হে মাত্ৰ শিক্ষাদানৰ কামত ব্যৱহাৰ কৰে আৰু বাকী ৮৬ শতাংশ সময় নিৰ্বাচন, বিভিন্ন চৰকাৰী সমীক্ষাত অংশগ্ৰহণ, তথ্য সংগ্ৰহ আদিৰ দৰে অনাশৈক্ষিক কামত ব্যৱহাৰ কৰে। ইয়াৰ উপৰিও গোটেই দেশতেই এতিয়া চৰকাৰৰ নীতি বিৰোধী কথাবিলাকৰ প্ৰতি বিশ্ববিদ্যালয় আদিৰ দৰে শিক্ষানুষ্ঠানসমূহতো টো বিৰোধী চিন্তাৰ প্ৰতি যি এক অসহিষ্ণু পৰিৱেশ বিৰাজ কৰিছে, সেয়া Critical Thinkingৰ অনুকূল নহয়। এই দিশসমূহ ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতি ২০২০ এ যথেষ্ট গুৰুত্ব সহকাৰে লোৱা যেন নালাগে। গতিকে শিক্ষা আৰু Critical Thinking সংক্ৰান্তীয় ভাল পৰামৰ্শসমূহ অকল কাগজৰ পাতত থাকিব নে বাস্তৱত ৰূপায়ণো হ’ব তাত সন্দেহৰ অৱকাশ আছে।

চৰকাৰে ব্যক্তিগতকৰণ আৰু ব্যৱসায়িকীকৰণক প্ৰকৃতৰ্থত উৎসাহিত কৰিছে

ভাৰতবৰ্ষই স্বাধীনতাৰ ৭৫ বছৰ অতিক্ৰম কৰিলে। স্বাধীনতাৰ সময়ত দেশত থকা তাকৰীয়া সংখ্যক বৃহৎ ব্যৱসায়ীৰ নিজৰ সম্পদেৰে গধুৰ উদ্যোগ গঢ়ি তুলিবলৈ সমৰ্থ্য নাছিল। স্বাধীনতা লাভৰ পাছৰ প্ৰথম কেইটামান দশকত দেশত কেতবোৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ শিক্ষানুষ্ঠান গঢ় লৈ উঠিছিল আৰু এই শিক্ষানুষ্ঠানসমূহে সৃষ্টি কৰা মানৱ সম্পদে দেশৰ প্ৰশাসনিক আন্তঃগাঁথনি, প্ৰযুক্তিগত আৰু ঔদ্যোগিক আন্তঃগাঁথনি নিৰ্মাণ কৰিছিল। কিন্তু এতিয়া এই বৃহৎ ব্যৱসায়ীসকল ইমান বেছি সম্পদশালী হৈ উঠিছে যে তেওঁলোকে সৃষ্টি কৰা বজাৰে এতিয়া শিক্ষানুষ্ঠানসমূহক ক্ৰমশঃ বেছি বেছি পৰিমাণে নিয়ন্ত্ৰণ কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিছে আৰু শিক্ষাৰ ব্যৱসায়তো এই বৃহৎ সম্পদশালী ব্যৱসায়ীসকল নামি পৰিছে, শিক্ষাক লাভজনক ব্যৱসায়িক পণ্যত পৰিণত কৰিছে। এই পৰিস্থিতিয়ে যে অকল ৰাজহুৱা শিক্ষাক ক্ষতিগ্ৰস্ত কৰিছে এনে নহয়; আনকি সৰু সৰু কম পুঁজিৰ বহু ব্যক্তিগত শিক্ষা প্ৰতিষ্ঠানো নিশ্চিহ্ন হোৱাৰ পথত আগবাঢ়িছে। ইয়াৰ উপৰিও যোৱা দুটা মান দশকৰ ব্যক্তিগত খণ্ডৰ বহু শিক্ষা প্ৰতিষ্ঠান, বিশেষকৈ আভিযান্ত্ৰিক মহাবিদ্যালয় কিছুমান সম্পৰ্কে আমাৰ অভিজ্ঞতা খুব ভাল নহয়। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ পৰা বহু বেছি মাচুল লোৱা এনে বহুত ব্যক্তিগত শিক্ষা প্ৰতিষ্ঠানৰ শিক্ষাৰ মানদণ্ড ইমান নিম্ন মানৰ যে তেনে শিক্ষানুষ্ঠানসমূহৰ পৰা ওলাই অহা বহু ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে কৰ্মসংস্থাপনৰ প্ৰতিযোগিতাতো তিষ্ঠিব পৰা নাই। এনেদৰে গুণগত শিক্ষাৰ ক্ষেত্ৰতো শিক্ষাৰ ব্যৱসায়িকীকৰণ আৰু ব্যক্তিগতকৰণে ক্ষতি কৰিছে। শিক্ষাৰ ব্যক্তিগতকৰণ আৰু ব্যৱসায়িকীকৰণৰ এই ভয়াবহ দিশসমূহ গুৰুত্ব সহকাৰে বিবেচনা কৰাৰ সলনি ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতি ২০২০ যে ৰাজহুৱা আৰু ব্যক্তিগত শিক্ষা প্ৰতিষ্ঠানক জোট বন্ধন (Partnership) ৰ পৰামৰ্শ দিছে। গৱেষণাৰ কাৰণে অনুদানৰ ক্ষেত্ৰত ৰাজহুৱা আৰু ব্যক্তিগত খণ্ডৰ বিশ্ববিদ্যালয় আৰু গৱেষণা প্ৰতিষ্ঠানক সম দৃষ্টিৰে চোৱাৰ পৰামৰ্শ দিছে।

ব্যক্তিগতকৰণ Equity and Inclusionৰ ক্ষেত্ৰত বিপদজনক

ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতি ২০২০ এ ২০৩৫ চনৰ ভিতৰত উচ্চ শিক্ষাৰ Gross Enrolment Ratio GER ৫০ শতাংশলৈ বৃদ্ধি কৰাৰ লক্ষ্য স্থিৰ কৰিছে। যোৱা সময়ছোৱাত ব্যক্তিগত খণ্ডৰ মহাবিদ্যালয়, চিকিৎসা মহাবিদ্যালয়, ইঞ্জিনিয়াৰিং মহাবিদ্যালয়, বিশ্ববিদ্যালয়সমূহৰ যোগেদিও অৱশ্যে উচ্চ শিক্ষাত ভাৰতৰ GER বৃদ্ধি হৈছে। স্নাতক পৰ্যায়ত ৭২.৫ শতাংশ শিক্ষানুষ্ঠান ব্যক্তিগত খণ্ডৰ আৰু স্নাতকোত্তৰ পৰ্যায়ত ৬০ শতাংশ শিক্ষানুষ্ঠান ব্যক্তিগত খণ্ডৰ। যোৱা ৫ বছৰত ভাৰতৰ বিশ্ববিদ্যালয় পৰ্যায়ত যিমান সংখ্যক ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে নাম ভৰ্তি কৰিছে তাৰ ৫৫ শতাংশ ব্যক্তিগত খণ্ডৰ বিশ্ববিদ্যালয়, ৩৩ শতাংশ ৰাজহুৱা খণ্ডৰ মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়। ৰাজহুৱা খণ্ডৰ বিশ্ববিদ্যালয়সমূহে আনহাতে পুঁজিৰ অভাৱত ককবকাইছে। দেশত এনেকুৱা কেইটামান ব্যক্তিগত খণ্ডৰ বিশ্ববিদ্যালয় আছে যিবোলাকৰ আন্তঃগাঁথনি দেশৰ বহুকেইটা IIT তকৈও ভাল। ইয়াৰ উপৰিও উচ্চ শিক্ষাৰ ৰাজহুৱা খণ্ডৰ প্ৰতিষ্ঠানসমূহত ছাত্ৰ মাছুল সাংঘাতিকভাৱে বৃদ্ধি পাইছে। দেশৰ ৰাজহুৱা খণ্ডৰ অন্যতম প্ৰতিষ্ঠান IIT সমূহ পঢ়াৰ কাৰণে বহু ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে লোন ল'বলগীয়া হৈছে। বহু মানুহে ধাৰ ঋণ লৈ নিজৰ ল'ৰা-ছোৱালীক বিশাল পৰিমাণৰ ভৰ্তি মাছুল বা ফীজৰ বিনিময়ত ব্যক্তিগত খণ্ডৰ প্ৰতিষ্ঠান কিছুমানত পঢ়ুৱাইছে। ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতি-২০২০ এ “Full Equity and Inclusion” ৰ কথা যিমনেই নকওক, চৰকাৰে যদি শিক্ষাৰ প্ৰসাৰৰ কাৰণে ব্যক্তিগতকৰণৰ পথেই গ্ৰহণ কৰে, তেতিয়া দুখীয়া, নিম্ন-মধ্যবিত্ত মানুহ উচ্চ শিক্ষাৰ পৰা বঞ্চিত হয়। কিন্তু ৰাজহুৱা শিক্ষাত আবন্টন বৃদ্ধি নকৰিলে, শিক্ষকৰ সংখ্যা বৃদ্ধি হ'লে, GER বৃদ্ধি কৰাৰ কাৰণে, শিক্ষাৰ প্ৰসাৰৰ কাৰণে এই বিকল্প পদ্ধতিসমূহেই মূল পদ্ধতি হৈ উঠাৰ সম্ভাৱনা আছে। ই গুণগত শিক্ষাক বেয়া ধৰণে ক্ষতিগ্ৰস্ত কৰিব যিবোলাক দেশে উচ্চ শিক্ষাত GER ৬০ শতাংশলৈ বৃদ্ধি কৰিছে, সেই দেশবোৰে সেয়া সম্ভৱ কৰি তুলিছে ৰাজহুৱা শিক্ষাত অধিক পুঁজিৰ আবন্টনৰ জৰিয়তে।

চৰকাৰে গ্ৰহণ কৰা স্বয়ংশাসিত শিক্ষানুষ্ঠানৰ ব্যৱস্থাটো:

শিক্ষা প্ৰতিষ্ঠানসমূহত ৰাজনৈতিক হস্তক্ষেপ নকৰাটো, শিক্ষা প্ৰতিষ্ঠানসমূহ চৰকাৰৰ অবাঞ্ছিত হস্তক্ষেপৰ পৰা আঁতৰত ৰখাটো শিক্ষাৰ স্বার্থত আদৰ্শীয় কথা। সেই কাৰণে স্বয়ংশাসিত শিক্ষানুষ্ঠানৰ ধাৰণাটোৱে জনপ্ৰিয়তা লাভ কৰিছে আৰু স্বয়ংশাসিত শিক্ষানুষ্ঠানৰ ধাৰণাটোক ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতি ২০২০ ৰো এক পৰামৰ্শ। কিন্তু স্বয়ং-শাসিত মহাবিদ্যালয় সমূহৰ ভৱিষ্যতক লৈ যথেষ্ট সংশয়ৰ অৱকাশো আছে। ইতিমধ্যে এই অভিযোগ ধীৰে ধীৰে উচ্ছসিত হ'বলৈ ধৰিছে যে স্বয়ংশাসিত মহাবিদ্যালয়সমূহে Self Financing পাঠ্যক্রমৰ জৰিয়তে উপাৰ্জন কৰাৰ ওপৰত অধিক পৰিমাণে মনোনিবেশ কৰিবলগীয়া হৈছে আৰু বহু ক্ষেত্ৰত পাঠ্যক্রমো বিভিন্ন কাৰণত যথেষ্ট তৰলীকৃত (Diluted) হৈছে। ইয়াৰ উপৰিও শিক্ষাত পুঁজিৰ আবন্টন বৃদ্ধি নকৰিলে, স্বয়ং-শাসিত অনুষ্ঠান বুলি ঘোষণা কৰাৰ সুযোগ গ্ৰহণ কৰি চৰকাৰে এই শিক্ষানুষ্ঠানসমূহৰ প্ৰতি থকা দায়িত্বৰ পৰা আঁতৰি আহিলে এই শিক্ষানুষ্ঠানসমূহে চলাৰ কাৰণে উপাৰ্জন বৃদ্ধি কৰিবলৈ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ মাছুল বৃদ্ধি কৰাৰ বাহিৰে অন্য উপায় নাথাকিব। এই পৰিস্থিতিয়ে শিক্ষাৰ ব্যক্তিগতকৰণ আৰু ব্যৱসায়িকীকৰণক ত্বৰান্বিত কৰিব আৰু ভুক্তভোগী হ'ব সাধাৰণ মানুহ।

অতিকেন্দ্ৰিক পৰিচালনা ব্যৱস্থাই উচ্চ শিক্ষাৰ ক্ষতি কৰিব:

ইয়াৰ উপৰিও ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতি ২০২০ এ উচ্চ শিক্ষাৰ প্ৰশাসনৰ ক্ষেত্ৰতো কিছুমান বৃহৎ পৰিৱৰ্তন আনিছে। বিশ্ববিদ্যালয়সমূহ Academic Council বা Executive Council ৰ দ্বাৰা পৰিচালিত কৰাৰ সলনি কেন্দ্ৰীয়ভাৱে গঠন কৰি দিয়া একোখন Board of Governors ৰ দ্বাৰা পৰিচালিত হ'ব। এনে ব্যৱস্থাই উচ্চ শিক্ষাৰ অনুষ্ঠানসমূহৰ স্বতন্ত্ৰতাক আঘাত কৰিব। ইয়াৰ উপৰিও একোখন শিক্ষা প্ৰতিষ্ঠানৰ শিক্ষক-কৰ্মচাৰীসকলে মানি চলিবলগীয়া নিয়ম-নীতিসমূহ সেইখন শিক্ষা

প্ৰতিষ্ঠানৰ Board of Governors এ নিৰ্দ্ধাৰণ কৰিব আৰু ফলত বেলেগ বেলেগ শিক্ষানুষ্ঠানৰ একে পৰ্যায়ৰ শিক্ষক-কৰ্মচাৰী বেলেগ বেলেগ নিয়ম-নীতিৰ দ্বাৰা নিয়ন্ত্ৰিত হোৱাৰ সম্ভাৱনা আছে। শিক্ষককৰ্মচাৰীসকল Board of Governorsৰ ওপৰত অধিক নিৰ্ভৰশীল হৈ পৰিব। এনেবোৰ কথা আৰু স্বয়ংশাসিত শিক্ষানুষ্ঠানৰ পৰামৰ্শ স্পষ্টভাৱে স্ববিৰোধী। ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতি ২০২০ এ Higher Education Commission of Indiaৰ অধীনত চাৰিটা উল্লেখ বিভাগ ৰাষ্ট্ৰীয় উচ্চ শিক্ষাৰ নিয়ন্ত্ৰণকাৰী পৰিষদ (National Higher Education Regulatory Council), ৰাষ্ট্ৰীয় স্বীকৃতিকাৰী পৰিষদ (National Accreditation Council), উচ্চ শিক্ষাৰ অনুদান পৰিষদ (Higher Education Grants Council), আৰু সাধাৰণ শিক্ষা পৰিষদ (General Education Council) ৰ জৰিয়তে কেন্দ্ৰীয়ভাৱে উচ্চ শিক্ষা পৰিচালিত কৰাৰ যি পৰামৰ্শ দাঙি ধৰিছে সি দেশৰ ভৌগোলিক আৰু সাংস্কৃতিক বৈচিত্ৰ্যক উপেক্ষা কৰিছে আৰু শিক্ষা জগতত অতিকেন্দ্ৰিক প্ৰৱণতাক শক্তিশালী কৰিছে। এনে ধৰণৰ অতিকেন্দ্ৰিক ব্যৱস্থাই শিক্ষা জগতৰ সজীৱতাৰ কাৰণে অতিকৈ প্ৰয়োজন হোৱা স্বাধীন, মুকলি-মূৰীয়া, গণতান্ত্ৰিক পৰিৱেশ নাইকীয়া কৰিব।

**Online শিক্ষাৰ ওপৰত অধিক গুৰুত্বই শিক্ষাৰ
গুণগত মান হ্রাস আৰু
Digital Divide গভীৰ কৰিব**

ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতি ২০২০ এ Online শিক্ষা, Blended mode ৰ শিক্ষাৰ ওপৰত গুৰুত্ব প্ৰদান কৰিছে। Online পদ্ধতিৰ শিক্ষা আমাৰ সহায়ক হ'ব পাৰে, কিন্তু ই শ্ৰেণীকোঠাৰ “মানুহ শিক্ষকজন” (Human Interface)ৰ বিকল্প হৈ উঠিব পৰা হোৱা নাই। Online পদ্ধতিকেই যদি আমি শিক্ষাৰ মূল পদ্ধতি হিচাপে গ্ৰহণ কৰোঁ, ই যে অকল শিক্ষাৰ গুণগত মানেই হ্রাস কৰিব এনে নহয়, ই আমাৰ মাজত Digital Divide ও অধিক গভীৰ কৰি তুলিব। UNICEF ৰ ৰিপোৰ্টে কৈছে যে ভাৰতৰ গ্ৰামাঞ্চলৰ মাত্ৰ ১৩ শতাংশ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰহে ইন্টাৰনেটৰ সুযোগ উপলব্ধ। অন্ততঃ এটা স্মাৰ্টফোন থকা পৰিয়ালৰ

সংখ্যা ৬৭.৭শতাংশলৈ বৃদ্ধি পাইছে যদিও মাত্ৰ ২৭শতাংশ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়েহে মূলতঃ পঢ়া-শুনাৰ কাৰণে স্মাৰ্টফোন ব্যৱহাৰ কৰাৰ সুযোগ পায়। ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতি ২০২০ এ Online বা Digital শিক্ষাৰ ওপৰত গুৰুত্ব প্ৰদান কৰিলেও মানৱ সম্পদ উন্নয়ন মন্ত্ৰালয় (MHRD)য়ে কিন্তু Digital learning ৰ কাৰণে ২০২০-২১ চনত আবণ্টণ কৰা পুঁজিৰ পৰিমাণ ৪৬৯ কোটি টকাহে, যিটো পৰিমাণ ২০১৯-২০ চনত আবণ্টণ কৰা ৬০৪ কোটি টকাতকৈ ১৩৫ কোটি টকা কম। চৰকাৰী উদ্যোগত Digital আন্তঃগাথনি শক্তিশালী নকৰিলে ইন্টাৰনেটৰ সুবিধা লাভ নকৰা এই বিশাল সংখ্যক ছাত্ৰ-ছাত্ৰী শিক্ষাৰ সুযোগৰ পৰা বঞ্চিত হোৱাৰ সম্ভাৱনা আছে। যোৱা সময়ছোৱাত অৱশ্যে শিক্ষা লাভৰ কাৰণে ইন্টাৰনেট ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ বাধ্য হোৱা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ সংখ্যা বৃদ্ধি পাইছে আৰু শিক্ষা-প্ৰযুক্তি (Edutech) কোম্পানীসমূহৰ লাভ বহু পৰিমাণে বৃদ্ধি পাইছে। ২০১৯-২০ বিত্তীয় বৰ্ষত Byjus নামৰ শিক্ষা প্ৰযুক্তি কোম্পানীটোৰ লাভ তাৰ আগৰ বছৰৰ লাভৰ তুলনাত ১৫২শতাংশ বৃদ্ধি হৈছে (Business Standard, September 10 2021)। আনকি Google আদিৰ দৰে কোম্পানীসমূহৰো এই সময়ছোৱাত লাভৰ পৰিমাণ বৃদ্ধি পাইছে।

বিজ্ঞানমনস্কতাৰ ওপৰত আঘাত

“ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতি ২০২০”ত বিজ্ঞানমনস্কতাৰ কথা কোৱা হৈছে। বিজ্ঞান-প্ৰযুক্তিৰ বিকাশৰ কাৰণে, দেশৰ আত্ম-নিৰ্ভৰশীলতাৰ কাৰণে মানুহৰ মাজত, ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ মাজত বিজ্ঞানমনস্কতাক উৎসাহিত কৰাটো অভিশয় প্ৰয়োজন। কিন্তু ইয়াৰ লগে লগে “ভাৰতীয় পৰম্পৰাগত প্ৰমূল্যসমূহ (Traditional Indian Values)”ক উৎসাহিত কৰা, “ভাৰতৰ প্ৰাচীন ঐতিহ্যৰ গৌৰৱৰ পুনঃস্থাপন কৰা (Installing Pride in India's Past)” বা “জ্ঞান চৰ্চাৰ প্ৰাচীন ভাৰতীয় ব্যৱস্থাটো (Indian Knowledge System) ক ওপৰলৈ তুলি ধৰাৰ কথাও কোৱা হৈছে। বিজ্ঞানমনস্কতাক উৎসাহিত

কৰাৰ অৰ্থ হ'ল বৈজ্ঞানিক অনুসন্ধানৰ মাজেৰে সত্যত উপনীত হ'বলৈ উৎসাহিত কৰা। ৰাজনৈতিক লাভৰ কাৰণে ইতিহাসক ঢাকি ৰখা বা সত্যক বিকৃত কৰাটো ক্ষতিকারক। ভাৰতৰ প্ৰাচীন ইতিহাসৰ পৰা জানিবলগীয়া, শিকিবলগীয়া গুৰুত্বপূৰ্ণ কথা কিছুমান অৱশ্যেই আছে, কিন্তু এই কথাবিলাকো হ'ব লাগিব বৈজ্ঞানিকভাৱে পৰীক্ষিত, সত্য বুলি প্ৰমাণিত, যুক্তিসিদ্ধ। সাহিত্য, কল্পকথা আৰু ইতিহাসৰ মাজৰ পাৰ্থক্যটো আমি ৰাখিব লাগিব। অতীতৰ ভাল আৰু বেয়াৰ মাজৰ পাৰ্থক্যটো বুজিব লাগিব আৰু সত্যৰ পৰা আমি শিক্ষা গ্ৰহণ কৰিব লাগিব। ভাৰতীয় পৰম্পৰাৰ নামত আমি আজি নিশ্চয় বৰ্ণবাদক (উদাহৰণ স্বৰূপে বৰ্ণবাদৰ বলি হোৱা মহাভাৰতৰ চৰিত্ৰ একলব্য বা কৰ্ণৰ কৰুণ কাহিনী) গ্ৰহণ কৰিব নোৱাৰোঁ, Indian Knowledge System ৰ নামত আমি নিশ্চয় “ভাৰতীয় সকলোই উৰাজাহাজ আৱিষ্কাৰ কৰিছিল” বা “সকলোবিলাক কথা বেদতেই আছে” ধৰণৰ অপ্ৰতিষ্ঠিত, ভুল কথাক মানি লোৱাটো সঠিক নহ'ব। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ পৰা অতীতৰ ভাৰতবৰ্ষত প্ৰচলন থকা বৰ্ণবাদৰ দৰে বেয়া প্ৰথাসমূহৰ কথা লুকুৱাই ৰাখি তেওঁলোকৰ আগত প্ৰাচীন ভাৰতৰ এক ৰঙীন, অতিৰঞ্জিত ছবি দাঙি ধৰাৰ প্ৰচেষ্টাবিলাক হ'ব সকলো দিশৰ পৰাই ভুল কথা। এনে ধৰণৰ কথাবিলাকে হিন্দুত্ববাদী ৰাজনীতি, পুনৰুত্থানবাদী ৰাজনীতিক শক্তিশালী কৰিব আৰু ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ বিস্তৰ ক্ষতি সাধন কৰিব। “ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতি ২০২০” কাৰ্যকৰী কৰাৰ প্ৰস্তুতি চলি থকাৰ এই সময়ত কিন্তু বিজ্ঞানমনস্কতাক উৎসাহিত কৰাৰ সলনি এনেবোৰ ভুল প্ৰচেষ্টাহে বেছিকৈ চলিছে। Indian Express আদি কাকতে চলোৱা সমীক্ষাৰ পৰা দেখা গৈছে কেনেকৈ NCERT ৰ দ্বাদশ শ্ৰেণীৰ ৰাজনীতি বিজ্ঞানৰ পাঠ্যক্ৰমৰ পৰা ২০০২ চনৰ গুজৰাট সাম্প্ৰদায়িক সংঘৰ্ষৰ সময়ৰ প্ৰধানমন্ত্ৰী অটল বিহাৰী বাজপেয়ীৰ “গুজৰাটৰ মুখ্যমন্ত্ৰীয়ে ৰাজধৰ্ম পালন কৰিব লাগে” বোলা সেই বিখ্যাত কথাষাৰ, জৰুৰীকালীন সময় (১৯৭৫-৭৭)ৰ বিষয়ে থকা বহুখিনি কথা মচি পেলোৱা হৈছে, যষ্ঠ

শ্ৰেণীৰ ইতিহাসৰ পাঠ্যক্ৰমৰ পৰা অতীত ভাৰতৰ “বৰ্ণবাদ” সম্পৰ্কে থকা বহুবিলাক কথা বাদ দিয়া হৈছে। এই বিপদজনক প্ৰৱণতা, প্ৰচেষ্টাবোৰ সম্পৰ্কে ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতি ২০২০ নিমাত।

চাৰি বছৰীয়া স্নাতক পাঠ্যক্ৰমৰ নতুন ব্যৱস্থাই Drop Out ক উৎসাহিত কৰিব

স্নাতক পৰ্যায়টো চাৰি বছৰীয়া কৰা আৰু ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে চাৰি বছৰ সম্পূৰ্ণ নকৰাকৈ বিভিন্ন সময়ত একোখন চাৰ্টিফিকেট লৈ ওলাই যাব পৰাৰ সুযোগটো এটা নতুন ভাল কথা বুলি প্ৰচাৰ হৈছে। কিন্তু যুৱক-যুৱতীসকলৰ কৰ্ম-সংস্থাপনৰ কাৰণে কোনো চৰকাৰী পৰিকল্পনা নাথাকিলে, গুণগত শিক্ষাৰ কাৰণে পুঁজিৰ আবণ্টন বৃদ্ধি নহ'লে এনেবোৰ সুযোগ কাৰ্যতঃ “শিক্ষা অৰ্দ্ধ-সমাপ্ত কৰাটো (Drop Out)” নিয়মৰ মাজেৰে স্বীকৃতি প্ৰদান কৰাৰ ব্যৱস্থা এটাত পৰিণত হ'ব। এই কথাটো উল্লেখ কৰিবলগীয়া যে বৰ্তমান সময়ত দেশত নিবনুৱাৰ হাৰ যোৱা ৪৫ বছৰৰ ভিতৰতেই সৰ্বাধিক।

অকল দক্ষতাৰ অভাৱেই নিবনুৱা সৃষ্টি কৰিছেনে

ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতি ২০২০ ত ছাত্ৰ-ছাত্ৰী সকলৰ দক্ষতা বিকাশৰ ওপৰত গুৰুত্ব প্ৰদান কৰাৰ কথা কোৱা হৈছে। এনেকুৱা এক ধৰণৰ প্ৰচাৰে ব্যাপকতা লাভ কৰিছে যেন অকল দক্ষতাৰ অভাৱতেই দেশৰ যুৱক-যুৱতীসকলে উপাৰ্জনৰ পথ বা কৰ্মসংস্থাপন বিচাৰি পোৱা নাই। উপাৰ্জনৰ পথ বিচাৰি উলিওৱাটো চৰকাৰে বজাৰৰ ওপৰত এৰি দিছে। কিন্তু প্ৰকৃততে দেশৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰী, যুৱক-যুৱতীসকলৰ মাজৰ পৰা দক্ষ কৰ্মী, উন্নত মানৰ শিক্ষক, বিশেষজ্ঞ, গৱেষক, বিজ্ঞানী সৃষ্টি কৰাৰ কাৰণে যেনেকুৱাকৈ ৰাজহুৱা শিক্ষা ব্যৱস্থাটো শক্তিশালী কৰা প্ৰয়োজন, সেই ছাত্ৰ-ছাত্ৰী, যুৱক-যুৱতীসকলক কৰ্মসংস্থাপন দিয়াৰ কাৰণেও বা সেই মানৰ সম্পদক ব্যৱহাৰ কৰাৰ কাৰণেও চৰকাৰে নীতি গ্ৰহণ কৰিব

লাগিব। কিন্তু এই দিশত ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতি ২০২০ত কোনো আলোচনা নাই।

যিয়ে যি বিষয় ইচ্ছা কৰে পঢ়িব পৰা কথাটো

ছাত্ৰ-ছাত্ৰী সকলৰ যিয়ে যি বিষয় ইচ্ছা কৰে পঢ়িব পাৰিব (Multidisciplinary approach, Flexible approach to education) বোলা কথাষাৰ আপাত দৃষ্টিত এক ভাল পৰামৰ্শ। কিন্তু বৰ্তমান সময়ৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত কথাবিলাক চালে দুঃশ্চিত্তৰ কাৰণ কিছুমানো ওলায়। কৰ্ম সংস্থাপনৰ কাৰণে চৰকাৰৰ সঠিক নীতি নথকাৰ ফলত যুৱক-যুৱতীসকলে এতিয়া মূলতঃ ব্যক্তিগত উদ্যোগ-প্ৰতিষ্ঠান বা বজাৰৰ চাহিদাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিবলগীয়া হৈছে, যদিও এই সুযোগো ক্ৰমশঃ সংকুচিত। ফলত যিবিলাক বিষয়ৰ বজাৰ চাহিদা আছে তেনেবোৰ বিষয়ত শিক্ষাৰ্থীৰ ভিৰ বাঢ়িব আৰু কলা, সমাজ বিজ্ঞান, মৌলিক প্ৰাকৃতিক বিজ্ঞান আদি বিষয়ত শিক্ষাৰ্থীৰ সংখ্যা হ্রাস পাব। আমি যদি দেশৰ আগশাৰীৰ প্ৰতিষ্ঠান আই আই টি আদিলৈ লক্ষ্য কৰোঁ, দেখিবলৈ পাওঁ যে আটাইতকৈ বেছি সংখ্যক ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে ভিৰ কৰা বিষয়টো হ'ল কম্পিউটাৰ ইঞ্জিনিয়াৰিং, যাৰ বজাৰ চাহিদা বেছি। আনকি আমেৰিকাৰ দৰে দেশতো Humanities বিষয় সমূহত গুৰুত্ব হ্রাস পাইছে (The Death of Universities, Terry Eagleton)। কিন্তু সমাজ বিজ্ঞান, মৌলিক প্ৰাকৃতিক বিজ্ঞান আদি বিষয়ত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ সংখ্যা কমি যোৱাটো সমাজৰ ভৱিষ্যতৰ কাৰণে, বিজ্ঞান-প্ৰযুক্তিৰ গৱেষণা আৰু দেশৰ আত্ম-নিৰ্ভৰশীলতাৰ কাৰণে বিপদজনক।

ছাত্ৰ-ছাত্ৰী সকলৰ যিয়ে যি বিষয় ইচ্ছা কৰে পঢ়িব পাৰিব (Multidisciplinary approach, Flexible approach to education) বোলা কথাষাৰ “ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতি ২০২০” সংক্ৰান্তীয় প্ৰায়বোৰ আলোচনা চক্ৰতেই অতি উৎসাহেৰে সৈতে আলোচনা হয়। কথাটো এই ধৰণে আলোচনা হয় যে ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতি ২০২০ এ আনি দিয়া এই সুযোগৰ কাৰণে কোনোবাই

একাধিক বিষয়ৰ সৈতে সম্পৰ্কযুক্ত (Interdisciplinary) বিষয়ত গৱেষণা কৰিব পাৰিব কিন্তু স্কুলীয়া পৰ্যায়ৰ পৰাই “ভবাৰ অভ্যাস (Critical Thinking)” আয়ত্ব নহ'লে, গুণগত শিক্ষাৰ সুযোগ লাভ নকৰিলে, স্নাতক পৰ্যায়ৰ কোনোবা এটা ষাণ্মাসিকত পদাৰ্থ বিজ্ঞান আৰু সংগীত অধ্যয়ন কৰিলেই এনে দুটা বিষয় মিহলাই গৱেষণা কৰিব পাৰিব বুলি ভবাটো ভুল হ'ব। দেশৰ বিকাশৰ কাৰণে, উন্নতিৰ কাৰণে, আত্ম-নিৰ্ভৰশীলতাৰ কাৰণে চৰকাৰ এখনে বিভিন্ন বিষয়ত বিশেষজ্ঞ, গৱেষক আৰু পণ্ডিত সৃষ্টি কৰাৰ, হাজাৰ হাজাৰ শিক্ষিত যুৱক-যুৱতীৰ ক্ষমতা আৰু সামৰ্থ্যক ব্যৱহাৰ কৰাৰ এক পৰিকল্পিত উদ্যোগ গ্ৰহণ কৰিব লাগে। আমাৰ আশংকাটো হ'ল, ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতি ২০২০ ৰ “যিয়ে যি বিষয় ইচ্ছা কৰে পঢ়িব পাৰে” কথাটোৱে বিশেষজ্ঞ, বিজ্ঞানী, পণ্ডিত সৃষ্টিৰ প্ৰক্ৰিয়াটোক বাধাগ্ৰস্ত কৰিব আৰু ই চৰকাৰক এনে উদ্যোগ বা দায়িত্ব গ্ৰহণৰ পৰা পিছুৱাই অহাৰ সুযোগ প্ৰদান কৰিব।

বিদেশী বিশ্ববিদ্যালয়

ভাল বিদেশী বিশ্ববিদ্যালয়ে আমাৰ দেশত শাখা খুলিব বুলি কোৱা কথাটোৱে বহু মানুহক আকৰ্ষণ কৰিছে। কিন্তু বিদেশী বিশ্ববিদ্যালয় এখনে আহি ভাৰতত আন্তঃগাঁথনি নিৰ্মাণ কৰিলেই এখন ভাল বিশ্ববিদ্যালয় গঢ় লৈ নুঠে। বিশ্ববিদ্যালয় এখন উন্নত মানৰ হৈ উঠে এক দীঘলীয়া প্ৰক্ৰিয়া, ধাৰাবাহিক প্ৰচেষ্টা আৰু দীৰ্ঘম্যাদী পৰিকল্পনাৰ মাজেৰে। TIFR, SINP ISI, IISc, IIT, JNU আদিকে ধৰি ভাৰতৰ উন্নত আৰু আন্তৰ্জাতিক মানৰ প্ৰতিষ্ঠানসমূহ এনেদৰেই গঢ় লৈ উঠিছে। ভাৰতত Oxford, Cambridge, MIT, Caltech আদিৰ নিচিনা বিশ্ববিদ্যালয়ে শাখা খুলিব বুলি কোনো আশা কৰা নাই। ইয়াৰ উপৰিও বহু বিদেশী বিশ্ববিদ্যালয়ে আফ্ৰিকা মহাদেশৰ দেশ কিছুমানত তেওঁলোকৰ শাখাৰ জৰিয়তে অতি নিম্ন মানৰ শিক্ষা প্ৰদান কৰা বুলি UNESCO প্ৰতিবেদনতো কৈছে।

সংৰক্ষণ ব্যৱস্থা

শিক্ষাৰ সুযোগ-সুবিধাসমূহ যাতে সকলো সম্প্ৰদায়ৰ মানুহৰ মাজলৈ প্ৰসাৰিত হয় তাৰ কাৰণে সংৰক্ষণ হ'ল এক সাংবিধানিক ব্যৱস্থা। শিক্ষাৰ অধিকাৰ আইন ২০০৯ অনুসাৰে ২৫শতাংশ আসন অনুসূচিত জাতি, অনুসূচিত জনজাতি আৰু পিছপৰা সম্প্ৰদায়ৰ কাৰণে সংৰক্ষিত আছিল। কিন্তু ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতি ২০২০ সংৰক্ষণ সংক্ৰান্তত নিমাত। ইয়াত মাত্ৰ উল্লেখ কৰা হৈছে যে অনুসূচিত জাতি, অনুসূচিত জনজাতি আৰু পিছপৰা সম্প্ৰদায়ৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ ভাল ফলাফল দেখুওৱাসকলক উৎসাহিত কৰাৰ কাৰণে বিশেষ ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰা হ'ব। সংৰক্ষণ সংক্ৰান্তত এনে ধৰণৰ

তৰলীকৃত, কুছমীয়া পৰামৰ্শ একেখন ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতি-২০২০ ত থকা "Full Equity and Inclusion" কথাষাৰৰ সৈতে একে নহয়। উল্লেখযোগ্য যে তামিলনাডুয়ে উচ্চ শিক্ষাত GER ৪৯.৫ শতাংশলৈ বৃদ্ধি কৰিব পাৰিছে মূলতঃ এই সংৰক্ষণ ব্যৱস্থাৰ জৰিয়তে।

আমাৰ অনুভৱ যে এখন উন্নত, আত্মনিৰ্ভৰশীল ভাৰতৰ স্বপ্ন দেখা সকলো ভাৰতীয় নাগৰিকে, শিক্ষাবিদসকলে এই ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতি ২০২০ খন সম্পৰ্কে অধিক গুৰুত্ব সহকাৰে চিন্তা-চৰ্চা আৰু পৰ্যালোচনা কৰাৰ প্ৰয়োজন আছে। আমি এই সংক্ৰান্তত আমাৰ কেতবোৰ সংশয়হে ব্যক্ত কৰিলোঁ। ■

‘দেৱী’, সত্যজিৎ ৰায় আৰু প্ৰাসংগিতাৰ প্ৰসংগ

✍ প্ৰসেনজিৎ চৌধুৰী

‘পথেৰ পাঁচালী’ (১৯৫৫)ৰ পৰা ‘আগন্তুক’ (১৯৯১)- সত্যজিৎ ৰায়ৰ এই দীৰ্ঘ দীপ্তিমান পৰিক্ৰমিত ছবিয়াছ চিনেমা চৰ্চাকাৰীসকলে তেওঁৰ মন-মননৰ বিৱৰ্তন লক্ষ্য কৰিছে। প্ৰথম চলচ্চিত্ৰখনেই তেওঁক খ্যাতিমন্ত কৰি তুলিছিল। আন্তৰ্জাতিক স্বীকৃতিয়ে চিত্ৰ-পৰিচালক হিচাপে তেওঁৰ মৰ্যাদা বঢ়াইছিল। অৱশ্যে তেওঁৰ সৃজনসমূহে সমালোচনাৰ পৰা বেহাই পোৱা নাছিল। ভিন ভিন দৃষ্টিভংগীৰে তেওঁৰ চলচ্চিত্ৰৰ বিষয় আৰু উপস্থাপনাক ব্যাখ্যা বিশ্লেষণ কৰি সমালোচনা কৰা হৈছিল। ধাৰণা হয়, সত্যজিতেও সমালোচকৰ কেতবোৰ অভিযোগৰ প্ৰতি সঁহাৰি জনাইছিল— সংঘাতভাৱে, তেওঁৰ নিজস্ব ভংগীৰে। তেওঁৰ মন-মননৰ বিৱৰ্তনত এনে প্ৰতিক্ৰিয়াই নিশ্চয় অৰিহণা যোগাইছিল।

পৰ্যবেক্ষকসকলৰ পৰা আমি জানিব পাৰোঁ যে বিগত শতিকাৰ সত্তৰৰ দশকত নিৰ্মিত তেওঁৰ উল্লেখযোগ্য চিনেমাকেইখনত ‘radical shift’ দেখা যায়। (S. Ganguli P. 145) সেই সংকটময় সময়ত ৰাজনৈতিক আন্দোলন-আলোড়নে পৰিৱৰ্তনকাৰী যুৱ-মানসত প্ৰচণ্ড খলকনি তুলিছিল। ‘প্ৰতিদ্বন্দ্বী’ (১৯৭০), সীমাবদ্ধ (১৯৭১) আৰু ‘জন-অৰণ্য’ (১৯৭৫)-সত্যজিতৰ এই Calcutta Trilogy-ত আমি সেই উত্তাল-উদ্দীপক সময়ৰ আংশিক প্ৰতিফলন দেখা পাওঁ। এগৰাকী আলোচকৰ মতে সত্তৰ দশকৰ এই Calcutta Trilogy ত সত্যজিতৰ ৰাজনীতিৰ প্ৰকাশ আটাইতকৈ প্ৰকট। (S.S. Chattopadhyay, P.78) অৰ্থাৎ ‘পথেৰ পাঁচালী’-ৰ প্ৰায় অৰাজনৈতিক সত্যজিতৰ সমাজ-ভাবনা ক্ৰমে সলনি হৈছিল। পিছে লক্ষণীয় বিষয় হ’ল, সত্তৰৰ দশকৰ আগতেই সংবেদনশীল সত্যজিতৰ

দৃষ্টিভংগীলৈ পৰিৱৰ্তন আহিছিল, চৌপাশৰ ঘটনাৱলীয়ে তেওঁৰ চিন্তা-চেতনাক প্ৰভাৱিত কৰিছিল। চৰিত্ৰকাৰ এণ্ড্ৰু ৰবিনছনক সত্যজিতে কোৱা এষাৰ কথা এই প্ৰসংগত স্মৰ্তব্য : ‘From 1960, not before that, I was becoming more aware of my surroundings...’ (A. Robinson, PP. 347-48) আমাৰ কাৰণে ৬০ চনটো বিশেষভাৱে গুৰুত্বপূৰ্ণ, কিয়নো সেই বছৰতেই সত্যজিৎ ৰায়ে নিৰ্মাণ কৰে ‘দেৱী’ (১৯৬০)।

‘দেৱী’ৰ কাহিনীৰ আধাৰ ধৰ্মগ্ৰস্ত শাস্ত্ৰ সাধক কালীকিংকৰৰ অটল অন্ধবিশ্বাস। জমিদাৰ কালীকিংকৰৰ ভক্তিভাৱ ইমানেই উগ্ৰ যে এটা সপোনৰ আলমত তেওঁ এক উদ্ভট সিদ্ধান্তলৈ আহিল : তেওঁৰ সৰু বোৱাৰীয়েক দয়াময়ী আচলতে দেৱীৰ অৱতাৰ। এই ধৰ্মীয় বিভ্ৰান্তি (religious delusion)ৰ ফলত দয়াময়ীৰ দৈৱীকৰণ প্ৰক্ৰিয়া আৰম্ভ হ’ল— কালীকিংকৰৰ বিশাল বাসগৃহত চলিল নিৰ্বাক অসহায় দয়াময়ীৰ আড়ম্বৰপূৰ্ণ আৰাধনা। কলিকতাৰ উদাৰ উন্মুক্ত বাতাবৰণত শিক্ষা লাভ কৰা কালীকিংকৰৰ সৰু পুতেকৰ লগত ৰক্ষণশীল দেউতাকৰ বাক-বিতণ্ডা চলে। পিছে বংগীয় ৰেনেছাৰ বাৰ্তাবাহক নব্য-শিক্ষিত পুতেকে আঁকোৰগোজ কালীকিংকৰক অকণো টলাব নোৱাৰিলে। ধৰ্মান্ধ কালীকিংকৰৰ উদ্ভট বিশ্বাসৰ কৰণ পৰিণাম আমি প্ৰত্যক্ষ কৰো ‘দেৱী’ৰ অন্তিম পৰ্বত। একমাত্ৰ নাতিয়েক খোকা অসুস্থ হৈ পৰোতে ভাবোন্মাদ কালীকিংকৰে ল’ৰাটোক ৰোগমুক্ত কৰাৰ ভাৰ পৰম ভক্তিয়ে আৰাধ্য বোৱাৰীয়েকৰ ওপৰত অৰ্পণ কৰে। তেওঁৰ দৃঢ় বিশ্বাস, অলৌকিক শক্তিয়ে বলীয়ান বোৱাৰীয়েকে মৰমৰ খোকাক সুস্থ কৰি তুলিব। কিন্তু দেৱীয়ে খোকাক ৰক্ষা কৰিব

নোৱাৰিলে। কালীকিংকৰৰ ধৰ্মীয় বিভ্ৰান্তিৰ ফলত নীৰব-নিৰ্জুঁ দয়াময়ীৰ জীৱন বিষাক্ত হোৱাৰ লগতে তেওঁৰ নাতিয়েকৰ জীৱনো অকালতে মৰহি গ'ল।

সত্যজিৎ ৰায়ৰ মৃত্যুৰ পিছত এখন স্মৰণ সভাত প্ৰথিতযশা নাট্যকাৰ অভিনেতা তথা বাঁওমাৰ্গীয় বুদ্ধিজীৱী উৎপল দত্তই কৈছিল— 'ভাৰতীয় প্ৰেক্ষাপটে 'দেৱী' একাধিক বিপ্লবী চলচ্চিত্ৰ।' (উৎপল দত্ত, পৃ: ২৩) এই মূল্যায়নত কিছু অতিৰঞ্জন নথকা নহয়। পিছে এই কথা আমি অকণো সংশয় নোহোৱাকৈ ক'ব পাৰো যে ধৰ্মাশ্ৰয়ী অবিশ্বাসৰ অসাৰ আৰু অনিশ্চয়কৰ চৰিত্ৰৰ স্বৰূপানুসন্ধানৰ প্ৰয়াস হিচাপে সত্যজিতৰ 'দেৱী' নিশ্চয় এক আলোক-সন্ধানী অমৰ কৃতি। চলচ্চিত্ৰখনৰ এই ব্যতিক্ৰমী বক্তব্যৰ কাৰণে সত্যজিৎ এচাম লোকৰ নিৰ্মম নিন্দাৰ লক্ষ্য হৈ পৰিছিল। তেওঁলোকৰ অযুগুত অভিযোগ : সত্যজিতে হিন্দু ধৰ্মক আক্ৰমণ কৰিছে। নিন্দুকৰ মুখ বন্ধ কৰিবলৈ সত্যজিতে এইবুলি স্পষ্টীকৰণ দিছিল যে 'দেৱী' ধৰ্মাঙ্কতাৰ বিৰুদ্ধেহে, হিন্দু ধৰ্মক আক্ৰমণ কৰাটো চিনেমাখনৰ উদ্দেশ্য নহয়। প্ৰায় দুটা দশকৰ পিছত সত্যজিতে এই বিস্তীৰিতকৰ প্ৰসংগত আক্ষেপেৰে দিয়া এটা মন্তব্য এইখিনিতে আমি উল্লেখ কৰিব পাৰোঁ : This is one instance out of many of India. (S. Ray, P83) মন্তব্যটোৰ মৰ্মার্থই একেই শতিকাতো তাৰ প্ৰাসংগিকতা হেৰুওৱা নাই। ধৰ্মীয় অনুভূতিৰ ক্ষেত্ৰত অতিস্পৰ্শকাতৰতাই স্বাধীন জনশিক্ষা বাধা দিব পাৰে।

'দেৱী'ৰ পৰিক্ৰমত প্ৰাসংগিকতাৰ প্ৰশ্নটো বৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ। সত্যজিতৰ চৰিত্ৰকাৰ মাৰি ছেটনৰ পৰা জানিব পাৰি যে চিনেমাখনৰ বিষয়টোক বহু চৰকাৰী বিষয়াই ভাল চকুৰে চোৱা নাছিল। তেওঁলোকৰ আপত্তিৰ মৰ্ম হ'ল মান্ধাতাৰ আমোলৰ ধ্যান-ধাৰণাক প্ৰতিফলিত কৰা 'দেৱী'ৰ কাহিনীটো পুৰণি (outmoded) অৰ্থাৎ, আজিৰ যুগত 'দেৱী' অপ্ৰাসংগিক। কথাটো কিমান দূৰ সত্য? মাৰি ছেটনে চৰকাৰী নিৰ্ণীপ্ততাৰ আমোদজনক তথ্যটো পঢ়ুৱৈৰ জ্ঞাতাৰ্থে পৰিৱেশন কৰি লিখিছে- 'দেৱী' নিৰ্মাণৰ কথা সত্যজিতে ঘোষণা কৰাৰ কেইদিনমানৰ পিছতেই ঘটা এটা ঘটনাই প্ৰমাণ কৰিছে যে 'দেৱী'ৰ মূল বিষয়টো পুৰণিকলীয়া নহয়। ছেটনে উল্লেখ কৰা ঘটনাটো এনে ধৰণৰ : পশ্চিম ভাৰতৰ এখন

গাঁৱত এজনী ছোৱালীক সেই অঞ্চলৰ এগৰাকী গৌণ দেৱীৰ অৱতাৰ বুলি ঘোষণা কৰা হ'ল। 'দেৱী'ৰ দৰ্শন পাবলৈ গাঁওখনত অজস্ৰ ভক্তৰ আগমন ঘটিল আৰু তাৰ ফলত সৃষ্টি হোৱা বিশৃঙ্খল পৰিস্থিতিত কেইবাজনো ভক্ত পদপিষ্ট হৈ মৃত্যুমুখত পৰিল (Marie Seton, P-124)। এয়া বিগত শতিকাৰ যাঠিৰ দশকৰ আৰম্ভণিৰ কথা। এই ধৰণৰ ধৰ্মোন্মাদনাৰ ধাৰাবাহিকতা কম বেছি পৰিমাণে আজিও অব্যাহত আছে বুলি ক'ব পাৰি। আনহাতে যি অলৌকিক চিকিৎসাৰ হতাশাজনক আৰু হৃদয়বিদাৰক পৰিণতিৰ চিত্ৰ আমি 'দেৱী'ত দেখা পাওঁ তাৰ জনপ্ৰিয়তাও কমিছে বুলি মনে নধৰে। 'দেৱী' নিৰ্মাণৰ পিছত ছটা দশক পাৰ হৈ গ'ল যদিও অলৌকিক চিকিৎসাত আস্থা ৰখা বা তাক প্ৰশ্ন দিয়া লোক আনকি তথাকথিত আলোকপ্ৰাপ্ত মহলতো দুস্ত্ৰাপ্য নহয়। কৰ'নাৰ কৰাল গ্ৰাসৰ পৰা উদ্ধাৰ পাবলৈ মানুহে কেনেকৈ অলৌকিকতাত আশ্ৰয় লৈছে তাৰ সম্ভেদ নিয়া দুটামান নমুনা দিলে কথাটো পৰিষ্কাৰ হ'ব :

● ছাটুখেদা নামৰ গাঁৱত কোভিড প্ৰটোকল ভংগ কৰি এগৰাকী মহিলাৰ দৰ্শন পাবলৈ বহুলোক সমবেত হ'ল। তেওঁলোকৰ অলৰ অচল বিশ্বাস - দেৱীৰ আশীৰ্বাদখন্য মহিলাগৰাকীৰ কৃপাত ভক্তবৃন্দ ভাইৰাছৰ ভয়াবহ আক্ৰমণৰ পৰা ৰক্ষা পৰিব। (The Telegraph 4 June, 2021)

● হুগলীৰ এটা মন্দিৰত ২৫জন পুৰোহিতৰ নেতৃত্বত কৰ'না যজ্ঞ সম্পন্ন কৰা হ'ল। মাস্ক নিপিছাকৈ, কোনো প্ৰট'কল নমনাকৈ তেওঁলোকে কৰ'নাক সন্তুষ্ট কৰিবলৈ এই যজ্ঞত ভাগ ল'লে। উদ্দেশ্য : কৰ'নাৰ পৰা মুক্তি। (আমাৰ অসম, ৫ জুন ২০২১)

● গায়ত্ৰী মন্ত্ৰৰ সহায়ত কৰ'নাত আক্ৰান্ত ৰোগীৰ স্বাস্থ্য পুনৰুদ্ধাৰ সম্পৰ্কে হৃদিকেশৰ AIIMS-ত পৰীক্ষা-নিৰীক্ষা চলোৱা হৈছে। চৰকাৰী অনুদানৰ পৰিমাণ - তিনি লাখ। ([The Telegraph])

'দেৱী'ৰ প্ৰাসংগিকতাৰ প্ৰশ্নটোক কেতিয়াবা কোনো কোনো আলোচকে উপেক্ষা কৰা দেখা যায়। এজন লেখকে কৈছে যে সত্যজিতৰ 'দেৱী'-ত 'যে সমাজেৰ প্ৰতিফলন তা একান্তভাবেই বৰ্তমানৰ নয়।' (সোমেন ঘোষ, পৃ: ২৭) এটা অৰ্থত কথাটো সঁচা। কিয়নো, 'দেৱী'-এ প্ৰতিফলিত

কৰিছে এখন পুৰণি সমাজ- য'ত বক্ষণশীলতাৰ ৰাজত্ব নিৰংকুশ। কিন্তু এই ধৰণৰ মন্তব্যই মানুহৰ মনত এনে ধাৰণা সুমুৱাই দিব পাৰে যে ধৰ্মাঙ্কতাক সমালোচনা কৰা চলচ্চিত্ৰখনৰ বৰ্তমান কোনো প্ৰাসংগিকতা নাই। আমাৰ বোধেৰে 'দেৱী'-ত যি দুটা অন্ধবিশ্বাসৰ অৱতাৰত্ব আৰু অলৌকিক চিকিৎসা সমন্ধীয় ভ্ৰান্ত ধাৰণাৰ অসাৰতা সংযত সত্যজিতীয় শৈলীৰে দাঙি ধৰা হৈছে তাৰ প্ৰাসংগিকতা আজিও আছে। কিয়নো 'দেৱী'-ত বিন্মিত ধৰ্মাশ্ৰয়ী বিভ্ৰান্তিৰ পৰা আমি একেই শতিকাতো মুক্ত হ'ব পৰা নাই।

আমাৰ এই পৰ্যালোচনা সামৰাৰ আগতে উল্লেখ কৰা সমীচীন হ'ব যে 'দেৱী'ৰ প্ৰাসংগিকতা কেৱল ধৰ্মাঙ্কতাতেই সীমিত নহয়। ইয়াৰ অন্য কেতবোৰ দিশো আছে- যেনে, পিতৃতান্ত্ৰিক পৰিয়ালত নাৰীৰ প্ৰান্তিকায়ন। অনবদ্য অভিনয়েৰে পীড়িতা দয়াময়ীৰ চৰিত্ৰটো ফুটাই তোলা অভিনেত্ৰী শৰ্মিলা ঠাকুৰে 'দেৱী'ৰ পৰ্যালোচনা কৰোতে এটা তাৎপৰ্যপূৰ্ণ দিশৰ ওপৰত আলোকপাত কৰিছে : 'After so many years of independence, India still remains largely a patriarchal society with dark pockets of ignorance and superstition where excessive religion orthodoxy continues to victimize women (B Chattopadhyay ed.) তাৰমানে, সমাজৰ চুকে-কোণে আজিও দয়াময়ীৰ উত্তৰ-প্ৰজন্মই ধৰ্মাঙ্কতাৰ বেদীত নিজকে আছতি দিবলৈ বাধ্য হৈছে। সত্যজিতৰ

'দেৱী'ৰ সামাজিক-সাংস্কৃতিক প্ৰাসংগিকতাৰ উল্লিখিত দিশসমূহৰ ভিত্তিত আমি বোধহয় এটা মীমাংসালৈ আহিব পাৰো : জীৱনীকাৰ এড্ৰু ৰবিনছনক সত্যজিতে এনেই কোৱা নাছিল যে ১৯৬০ চনৰ পৰাহে তেওঁ পাৰিপাৰ্শ্বিক পৰিৱেশ পৰিস্থিতি সম্পৰ্কে অধিক সচেতন হৈ পৰিছিল। শ্লাঘনীয় সচেতনতাৰ উৎকৃষ্ট উদাহৰণ। তেওঁৰ বলিষ্ঠ ব্যতিক্ৰমী সৃজন 'দেৱী' ১৯৬০ চনত নিৰ্মিত। ■

ব্যৱহৃত উৎসসমূহ

- a) S. Ganguli, Satyajit Ray : In Search of the Modern, New Delhi, 2000
- 2) A. Robinson, Satyajit Ray: The Inner Eye, London, 2021
- 3) S. Ray, Deep Focus : Reflection on Cinema, Noida, 2013
- 4) Marie Seton, Portrait of a Director : Satyajit Ray, Gurugram, 2003
- 5) B. Chattopadhyay ed, 14 Stories that Inspired Satyajit Ray, Noida, 2014
- 5) সোমেন ঘোষ, প্ৰসংগ : ভাৰতীয় চলচ্চিত্ৰ, কলকাতা, ১৯৯৪
- 7) S. S. Chattopadhyay, 'Unstated Politics', Frontline, 5 Nov. 2021
- 8) উৎপল দত্ত, 'সত্যজিৎ ৰায় কি ভাৰতীয় ৰেনেসাঁসেৰ ফসল?', চিত্ৰভাষ, (উৎপল দত্ত বিশেষ সংখ্যা), জুলাই ১৯৯৫-জুন ১৯৯৬)

প্ৰতিদিনে তেজৰ প্ৰয়োজন, প্ৰতিদিনে বক্তৃদানৰো প্ৰয়োজন

শ্ৰী আশু পাল

আমি স্বাধীনতাৰ ৭৫ বছৰ অতিক্ৰম কৰিলো। ইমান দীৰ্ঘ বছৰ আগতে অৰ্জিত এই স্বাধীনতাৰ পৰৱৰ্তী সময়ত আমাৰ নিৰ্বাচিত চৰকাৰৰ নেতৃত্বত যিমান উন্নতি বা অগ্ৰগমনৰ সম্ভাৱনা আছিল সিমান সাফল্য আমি নাপালো। দেশৰ অৰ্থনৈতিক আৰু বৈজ্ঞানিক বিকাশৰ বিষয়ে চৰকাৰী বিষয়াসকলে যিয়েই নকওক লাগে, আমাৰ দেশ এতিয়াও বহু ক্ষেত্ৰত যথেষ্ট পিছ পৰি আছে। উন্নত পশ্চিমীয়া দেশসমূহৰ কথা বাদেই, আমাতকৈ বহু পিছত স্বাধীনতা লাভ কৰা বহুতো দেশে তেওঁলোকৰ সকলো নাগৰিকৰ বাবে আজি আমাৰ তুলনাত বহুত বেছি সুযোগ সুবিধা নিশ্চিত কৰিছে, উন্নত দেশসমূহৰ লগতে বিশ্বত তেওঁলোকৰ সৰ্বৰ উপস্থিতি ঘোষণা কৰিছে। বিশেষকৈ চিকিৎসা পৰিষেৱাৰ ক্ষেত্ৰত, দেশৰ নিম্ন আৰু মধ্যবিত্ত শ্ৰেণীৰ লোক - যাৰ সংখ্যা এই দেশত সৰ্বাধিক - এতিয়াও বৈষম্যৰ অতল একাৰত। দেশৰ চিকিৎসা ব্যৱস্থাত ভৰসা ৰাখিব নোৱাৰি বিভ্ৰাণী ধনকুব্ৰ, মন্ত্ৰী, ৰাজনৈতিক নেতা বা ক্ষমতাবান লোকসকলে উন্নত চিকিৎসাৰ বাবে বিদেশলৈ গৈ আছে - এনে বাতৰি আমি প্ৰায়ে কাকতত দেখিবলৈ পাপুঁ।

অৱশ্যে তাৰ পিছতো এইটো ক'ব নোৱাৰি যে যোৱা চাৰে সাত দশকত চিকিৎসা সেৱাৰ কোনো উন্নতি নাই হোৱা। যদিও ৰাজ্যখনৰ জনসংখ্যাৰ অনুপাতত অপৰ্যাপ্ত, এই মুহূৰ্তত অসমত কেইবাখনো চিকিৎসা মহাবিদ্যালয়ৰ অস্তিত্ব আছে। তাৰ মাজত তেজপুৰ, ডিফু আৰু কোকৰাঝাৰৰ চিকিৎসা মহাবিদ্যালয়সমূহ নতুন, কিন্তু ডিব্ৰুগড়, গুৱাহাটী, শিলচৰ, যোৰহাট আৰু বৰপেটাৰ

চিকিৎসা মহাবিদ্যালয়সমূহে দীৰ্ঘদিন ধৰি ৰাইজক চিকিৎসা প্ৰদান কৰি আহিছে। এই চিকিৎসা মহাবিদ্যালয়ৰ চিকিৎসালয়বোৰত বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ জীৱনদায়ী চিকিৎসা পদ্ধতিৰ ব্যৱস্থা হৈছে, বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ অস্ত্ৰোপচাৰৰ ব্যৱস্থা আছে। কৰ্কট ৰোগকে ধৰি অন্যান্য জটিল ৰোগৰ চিকিৎসাৰ বাবে কম-বেছি পৰিমাণে সুযোগ উপলব্ধ আছে। ব্লাড বেংকৰ আন্তঃগাঁথনিও আছে। ডিব্ৰুগড়, গুৱাহাটী, শিলচৰ আৰু যোৰহাটত তেজৰ উপাদান বিভাজক আছে। এই প্ৰণালীৰ জৰিয়তে, এফালে, যিদৰে ৰোগী এজনক তেওঁৰ প্ৰয়োজনীয় তেজৰ সঠিক উপাদান দিয়া সম্ভৱ হৈছে, বিভিন্ন পাৰ্শ্বক্ৰিয়াও প্ৰতিৰোধ কৰা গৈছে, আনহাতে, এজন ব্যক্তিয়ে দান কৰা তেজেৰে কমেও তিনিজন ৰোগীৰ চিকিৎসা কৰা সম্ভৱ হৈছে।

খেলাচেমিয়া, হিমোফিলিয়া, লিউকেমিয়া, কৰ্কট ৰোগ আদি থকা ৰোগীৰ জীৱন মূলতঃ নিয়মীয়া তেজ গ্ৰহণৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল। ইয়াৰ উপৰি বিভিন্ন সৰু-ডাঙৰ-মজলীয়া অস্ত্ৰোপচাৰ আৰু প্ৰসূতি চিকিৎসাৰ বাবেও যথেষ্ট তেজৰ প্ৰয়োজন। পথ আৰু ৰে'ল দুৰ্ঘটনা, সন্ত্ৰাসবাদী আক্ৰমণ, জুইত পুৰি যোৱা আৰু বিভিন্ন প্ৰাকৃতিক দুৰ্যোগত আহত লোকসকলৰ চিকিৎসাৰ বাবেও তেজৰ প্ৰয়োজন। এটি সাধাৰণ হিচাপ অনুসৰি, গুৱাহাটী চিকিৎসা মহাবিদ্যালয় চিকিৎসালয়ত প্ৰতিদিনে প্ৰায় ১৫০ পেকেট, ডিব্ৰুগড়ত ৯০ পেকেট, শিলচৰত ৭৫ পেকেট আৰু যোৰহাটত ৪০ পেকেট তেজ দিবলগীয়া হয়। এইখন মাত্ৰ চাৰিখন চৰকাৰী চিকিৎসা মহাবিদ্যালয় চিকিৎসালয়ৰ ছবি। ইয়াৰ বাহিৰেও, প্ৰতিখন

ডাঙৰ চহৰত বহুতো ব্যক্তিগত চিকিৎসালয় আছে, আৰু সেইবোৰত চিকিৎসা সেৱা লোৱা লোকসকলৰ তেজৰ চাহিদা বৰ কম নহয়। মুঠতে ৰাজ্যখনৰ চিকিৎসালয়সমূহত দৈনিক প্ৰায় ১০০০ পেকেট তেজ ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে। ইয়াৰ অৰ্থ হৈছে আমাৰ ৰাজ্যত প্ৰতি বছৰে প্ৰায় চাৰে তিনি লাখ পেকেট তেজৰ প্ৰয়োজন। এই তেজ ক'ৰ পৰা আহি আছে? ৰাজ্যখনৰ সমগ্ৰ ৰক্ত সংগ্ৰহণ প্ৰণালী পৰিচালনা আৰু তত্ত্বাৱধান কৰা অসম ৰাজ্যিক এইডছ নিয়ন্ত্ৰণ সংস্থা আৰু ৰাষ্ট্ৰীয় স্বাস্থ্য মিছনৰ মতে, তেজৰ এই চাহিদাৰ প্ৰায় ৫৩ শতাংশ স্বেচ্ছামূলক ৰক্তদাতাৰ পৰা আহে। তেতিয়াহলে গড় হিচাপত ৫৩০ জন স্বেচ্ছাসেৱী ৰক্তদাতাই প্ৰতিদিনে ৰক্তদান কৰি আছে? ওপৰোক্ত চাৰিখন মুখ্য চিকিৎসা মহাবিদ্যালয় চিকিৎসালয়ৰ ৰক্ত বেংকৰ পৰা প্ৰাপ্ত তথ্য অনুসৰি, তেওঁলোকে বছৰত গড় হিচাপত ৪০/৪৫ টা স্বেচ্ছামূলক ৰক্তদান শিবিৰৰ পৰা তেজ সংগ্ৰহ কৰে। অৰ্থাৎ চাৰিখন চিকিৎসালয়ত বৰ বেছি ১৮০ টা ৰক্তদান শিবিৰ অনুষ্ঠিত হয়। দুটা বা চাৰিটা বিশেষ ৰক্তদান শিবিৰ বাদ দিলে, বেছিভাগ শিবিৰে গড় হিচাপত ৪০ পেকেট তেজ সংগ্ৰহ হয়। তেনে হলে দেখা যায় যে স্বেচ্ছামূলক ৰক্তদাতাৰ পৰা মুঠ ৭২০০ (১৮০ × ৪০) তেজৰ পেকেট সংগ্ৰহ কৰা যায়। ধৰি লওক যে এই চাৰিখন চিকিৎসা মহাবিদ্যালয়ৰ ব্লাড-বেংকৰ উপৰিও, শিবিৰবোৰ আয়োজন কৰিব পৰা অন্যান্য ব্লাড-বেংকবোৰে আৰু ৫০০০ পেকেট সংগ্ৰহ কৰি আছে। সেই ক্ষেত্ৰত পৰিমাণটো হ'ব বাৰ হাজাৰ পেকেটতকৈ অলপ বেছি। (বাস্তৱত আজিলৈকে ৰাজ্যখনৰ সকলো ৰক্তদান শিবিৰৰ পৰা সংগৃহীত তেজৰ পৰিমাণ বছৰত কেতিয়াও ১২০০০ পেকেট হোৱাগৈ নাই)। কিন্তু বাৰ হাজাৰ পেকেট কেনেকৈ মুঠ ব্যবহৃত তিনি লাখ তেজৰ ৫৩ শতাংশ হয়? আচলতে স্বেচ্ছামূলক ৰক্তদানৰ উন্নতিৰ বিষয়ে চৰকাৰী বিৱৰণত এক প্ৰকাৰৰ হেৰফেৰ আছে। ৰোগী এজনক তেজৰ প্ৰয়োজন হলে যেতিয়া তেওঁৰ আত্মীয়সকলে আহি ৰক্তদান কৰে, ইয়াকো স্বেচ্ছামূলক ৰক্তদান হিচাপে দেখুওৱা হয়। অৱশ্যে আন্তৰ্জাতিকভাৱে স্বীকৃত সংজ্ঞাত, কেৱল তেওঁলোককহে স্বেচ্ছামূলক ৰক্তদাতা বুলি কোৱা

হয়, যিসকলে নিৰ্দিষ্ট ৰোগীৰ বাবে নহয়, ৰক্তপ্ৰাপক কোন হ'ব সেই কথা জানিব নিবিচাৰি, কোনো প্ৰত্যক্ষ বা পৰোক্ষ চাপ বা লোভৰ অধীন নোহোৱাকৈ, কেৱল সামাজিক দায়বদ্ধতা আৰু উদাৰ মানৱীয় মূল্যবোধৰ দ্বাৰা অনুপ্ৰাণিত হৈ নিজে আগবাঢ়ি আহি ৰক্তদান কৰিব বিচাৰে। অধিক গুৰুত্বপূৰ্ণ কথাটো হ'ল, যিসকলে এজন নিৰ্দিষ্ট ৰোগীৰ বাবে ৰক্তদান কৰে তেওঁলোক সকলোৱে ৰোগীৰ আত্মীয় নহয়, এনে ৰক্তদাতাৰ এক বৃহৎ অংশ প্ৰকৃততে আত্মীয়ৰ ছদ্মবেশত ৰক্ত বিক্ৰেতা। তেওঁলোকে আহি ধনৰ বিনিময়ত তেজদান কৰে, কিন্তু যিহেতু তেজৰ ক্ৰয়-বিক্ৰয় অৰৈধ, তেওঁলোকে ব্লাড বেংকলৈ আহি নিজকে ৰোগীৰ আত্মীয় বুলি পৰিচয় দিয়ে, আৰু টকাখিনি ব্লাড বেংকৰ বাহিৰত ক'ৰবাত লেনদেন কৰা হয়। ৰোগীৰ আত্মীয়সকলক স্বেচ্ছামূলক ৰক্তদাতা হিচাপে দেখুওৱাৰ চৰকাৰী প্ৰয়াসৰ ফলত বৃহৎ সংখ্যক তেজ বিক্ৰেতাই স্বেচ্ছামূলক ৰক্তদাতাৰ চিনাকি লাভ কৰিছে। আমি ভাবো যে এই ভুল নীতি পৰিহাৰ কৰা উচিত। ফলত, ই লজ্জাজনক হলেও, স্বেচ্ছা ৰক্তদাতাৰ প্ৰকৃত চিত্ৰ সমাজৰ ওচৰত স্পষ্ট হৈ পৰিব। ইয়াৰ ফলত ৰাজ্যখনত ৰক্তদানৰ বিকাশৰ দায়িত্বত থকা উচ্চ বিষয়াসকলৰ পৰা ব্লাড বেংকৰ দায়িত্বত থকা চিকিৎসক, টেকনিচিয়ান, সমাজকৰ্মী, স্বাস্থ্য কৰ্মী আৰু সৰ্বোপৰি সমাজৰ সকলো সাধাৰণ মানুহ - যিসকলে তেজ দিব বা যিসকলৰ তেজৰ প্ৰয়োজন হ'ব, তেওঁলোকে অধিক সক্রিয় আৰু সচেতন হোৱাৰ প্ৰয়োজনীয়তা উপলব্ধি কৰিবলৈ সক্ষম হ'ব।

কিন্তু সাধাৰণ মানুহে কিয় ৰক্তদান কৰিবলৈ আগবাঢ়ি নাহে? ৰক্তদান শিবিৰত ৩০-৪০ জনতকৈ অধিক স্বেচ্ছাসেৱী ৰক্তদাতা কিয় পোৱা নাযায়? “আপুনি নিয়মীয়াকৈ স্বেচ্ছাই ৰক্তদান নকৰে কিয়?” — আমাৰ সৰ্বভাৰতীয় ৰক্তদাতা সংস্থাই দেশৰ আঠখন ৰাজ্যত ৮০,০০০ যুৱক-যুৱতীৰ (১৮ ৰ পৰা ৩৫ বছৰ বয়সৰ) ওপৰত এক জৰীপ চলাইছিল। সেই জৰীপৰ উত্তৰবোৰ নিম্নলিখিত ধৰণৰ আছিল:

- ১) মোক কোনেও কোনোদিনে ৰক্তদান কৰাৰ বাবে কোৱা নাছিল। ৪১.৫ শতাংশ

- ২) দান কৰিব পৰা তেজ মোৰ নাই, মই নিজেই অসুস্থ হৈ যাম। ২৭.০ শতাংশ
- ৩) মই ভয় কৰোঁ, বিশেষকৈ ডাঙৰ বেজীটোক। ২৫.৫ শতাংশ
- ৪) যদি মই বক্তৃতা কৰোঁ, আনৰ বীজাণু মোৰ শৰীৰলৈ আহিব। ৫.৫ শতাংশ
- ৫) কোনো নিৰ্দিষ্ট কাৰণ নাই। ০.৫ শতাংশ

একচল্লিছ শতাংশতকৈও অধিক লোকে কৈছিল যে কোনোও তেওঁলোকক বক্তৃতা কৰিবলৈ কোৱা নাছিল, তেওঁলোকৰ ৮৫ শতাংশ গাঁও অঞ্চলৰ আছিল। এইটো স্পষ্ট যে দেশৰ গ্ৰাম্য অঞ্চলত স্বেচ্ছামূলক বক্তৃতা আন্দোলনৰ বাৰ্তা এতিয়াও ভালদৰে যোৱা নাই। আমি স্বীকাৰ কৰিব লাগিব যে এইটো কেন্দ্ৰীয় আৰু ৰাজ্য চৰকাৰৰ লগতে আমাৰ দৰে স্বেচ্ছাসেৱী বক্তৃতা কৰ্মীসকলৰ বিফলতা। আমি মনত ৰাখিব লাগিব যে গাঁও প্ৰধান ভাৱত, সম্ভৱ ৯০ শতাংশতকৈও অধিক লোক গাঁৱত বসবাস কৰে। যেতিয়া তেওঁলোক চিকিৎসাৰ বাবে চহৰলৈ আহে আৰু তেজৰ প্ৰয়োজন হয়, তেজৰ সন্ধানত দৌৰা-দৌৰি তেওঁলোকৰহে বেছি হয়। সেয়েহে বক্তৃতা আন্দোলনক প্ৰসাৰিত কৰিবলৈ গ্ৰামাঞ্চলৰ মানুহৰ মাজত বক্তৃতা বিজ্ঞান আৰু বক্তৃতাৰ আহ্বান কঢ়িয়াই নিব লাগিব। কিন্তু আটাইতকৈ উদ্বেগজনক কথাটো হ'ল যে সংখ্যাৰ হিচাপত দ্বিতীয়, তৃতীয় আৰু চতুৰ্থ প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দিয়া সকলৰ বেছিভাগেই চহৰৰ বাসিন্দা, আৰু তেওঁলোকে বক্তৃতাৰ আহ্বান পোৱা স্বত্বেও বক্তৃতা কৰাৰ পৰা বিৰত থাকে। তেওঁলোকৰ উত্তৰৰ পৰা এইটো স্পষ্ট যে হয় তেওঁলোকে তেজৰ বিজ্ঞান নাজানে, নাইবা তেওঁলোকে ভুলকৈ কথাটো জানে। দেশৰ শিক্ষা ব্যৱস্থাত থকা আসোঁৱাহৰ বাবে এই আশ্ৰিত তেওঁলোক আক্ৰান্ত। বক্তৃতা হ'বলৈ বক্তৃতা বিজ্ঞানত বিশেষজ্ঞ হোৱাৰ প্ৰয়োজন অৱশ্যেই নাই, কিন্তু বক্তৃতা বিজ্ঞানৰ মূল কথাবোৰ নাজানিলে এজন মানুহে স্বাভাৱিকতে বিভিন্ন ভুল ধাৰণা মনত ৰাখিব আৰু কেতিয়াও বক্তৃতা উৎসাহী হৈ নুঠিব। সেয়েহে বিভিন্ন সুযোগ ব্যৱহাৰ কৰি যিমান বেছি সম্ভৱ বক্তৃতা সচেতনতা বৃদ্ধিৰ প্ৰয়াস চলাই যাব লাগিব। কেৱল

ফেচবুক, হোৱাটছএপৰ দৰে ইলেকট্ৰনিক মাধ্যমেই নহয়, ৰেডিঅ', টেলিভিছন, বাতৰি কাকতৰ দৰে পুৰণি মাধ্যমকো এই কামত ব্যৱহাৰ কৰিব লাগিব। বিভিন্ন বিদ্যালয়, মহাবিদ্যালয়, বিশ্ববিদ্যালয়, ক্লাব, সংগঠন, ট্ৰেড ইউনিয়ন, ছাত্ৰ-যুৱ সংগঠন, মহিলা সংগঠন, ৰাজনৈতিক আৰু ধৰ্মীয় প্ৰতিষ্ঠানত নিয়মীয়া বক্তৃতা সজাগতা সভাৰ ওপৰত আটাইতকৈ বেছি গুৰুত্ব দিব লাগে। যেতিয়া বক্তা আৰু শ্ৰোতা মুখামুখি হয়, প্ৰয়োজনীয় প্ৰশ্ন আদিৰ জৰিয়তে বহুতো অজ্ঞাত কথা জানিব পাৰি, বহুতো ভুল ধাৰণা আঁতৰ কৰা যায়, বহুতো সন্দেহৰ পৰা সহজতে মুক্ত হোৱা সম্ভৱ হয়।

বক্তৃতা জীৱদেহৰ প্ৰাণস্বৰূপ। হৃদযন্ত্ৰৰ দ্বাৰা তড়িত হৈ এই তৰলটো আমাৰ শৰীৰৰ ইমূৰৰ পৰা সিমূৰলৈ প্ৰতি পলত দৌৰি ফুৰিছে। হাঁওফাঁওৰ পৰা অক্সিজেন সংগ্ৰহ কৰি কোষলৈ প্ৰদান কৰি তাৰ পৰা কাৰ্বন ডাই অক্সাইড কঢ়িয়াই আনে আৰু হাঁওফাঁওৰ মাজেৰে বায়ুমণ্ডলত এৰি দিয়া কামটো অনৱৰত কৰি আছে এই তেজে। তাৰ লগত দেহৰ প্ৰকৃতি-প্ৰদত্ত স্বাভাৱিক ৰোগ প্ৰতিৰোধ ব্যৱস্থা অব্যাহত ৰখা, দেহত পৰিপুষ্টি যোগান ধৰা ইত্যাদি আন কেইবাটাও কাম তেজে কৰিব লাগে। কোনো কাৰণত শৰীৰত প্ৰয়োজনীয় পৰিমাণৰ তেজৰ অভাৱ হলে শৰীৰ দুৰ্বল হৈ পৰে, আনকি সেই অভাৱৰ পৰিমাণ অত্যধিক হ'লে, ৰোগীৰ মৃত্যু হ'ব পাৰে। সেয়ে তেজৰ প্ৰয়োজন হলে তেজদানৰ দ্বাৰাই তাৰ চিকিৎসা কৰিব লাগিব। কিন্তু সমস্যাটো হ'ল বহুচেপ্তা কৰিও চিকিৎসা বিজ্ঞানীসকলে আজিলৈকে তেজৰ কোনো বিকল্প বিচাৰি উলিয়াব পৰা নাই। কোনো কৃষিভূমিত, কোনো কাৰখানা, কোনো খনিত তেজ পাবলৈ নাই। মানৱ শৰীৰতহে কেৱল তেজ উৎপন্ন হয়। গতিকে যদি তেজৰ প্ৰয়োজন হয়, আন এজন ব্যক্তিৰ পৰা সংগ্ৰহ কৰাৰ বাহিৰে বেলেগ কোনো উপায় নাই। পৰীক্ষা নিৰীক্ষা কৰি দেখা গৈছে, ৪৫ কেজিৰ বেছি ওজনৰ নৰনাৰীৰ দেহত এক লিটাৰ (১০০০ মিলিলিটাৰ) -তকৈ অধিক তেজ অতিৰিক্ত হিচাপে থাকে। মনত ৰাখিব, সাধাৰণভাৱে মানৱদেহত প্ৰয়োজনীয় তেজ থকাৰ উপৰিও অতিৰিক্ত তেজ, যি সাধাৰণতে আমাৰ কোনো কামত ব্যৱহাৰ নহয়। সেই অতিৰিক্ত ১০০০ মিলিলিটাৰৰ পৰা

৩৫০ মিলিলিটাৰ দান কৰি দিলে, সেই ব্যক্তিজনৰ কোনো সমস্যা নহয়। সঁচাকৈ ক'বলৈ গ'লে, দাতাই অনুভৱে নকৰে যে তেওঁৰ শৰীৰৰ পৰা কিছু তেজ হ্রাস হৈছে। কিন্তু সেই দান কৰা বক্তৰ দ্বাৰা, এজন ব্যক্তিয়ে দীৰ্ঘসময় ধৰি এই পৃথিৱীত বাস কৰাৰ সুযোগ পাব পাৰে। চমুকৈ, তিনিটা নিম্নতম চৰ্ত পূৰণ কৰা ব্যক্তিজনে নিজৰ সামান্যতম ক্ষতি নকৰাকৈ, পুৰুষ হ'লে ৯০ দিনৰ মূৰে মূৰে বছৰত চাৰিবাৰ, আৰু মহিলা হ'লে ১২০ দিনৰ মূৰে মূৰে বছৰত তিনিবাৰ বক্তদান কৰিব পাৰে। সেই ন্যূনতম চৰ্তবোৰ কি? সেইবোৰ হল - (ক) তেওঁলোকৰ বয়স ১৮ ৰ পৰা ৬৫ বছৰৰ ভিতৰত হ'ব লাগে (খ) শৰীৰৰ ওজন ৪৫ কেজি-তকৈ অধিক হ'ব লাগে, আৰু (গ) তেওঁৰ শৰীৰৰ তেজত হিম'গ্লোবিনৰ স্তৰ কমেও ১২.৫ গ্ৰাম হ'ব লাগে। কেৱল পুৰুষেই নহয়, যদি এই চৰ্তবোৰ পূৰণ কৰা হয় তেন্তে মহিলাসকলেও বক্তদান কৰাত কোনো অসুবিধা নহয়। অৱশ্যে, বক্তদানৰ ওপৰত আন কেইটামান বাধা নিষেধ অৱশ্যে আছে। বক্তদান শিবিৰত উপস্থিত থকা চিকিৎসকে বিভিন্ন প্ৰশ্নৰ জৰিয়তে সেইবোৰ জনাৰ পিছতহে বক্তদানৰ অনুমতি দিয়ে।

বক্তদান কৰাৰ আগতে আৰু পিছত বিজ্ঞানে নিৰ্ধাৰণ কৰি দিয়া কিছুমান নিয়ম অনুসৰণ কৰিব লাগে। ক) বক্তদান কৰাৰ আগতে এগিলাচ পানী খাব লাগে। খ) বক্তদান শেষ হোৱাৰ লগে লগে উঠি বহিব নালাগে, বক্তদান বিছনাত ৮-১০ মিনিটৰ বাবে শুই বিশ্রাম ল'ব লাগে। গ) তাৰ পিছত লাহে লাহে উঠি পুনৰ এগিলাচ পানী খাব লাগে। ঘ) বেজিৰে বিন্ধা ঠাইত কপাহ লগাই কিলাকুটি ভাঁজ কৰি দিয়া হয়, কিলাকুটি পোন্ধৰ মিনিট পোন কৰিব নালাগে, ভাঁজ কৰিয়ে ৰাখিব লাগে। তাৰ পাছতো, প্ৰয়োজন হ'লে, সেই ঠাইত বেণ্ড-এড বা লিউকোপ্লাষ্টসদৃশ প্লাষ্টাৰ লগাব পাৰি। ঙ) বক্তদান কৰাৰ পিছত এঘণ্টাৰ বাবে চিৰি বগাই দোতলা-তিনতলাত উঠিব নালাগে বা স্কুটাৰ, মটৰচাইকেল, গাড়ী আদি চলাব নালাগে। এই খিনিয়ে,

আৰু কোনো বাধা নিষেধ নাই। বক্তদানৰ দিনা স্বাভাৱিকতকৈ দুইৰ পৰা তিনি গিলাচ পানী বেছি খাব লাগিব আৰু ক্ৰিকেট ফুটবল খেল বা জিমনাচিয়ামত গৈ শৰীৰচৰ্চা কৰা পৰিহাৰ কৰা ভাল। মনত ৰাখিব, খৰখেদাকৈ তেজ দান কৰিব নালাগে। বিজ্ঞানে বান্ধি দিয়া নিয়ম অমান্য কৰাটো সঠিক নহয়। বহুতে ক'ব পাৰে যে বক্তদান কৰিবলৈ, আপুনি মাছ, মাংস, গাখীৰ, ফল আদিৰ দৰে শক্তিদায়ক বস্তু খাব লাগে এইটো এটা সম্পূৰ্ণ ভুল ধাৰণা। দান কৰা বক্ত পূৰণ কৰিবলৈ, দাইল ভাত ৰুটি চৰজি — আমি প্ৰতিদিনে যি খাওঁ সেয়াই যথেষ্ট। অতিৰিক্ত একো খাব নালাগে।

আমি যিসকলে মানুহক বক্তদান কৰিবলৈ উৎসাহিত কৰোঁ, তেওঁলোকক সজাগ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰোঁ, বক্তদানত উদগনি দিওঁ, বক্তদান শিবিৰ আয়োজন কৰোঁ — সাধাৰণতে আমি এটা বিশেষ দিন বাছনি কৰোঁ। স্বাধীনতা দিৱস বা গণতন্ত্ৰ দিৱস, এজন মহান ব্যক্তিৰ মৃত্যু বা জন্মদিন, প্ৰতিষ্ঠা দিৱস বা বিজয় দিৱস ইত্যাদি। ইয়াৰ ফলত নিজৰ পছন্দৰ দিনত মানুহক অনুপ্ৰাণিত কৰা বা বন্ধৰ দিনত বেছি বক্তদাতা পোৱাত সুবিধা হয়। তেজৰ প্ৰয়োজন কিন্তু কেৱল সেই বিশেষ দিনবোৰতে নহয়, ইয়াৰ প্ৰয়োজন প্ৰতিদিনে। সেয়েহে, মানুহক ধৈৰ্য্য সহকাৰে সেই কথা বুজাব লাগিব। সচেতনতা সভাৰ পিছত সভা আয়োজন কৰি মানুহক প্ৰতিদিনে বক্তদান শিবিৰ আয়োজন কৰিবলৈ মানসিকভাৱে প্ৰস্তুত কৰি তুলিব লাগিব, আৰু সেয়া সমগ্ৰ ৰাজ্যত বা সমগ্ৰ দেশতে কৰিব লাগিব। আজি জাতিয়ে জাতিয়ে, ধৰ্মই ধৰ্মই, বণই বণই সংঘাতৰ যি বাতাবৰণ তৈয়াৰ হৈছে, বক্তদানৰ মহান কৰ্মকাণ্ডৰ মাজেদি আমি কিন্তু সেই অস্বাস্থ্যকৰ দ্বন্দ্ব বিভীষিকাক পৰাভূত কৰি এক স্বৰ্গীয় সুসমাৰে ভৰাই তুলিব পাৰো। সেই কামত চৰকাৰৰ ইতিবাচক পদক্ষেপ আৰু ৰাজ্যৰ সকলো সচেতন নাগৰিকৰ সহযোগিতা কামনা কৰো। ■

জাতি-বিদ্বেষৰ বিষবাস্পত যেতিয়া বিজ্ঞানীও আক্ৰান্ত হয়

ড° ৰজনীকান্ত দাস

বৈচিত্ৰ্যৰ মাজত ঐক্যৰ অনুপম নিৰ্দেশন হিচাপে আমাৰ দেশ ভাৰতবৰ্ষক লৈ আমি দেশবাসী গৰ্বিত। বিচিত্ৰতা আছে ধৰ্মত, জাতিত, ভাষাত, সংস্কৃতিত, শিল্পকলাত, সাহিত্যত। কিন্তু ঐক্যৰ এনাজৰীডালে আমাক এনে নিকপকপীয়াকৈ বান্ধি ৰাখিছে যে সেই বান্ধোনত আমাৰ পৰিচয় এটাই ভাৰতীয়। পিছে ক্ষমতাৰ খক পুৰোৱাৰ অভিলাষেৰে শাসনাধিষ্ঠ সোঁ আৰু দক্ষিণপন্থী ৰাজনৈতিক গোষ্ঠীয়ে এনেদৰে কুটিল ষড়যন্ত্ৰ ৰচনা কৰিছে যাতে দেশবাসীৰ মন-মগজু জাতি-বিদ্বেষৰ বিষবাস্পত আক্ৰান্ত হৈ পৰে আৰু তাৰ পৰিণামত জাতীয় ঐক্য থানবান হৈ যায়। ষড়যন্ত্ৰ ইমানেই গভীৰ যে সাধাৰণ মানুহৰ কথাই নাই—শিল্পী, সাহিত্যিক, বিজ্ঞানীৰ দৰে বুদ্ধিমত্তাৰ আদৰ্শস্থানীয় লোক একাংশও পিছল খাই পৰিছে। ইতিহাসৰ সাক্ষ্যত পিছল খোৱাৰ উদাহৰণ হিচাপে এনে কিছু লোকক পোৱা যায়, যিসকলে নিজৰ নিজৰ প্ৰতিভাৰে জ্ঞান-বিজ্ঞানৰ একো একোটা বিষয়ত বিদ্বয়কৰ অৱদান আগবঢ়াই প্ৰগতিৰ সোপান ৰচনা কৰি থৈ গৈছে। আমাৰ আলচটোৰ শিৰোনামত সাঙুৰি ল'ব খোজা বিষয়টো হৈছে পদাৰ্থ বিজ্ঞান আৰু বিজ্ঞানীজন আৰবিন শ্ৰোয়েডিঙ্গাৰ।

আৰবিন শ্ৰোয়েডিঙ্গাৰে জন্ম লাভ কৰে অষ্ট্ৰিয়াৰ ৰাজধানী ভিয়েনা চহৰত, ১৮৮৭ চনৰ ১২ আগষ্টত। তেওঁৰ সম্পূৰ্ণ নাম আছিল আৰবিন ৰুডলফ য়োচেফ আলেকজেণ্ডাৰ শ্ৰোয়েডিঙ্গাৰ। ১০ বছৰ বয়সলৈকে শ্ৰোয়েডিঙ্গাৰে গৃহ শিক্ষকৰ তত্বাৱধানত ঘৰতে লিখা-পঢ়া শিকে। ১৮৯৮ চনত তেওঁ আকাডেমীচেচ

জিমনাচিয়ামত ভৰ্তি হয়। এই জিমনাচিয়ামৰ পৰাই ১৯০৬ চনত স্নাতক ডিগ্ৰী লাভ কৰে আৰু একে বছৰতে ভিয়েনা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ তত্বীয় পদাৰ্থবিজ্ঞানত নাম ভৰ্তি কৰে। ডক্টৰেট ডিগ্ৰী লাভ কৰে ১৯১০ চনত। তেওঁৰ শিক্ষক জীৱন আৰম্ভ হয় ১৯২০ চনত, মেক্স ভিন (Max Wien)ৰ সহকাৰী হিচাপে। ১৯২১ চনৰ শেষৰ ফালে তেওঁ জুৰিখ বিশ্ববিদ্যালয়ৰ তত্বীয় পদাৰ্থবিজ্ঞানৰ অধ্যাপক পদত নিযুক্ত হয়।

১৯২৬ চনত শ্ৰোয়েডিঙ্গাৰে ন'বেল বঁটা লাভ কৰে তেওঁৰ যুগান্তকাৰী আৱিষ্কাৰ 'তৰংগ বলবিদ্যা (Wave Mechanics)'ৰ বাবে। এই আৱিষ্কাৰৰ দুবছৰ আগতে, ১৯২৪ চনত, ফৰাচী পদাৰ্থবিজ্ঞানী লুই দ্য ব্ৰগলিয়ে কোৱাণ্টাম তত্ত্বভিত্তিক এটা গাণিতিক সূত্ৰ উদ্ভাৱন কৰে। সূত্ৰটোৰ মতে উপ পাৰমাণবিক কণিকা ইলেক্ট্ৰন প্ৰটন, নিউট্ৰনে চলন্ত অৱস্থাত তৰংগবিশিষ্ট ৰূপ ধাৰণ কৰে। ইবিলাক পদাৰ্থ তৰংগ। পদাৰ্থ কণিকাৰ তৰংগ ৰূপৰ প্ৰকাশক সূত্ৰটোৱে পদাৰ্থ বিজ্ঞানৰ জগতত প্ৰবল আলোড়নৰ সৃষ্টি কৰে। দ্য ব্ৰগলিক ন'বেল পুৰস্কাৰেৰে সন্মানিত কৰা হয়। ইয়াৰ দুবছৰ পিছত আৰবিন শ্ৰোয়েডিঙ্গাৰে অনুৰূপ এটা গাণিতিক তত্ত্ব প্ৰকাশ কৰে। তত্ত্বটো পদাৰ্থবিজ্ঞানত 'তৰংগ বলবিদ্যা' নামেৰে জনাজাত। তৰংগ বলবিদ্যা বিষয়ক তেওঁৰ ছয়খন গৱেষণাপত্ৰ প্ৰকাশ পায় ১৯২৬ চনত। গৱেষণাপত্ৰ কেইখনত প্ৰকাশ পোৱা বৈপ্লৱিক সমীকৰণলানি আছিল কোৱাণ্টাম তত্ত্বত দ্বিতীয় সূত্ৰ ৰূপ। কোৱাণ্টাম তত্ত্বৰ প্ৰথম সূত্ৰ ৰূপ প্ৰকাশ কৰে ১৯২৫ চনত, হাইজেনবাৰ্গে।

হাইজেনবাৰ্গৰ দ্বাৰা প্ৰকাশিত ৰূপটো মেট্ৰিক্স বলবিদ্যা (Matrix Mechanics) নামেৰে বিখ্যাত হৈ পৰে। এই আৱিষ্কাৰৰ বাবে ন'বেল বঁটা আহে হাইজেনবাৰ্গৰ হাতলৈ।

শ্ৰোয়েডিঙাৰে ন'বেল বঁটা লাভ কৰা বছৰটোতে আইনষ্টাইনৰ আপেক্ষিকতাৰ তত্ত্ব কেন্দ্ৰ কৰি এটা বিতৰ্কৰ সূচনা হয়। এই বিতৰ্কত শ্ৰোয়েডিঙাৰ জড়িত হৈ পৰে আৰু তেওঁৰ ভাবমূৰ্তিত কালিমা লাগে।

আইনষ্টাইনৰ আপেক্ষিকতাৰ তত্ত্ব প্ৰতিষ্ঠিত হয় এটা স্বীকাৰ্য (Postulate) কয় অথবা তেওঁ যিদৰেই গতিশীল হৈ নাথাকক কয়, পোহৰৰ গতিবেগ সকলো পৰ্যবেক্ষকৰ বাবে একেই। ইয়াক লৈ বহুতো পৰীক্ষা কাৰ্য সম্পন্ন কৰা হৈছে। প্ৰথম লানি পৰীক্ষা কৰা হৈছিল উনৈছ শতিকাৰ ৮০ৰ দশকত। পৰীক্ষক আছিল এলবাৰ্ট মাইকেলচন (১৮৫২-১৯৩১চন) আৰু এডৱাৰ্ড মৰ্লি (১৮৩৮-১৯২৩চন)। মাইকেল-মৰ্লি পৰীক্ষা নামেৰে জনাজাত হৈ পৰা পৰীক্ষাটোত স্বীকাৰ্যটো শুদ্ধ প্ৰমাণিত হৈছিল। পৰীক্ষক দুজনে লাভ কৰিছিল ন'বেল বঁটা। একে ধৰণৰ পৰীক্ষা এটা কৰা হৈছিল ১৯২১চনত। কেলিফৰ্ণিয়াৰ এটা জ্যোতিৰ্বিজ্ঞান বীক্ষণাগাৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰা হৈছে মাউণ্ট ৱিলচন পাহাৰৰ শীৰ্ষত। সেই স্থানতে পৰীক্ষাটো কৰা হৈছিল। পৰীক্ষাত যিটো ফলাফল ওলাল, সি সমুদ্ৰ পৃষ্ঠত কৰা ফলাফলতকৈ অলপ বেলেগ পোৱা গ'ল। বিজ্ঞানী মহলত যথেষ্ট চাঞ্চল্যৰ সৃষ্টি হ'লেও আইনষ্টাইন কিন্তু আত্মবিশ্বাসী আছিল। পৰীক্ষকসকলৰ ফলপ্ৰাপ্তিত তেওঁৰ বিশ্বাস হোৱা নাছিল। তেওঁৰ মুখেৰে ওলাই আহিছিল বিখ্যাত উক্তিটো—‘পৰম মণ্ডলময় প্ৰচ্ছন্ন, কিন্তু তেওঁ চকুচৰহা নহয়। (The Good lord is subtle, but he is not malicious)

চকুচৰহাৰ অভাৱ নাছিল নাজিৰ পক্ষত থকা সকলৰ মাজত। এওঁলোক আছিল সাংঘাতিকভাৱে ইহুদী বিদ্বেষী। আচৰিত কথা, এওঁলোকৰ মাজত একাংশ প্ৰতিভাশালী বিজ্ঞানীও আছিল। বিজ্ঞানৰ ক্ষেত্ৰখনত জাতি-বিদ্বেষৰ নিচিনা ব্যক্তি ধাৰণাৰ প্ৰৱেশ নিষেধ হ'লেও ইহুদী বিদ্বেষত তেওঁলোকৰ মন বিযাক্ত হৈ পৰিছিল। নেতৃত্বত আছিল এনে এজন খ্যাতিমান পদাৰ্থবিজ্ঞানী,

যিয়ে অণুৰ গতি প্ৰকৃতিৰ বিষয়ে কৰা গৱেষণাৰ বাবে ন'বেল বঁটা লাভ কৰিছিল। অষ্ট্ৰিয়াৰ এইজন পদাৰ্থবিজ্ঞানীৰ নাম ফিলিপ লেনাৰ্ড। লেনাৰ্ডৰ দলটোৱে আইনষ্টাইনৰ আপেক্ষিকতাৰ তত্ত্ব নস্যাত্ কৰাৰ বাবে এই পৰ্যন্ত কুৎসা বটনা কৰিছিল যে সেয়া আছিল ‘ইহুদী পদাৰ্থ বিজ্ঞান’ (Jews Physics)। পিছলৈ লেনাৰ্ড নিযুক্ত হৈছিল হিটলাৰৰ মুখ্য বিজ্ঞান উপদেষ্টা হিচাপে। ন'বেল বঁটা কমিটিত লেনাৰ্ডৰ প্ৰভাৱ আছিল পুৰামাত্ৰাৰ। তেওঁৰ প্ৰভাৱৰ বাবেই ন'বেল বঁটা লাভৰ বাবে একেৰাহে কেইবাবাৰো নিৰ্বাচিত হোৱাৰ পিছতো কমিটিয়ে আইনষ্টাইনৰ নাম ঘোষণা কৰিব পৰা নাছিল। আইনষ্টাইনৰ হাতলৈ ন'বেল বঁটা আহিছিল কেইবা বছৰো পিছত। বঁটাটো আপেক্ষিকতাৰ তত্ত্বৰ বাবে অহা নাছিল, আহিছিল তেওঁৰ আন এক আৱিষ্কাৰ ‘আলো-বৈদ্যুতিক ক্ৰিয়া’ (Photo-electric-effect)ৰ বাবে।

ইহুদী বিদ্বেষে এনেদৰে গা কৰি উঠিবলৈ ধৰিছিল যে ১৯২২ চনত জাৰ্মান বৈদেশিক পৰিক্ৰমা দপ্তৰৰ মন্ত্ৰী ইহুদী মূলৰ ৱালথাৰ ৰথেনাউক হত্যা কৰা হৈছিল। ৱালথাৰ আছিল আইনষ্টাইনৰ এজন ঘনিষ্ঠ বন্ধু। সেই সময়ত লেনাৰ্ড আছিল হেইডেলবাৰ্গত অৱস্থিত Physics Institute ৰ সঞ্চালকপ্ৰধান। বৰ্ণ বিদ্বেষী লেনাৰ্ডে মন্ত্ৰীজনৰ মৃত্যুত জাতীয় পতাকা অৰ্দ্ধনমিত কৰিবলৈ অস্বীকাৰ কৰিছিল। ইয়াৰ বাবে তেওঁ জনতাৰ ক্ষোভৰ সন্মুখীন হৈছিল আৰু নিৰাপত্তা ব্যৱস্থাৰ মাজত আশ্ৰয় ল'ব লগা হৈছিল। মাউণ্ট ৱিলচনত কৰা পৰীক্ষা কাৰ্যৰ ফলাফলে আপেক্ষিকতাৰ তত্ত্বৰ ভেটিটো লৰাই দি ‘ইহুদী পদাৰ্থ বিজ্ঞান’ৰ সত্যতা প্ৰমাণ কৰিব বুলি লেনাৰ্ডে আত্মপ্ৰসাদ লাভ কৰিছিল।

ইহুদী বিদ্বেষৰ মাত্ৰা ইমানেই চৰিছিল যে আৰাৱিন শ্ৰোয়েডিঙাৰো ইয়াৰ কবলত পৰিছিল। পৰীক্ষা কাৰ্য্যটোৰ ফলাফল জানিব পাৰি তেওঁ মন্তব্য কৰিছিল — ‘এইটো বৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ। কিন্তু ইয়াৰ দ্বাৰা আঘাত হনা হৈছে পদাৰ্থবিজ্ঞানীৰ ইহুদী মহলবিলাকত।’ তেওঁ জোৰ দি ধৰিছিল যে পৰীক্ষা কাৰ্য্যটো জাংফ্ৰাউ নামৰ ঠাইখনত পুনৰবাৰ কৰি চাব লাগে। ইয়াৰ বাবে উপযুক্ত লোক

হিচাপে যেতিয়া ‘হেইডেলবাৰ্গ ইন্সটিটিউট’ৰ এজন সদস্যক দায়িত্ব দিয়াৰ কথা ওলাল, শ্ৰোয়েডিঙ্গাৰৰ মনত তেতিয়া আপত্তিয়ে মুঠেই ঠাই নাপালে। ইন্সটিটিউটটোত লেনাৰ্ডৰ মুৰব্বীয়ানাৰ কথা তল পৰি থাকিল।

লেনাৰ্ডৰ পক্ষৰ কোনোৱা এজনে সততাৰে ফলাফল বাহিৰ কৰিবনে নাই তাকে লৈ আন সকলোৰে মনত সন্দেহ আছিল। শ্ৰোয়েডিঙ্গাৰে কিন্তু উত্থাৰে লাগি ধৰিলে যে পৰীক্ষাকৰ্তাজনৰ ৰাজনীতি যিয়েই নহওক কিয়, বৈজ্ঞানিক সত্যৰ প্ৰকাশ ঘটিবই। অৱশেষত হেইডেলবাৰ্গৰ দল এটোয়েই পৰীক্ষাটো কৰি চালে। ফল বাহিৰ হ’ল আৰু আইনষ্টাইন শুদ্ধ প্ৰমাণিত হ’ল।

দেখাত এনে লাগিছিল যেন শ্ৰোয়েডিঙ্গাৰ ৰাজনীতিৰ বাহিৰত আছিল। কিন্তু ঘটনাটোত ওলাই পৰিছিল যে সোঁ-পন্থী ৰাজনীতিৰ সৈতে তেওঁ সম্পৰ্কহীন হৈ থকা নাছিল।

১৯২৫ চনৰ শেষৰ ফালৰ পৰা অৱশ্যে শ্ৰোয়েডিঙ্গাৰৰ মনোজগতৰ পৰিৱৰ্তন হ’বলৈ ধৰিছিল। ৰাজনীতিতকৈ তেওঁৰ মন দৰ্শনৰ ফালেহে ঢাল খাবলৈ ধৰিছিল। তেওঁ প্ৰসিদ্ধ জাৰ্মান দাৰ্শনিক আৰ্থাৰ শ্বপেনআৱাৰৰ অনুৰক্ত হৈ পৰে। দৰ্শন আৰু প্ৰাচ্যৰ ধৰ্মৰ প্ৰতি তেওঁৰ আসক্তি বাঢ়িবলৈ ধৰে। বিশেষকৈ ভাৰতীয় বেদান্ত দৰ্শনৰ প্ৰতি আসক্তিয়ে তেওঁক পতিয়ন নিয়াইছিল যে ব্ৰহ্ম আখ্যায়িত মহাজাগতিক এক পৰম সত্তাৰ ক্ষুদ্ৰান্তিক্ষুদ্ৰ অংশ হিচাপে মানুহৰ অস্তিত্ব বৰ্তি থাকে। শ্ৰোয়েডিঙ্গাৰে কবিতাও ৰচনা কৰিছিল, অৱশ্যে ভাল বিধৰ নহয়। প্ৰাচীন গ্ৰীচৰ বিজ্ঞান আৰু দৰ্শনৰ বিষয়ে তেওঁ এখন গ্ৰন্থ লিখি উলিয়াইছিল। জগতখনৰ প্ৰকৃতিৰ প্ৰতি তেওঁৰ দৃষ্টিভঙ্গী কেনেকুৱা, তাকে লৈও তেওঁ এখন গ্ৰন্থ ৰচনা কৰিছিল। গ্ৰন্থখন বহুত পলমকৈ প্ৰকাশ হৈছিল। জাৰ্মানী ভাষাত লিখা গ্ৰন্থখনৰ ইংৰাজী নাম— My View of the world।

গ্ৰন্থখনত শ্ৰোয়েডিঙ্গাৰে বেদান্তদৰ্শনৰ অনুগামিতাবেচাৰিটা প্ৰশ্ন উত্থাপন কৰিছে। তেওঁৰ ধাৰণা যে প্ৰশ্নকেইটাৰ উত্তৰ ‘হয়’ বা ‘নহয়’ত পোৱা নাযায়। উত্তৰ বিচৰাজন চক্ৰাকাৰে এটা আৱৰ্ত্তত নিৰন্তৰে ঘূৰ্ণীয়মান হৈ থাকে। প্ৰশ্ন কেইটা—

Does there exist a Self?

Does there exist a world outside self ?

Does this self cease with bodily death?

Does this world cease with my bodily death?

শ্ৰোয়েডিঙ্গাৰৰ লেখাৰ পৰা বুজাত অসুবিধা নহয় যে তেওঁৰ দাৰ্শনিক চিন্তাই স্থিতি লৈছে ভাববাদী দৰ্শনত। তেওঁৰ দাৰ্শনিক অৱস্থান সম্পৰ্কে ইমানখিনিলৈকে বুজ লোৱাৰ পিছত আমি ঘূৰি আহোঁহক জাতি-বিদ্বেষৰ প্ৰসংগলৈ।

এই কথা ভবাটো ভুল হ’ব যে শ্ৰোয়েডিঙ্গাৰ জাতে-পাতে নাজিবাদৰ সমৰ্থক আছিল। তেওঁ আছিল ৰোমান কেথলিক। গতিকে ইহুদী নিধন যজ্ঞত তেওঁৰ প্ৰাণৰ আশংকা নাছিল। তৎসত্ত্বেও বাহিনীৰ পৈপাচিক কাণ্ড তেওঁৰ বাবে অসহনীয় হৈ পৰিছিল। ১৯৩২ চনৰ ৯ চেপ্টেম্বৰত শ্ৰোয়েডিঙ্গাৰে বাৰ্লিন এৰি ইংলণ্ডলৈ গুচি যায়। তাৰ বছ পিছতহে ১৯৩৩ চনৰ ১৭ অক্টোবৰত আইনষ্টাইনে আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰলৈ ৰাওনা হয়। ১৯৩৩ চনৰ ৪ নৱেম্বৰত শ্ৰোয়েডিঙ্গাৰ অক্সফোৰ্ড বিশ্ববিদ্যালয়ৰ ম্যাগডালেন কলেজৰ ফেলো (Fellow of Magddalen) নিৰ্বাচিত হয়। ইয়াৰ কিছুদিন পিছত তেওঁ জানিবলৈ পায় যে তৰংগ বলবিজ্ঞানৰ আৱিষ্কাৰৰ বাবে তেওঁলৈ ন’বেল বঁটা আগবঢ়োৱা হৈছে। তেওঁৰ লগতে পল ডিৰাকে পজিট্ৰন কণিকাৰ উপস্থিতি তাত্ত্বিকভাৱে নিৰূপণ কৰাৰ বাবে ন’বেল বঁটা যুটীয়াভাৱে লাভ কৰে।

শ্ৰোয়েডিঙ্গাৰে ১৯৩৬ চনৰ পৰা ১৯৩৮ চনৰ সময়ছোৱাত অষ্ট্ৰিয়াৰ গ্ৰাজ বিশ্ববিদ্যালয়ত অধ্যাপনা কৰি কটায়। ১৯৪০ চনত তেওঁ যোগ দিয়ে Dublin Institute for Advanced Studyত। জীৱনৰ শেষৰ বছৰকেইটা তেওঁ অষ্ট্ৰিয়াতে কটায়। ১৯৬১ চনৰ ৪ জানুৱাৰীত ভিয়েনাত তেওঁৰ মৃত্যু হয়।

ন’বেল বঁটাপ্ৰাপ্ত এজন পদাৰ্থবিজ্ঞানী—যাৰ অৱদানেৰে মানুহৰ বৈজ্ঞানিক অনুসন্ধিসাই জ্ঞানৰ দিগন্ত প্ৰসাৰিত কৰি আৰু এচাপ আঙুৱাই যাব পাৰিছে— চিৰস্মৰণীয় আৰু চিৰনমস্য ব্যক্তি। প্ৰশ্ন হয়— তেনে এজন বিজ্ঞানীয়েও ৰাজনীতিৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰতিক্ৰিয়াশীল ৰাজনীতিৰ আওতাত সোমাই পৰে কিয় আৰু দৰ্শনৰ ক্ষেত্ৰত ভাববাদী দৰ্শনৰ অনুগামী হয় কিয়? ক’ব পাৰি নেকি যে বিজ্ঞানৰ ক্ষেত্ৰখনত তেওঁ যিমানেই বস্তুনিষ্ঠ

নহওক কিয়, সেই বস্তুনিষ্ঠতাৰে তেওঁ ৰাজনীতি আৰু দৰ্শনক পৰ্যালোচনা কৰাত বিফল হয়? তেতিয়াও প্ৰশ্ন হয়— কিয়?

সামৰণিত, শ্ৰোয়েডিঙ্গাৰৰ জাতি বিদ্বেষী মনোভাবৰ গুৰি ক'ত, তাক বিচাৰ কৰি চোৱাৰ প্ৰয়াস কৰোঁহক।

বুৰ্জোৱা ৰাজনীতিৰ জটিলতাক ঢাক খুৱাই ৰখা হয় গণতন্ত্ৰৰ আৱৰণেৰে। এই ৰাজনীতি জটিল, কাৰণ ই সমাজ সত্যক গোপন কৰি ৰাখিব বিচাৰে। সত্যটো হৈছে— সমাজখন শ্ৰেণী বিভক্ত। উদয়াস্ত পৰিশ্ৰম কৰি জঠৰৰ জ্বালা সহি থকা গৰিষ্ঠসংখ্যক মেহনতকাৰী মানুহৰ শ্ৰেণী আৰু বিনাশ্ৰমে ঠেঙৰ ওপৰত ঠেং তুলি ভুৰি ভোজন কৰি থকা সংখ্যালঘু শ্ৰেণী—এই দুটা শ্ৰেণীৰ মাজৰ বৈষম্যই সমাজখন সুষম কৰি ৰখা নাই। এই সত্যটো পদাৰ্থবিজ্ঞান বা বিজ্ঞানৰ আন কোনো শাখাত নাই, আছে সমাজবিজ্ঞানত। ইয়াৰ কাৰণ হৈছে— বিজ্ঞান অধ্যয়নৰ ক্ষেত্ৰ হৈছে, প্ৰাকৃতিক জগতখন। আনহাতে মানুহৰ সমাজখন আছে সমাজবিজ্ঞানৰ অধ্যয়নত। প্ৰাকৃতিক জগত আৰু মানুহৰ সমাজ দুয়োটাৰে পৰিসৰ দেখাত সুকীয়া সুকীয়া। কিন্তু দুয়োটাৰ মাজত এটা মিল আছে। প্ৰাকৃতিক জগতখন যেনেদৰে বিকাশমান, মানুহৰ সমাজখনো তেনেদৰে বিকাশমান। প্ৰাকৃতিক জগতখনৰ বিকাশৰ আঁৰত আছে ঘটনা-পৰিঘটনাবিলাকৰ মাজত বিৰাজমান দ্বন্দ্ব—বৈপৰীত্যৰ সংঘাত। এনেদৰে মানুহৰ সমাজখনো বিকশিত হৈ আছে দ্বন্দ্বৰ ফলস্বৰূপে। এই দ্বন্দ্ব সামাজিক-সমাজৰ পূৰ্বোক্ত দুটা শ্ৰেণীৰ মাজৰ দ্বন্দ্ব। এতেকে সামাজিক দ্বন্দ্বৰ স্বৰূপটো বিজ্ঞানৰ অনুৰূপে বৈজ্ঞানিক। এই ৰূপটো বুজিবলৈ হ'লে প্ৰথমে বুজিব লাগিব বিজ্ঞানৰ দ্বন্দ্ব। কিন্তু মেধা সম্পন্ন

এজন লোকে বিজ্ঞানৰ দ্বন্দ্ব বুজিব ঠিকেই, সমাজত যে তাৰ প্ৰয়োগ হ'ব পাৰে, সেই কথাৰ প্ৰতি হয় আওকণীয়া হৈ থাকিব নহয় সেই কথা নজনাকৈ থাকিব। তেনে পৰিস্থিতিত তেওঁ ৰাজনীতিৰ উৎকৃষ্ট ৰূপ মানে বুজিব গণতন্ত্ৰ-বুৰ্জোৱা গণতন্ত্ৰ, য'ত শ্ৰেণীবিভক্ত মানুহ নাই, আছে গড়ভিত্তিক পাৰিসাংখ্যিক মানুহ (statistical man)। ভিক্ষুক আৰু ধনকুব্ৰৰ সম্পত্তিৰ গড় গণনাত ভিক্ষুকজন ওপৰলৈ উঠি আৰু ধনকুব্ৰজন তললৈ নামি একেটা শ্ৰেণীৰ মানুহ হৈ পৰে। বুৰ্জোৱা গণতন্ত্ৰই এনে ধৰণৰ কিটিপেৰে মানুহৰ সমাজখন শ্ৰেণীহীন কৰি ৰাখে। পুঁজিপতিৰ স্বার্থত চালিত এইখন গণতান্ত্ৰিক সমাজত পুঁজিৰ সংকট সৃষ্টি হ'লে ৰাজনৈতিক ক্ষমতাৰে তাক মকাবিলা কৰিবলৈ চেষ্টা কৰা হয়। তাকে কৰিবলৈ যাওঁতে সময়ত সি হিংস্ৰ হৈ পৰে- ফেচীবাদৰ ৰূপ পৰিগ্ৰহণ কৰে। হিটলাৰৰ জামানীত চলা ফেচীবাদী ৰাজনীতিৰ আঁৰৰ এই কথাবিলাক বুজিবলৈ হ'লে মানুহৰ ৰূপান্তৰকাৰী সামাজিক চেতনাৰ প্ৰয়োজন। ইয়াৰ অবিহনে সমাজৰ দ্বন্দ্বৰ ছবিখন উন্মুক্ত নহয়।

সন্দেহ নাই, বিজ্ঞানী এজন অতিশয় পাৰঙ্গম ব্যক্তি। কিন্তু তেওঁৰ প্ৰতিভা যদি বিজ্ঞানৰ ক্ষেত্ৰখনতে সীমাবদ্ধ হৈ থাকে, তেনেহ'লে তেওঁৰ সামাজিক চেতনা শাণত নিদিয়াকৈ থাকি যায়। ফলত সামাজিক চেতনা ভোটা হয়। সামাজিক চেতনা নিম্ন স্তৰত থকা বাবে তেওঁ সহজে প্ৰতিক্ৰিয়াশীল ৰাজনীতিৰ কবলত পৰে। বিজ্ঞানৰ ক্ষেত্ৰত মহত্ব প্ৰকাশ কৰিও তেওঁ অচেতনভাৱে সামাজিক ক্ষেত্ৰত মানৱতাবিৰোধী ৰাজনীতিৰ চিকাৰ হৈ পৰে। ■

সপ্তদশ সদৌ ভাৰত জনবিজ্ঞান কংগ্ৰেছ, ভূপাল

ঐ দীপক গোস্বামী

সদৌ ভাৰত জনবিজ্ঞান নেটৱৰ্ক (AIPSN)ৰ লগত মোৰ পোনপটীয়া সম্পৰ্ক অতি চালুকীয়া; আজি দুবছৰমানহে হৈছে। গতিকে, ইয়াৰ কোনো অধিৱেশনতো আগতে ভাগ লোৱা হোৱা নাছিল। সেয়েহে, এইবাৰ যোৱা ছয়ৰ পৰা ন জনলৈকে সপ্তদশ সদৌ ভাৰত জনবিজ্ঞান কংগ্ৰেছ ভূপালত অনুষ্ঠিত হ'ব বুলি শুনি যাবলৈ ঠিক কৰিলোঁ। দৰাচলতে, ১৯৮৩-৮৪ চন মানতে, কেৰালা শাস্ত্ৰ পৰিষদ (KSSP)ৰ উদ্যোগত আৰম্ভ হোৱা জনবিজ্ঞান আন্দোলনৰ বিষয়ে ইক'নমিক এণ্ড পলিটিকেল উইকলী (EPW) নামৰ দেশৰ প্ৰখ্যাত আলোচনীখনত প্ৰকাশিত এটা প্ৰবন্ধৰ মই কৰা অনুবাদ বিজ্ঞান জেউতিত প্ৰকাশ পাইছিল। পিছত চাকৰি-বাকৰিৰ ব্যস্ততাৰ বাবে ইয়াত জড়িত হৈ থকাৰ সুবিধা হ্রাস পাইছিল যদিও দুৰৰ পৰাই ইয়াৰ আলোচ-লেখ লৈ আছিলোঁ। এই কাৰণতে, ২০০৬ চনত আনকি গুৱাহাটীত অনুষ্ঠিত হোৱা সদৌ ভাৰত জনবিজ্ঞান নেটৱৰ্কৰ কংগ্ৰেছতো ভাগ লোৱা হোৱা নাছিল। চাকৰিৰ পৰা অৱসৰ লোৱাৰ পিছত ইয়াৰ লগত পুনৰ জড়িত হ'বলৈ মনস্থ কৰিলোঁ।

সদৌ ভাৰত জনবিজ্ঞান নেটৱৰ্ক (AIPSN) দৰাচলতে দেশৰ বিজ্ঞানৰ জনপ্ৰিয়কৰণ আৰু বিজ্ঞানমনস্কতাৰ প্ৰসাৰণৰ সৈতে জড়িত চলিছটা সংগঠনৰ এক হ্ৰতাকাৰ সংগঠন। ১৯৮৭ চনত, ৰাষ্ট্ৰীয় বিজ্ঞান প্ৰযুক্তি যোগাযোগ পৰিষদৰ (NCSTC) সহযোগত ভাৰত জনবিজ্ঞান জাথাই সাক্ষৰতা প্ৰসাৰণৰ বাবে চলোৱা দেশবিয়পা কামকাজৰ লগে লগে সদৌ ভাৰত জনবিজ্ঞান নেটৱৰ্কৰো জন্ম হয়। এই সংগঠনৰ লগত জড়িত হৈ আছে দেশৰ মুখ্যফুটা বিজ্ঞানীৰ পৰা আৰম্ভ কৰি তৃণমূল পৰ্যায়ৰ

বিজ্ঞানকৰ্মী, সাংস্কৃতিক কৰ্মী আদি; সকলোৰে এটাই উমৈহতীয়া চিন্তা— জনসাধাৰণৰ কল্যাণৰ বাবে বিজ্ঞানৰ ব্যৱহাৰ, বিজ্ঞানৰ জনপ্ৰিয়কৰণ তথা বিজ্ঞানমনস্কতাৰ প্ৰসাৰ।

এই অধিৱেশনত দেশৰ বিভিন্ন ঠাইৰ পৰা অহা প্ৰায় চাৰিশ বিজ্ঞানী আৰু বিজ্ঞানকৰ্মীয়ে অংশগ্ৰহণ কৰে। যোৱা চাৰি বছৰমান ধৰি কোভিড মহামাৰী আৰু অন্য কিছুমান কাৰণৰ বাবে এনে ধৰণৰ অধিৱেশন অনুষ্ঠিত কৰিব পৰা হোৱা নাছিল। গতিকে এইবাৰ অধিৱেশনত অংশগ্ৰহণকাৰীসকলৰ মাজত বিপুল উৎসাহ-উদ্দীপনা দেখা গৈছিল। অধিৱেশনৰ উদ্বোধনী অনুষ্ঠান মুকলি কৰে কেৰালাৰ প্ৰাক্তন স্বাস্থ্যমন্ত্ৰী কে কে শৈলজাই আৰু ইয়াত মূল ভাষণ দিয়ে ৰমন মেগাচেচে বাঁটা বিজয়ী প্ৰখ্যাত সাংবাদিক পি সাইনাথে। সাইনাথে সাম্প্ৰতিক কালত চলি থকা যুক্তিবাদিতাৰ ওপৰত আক্ৰমণ আৰু চৰকাৰী সমৰ্থনপুষ্ট কৰ্পোৰেটাইজেশ্বনৰ দপদপনিৰ বিৰোধিতা কৰাৰ প্ৰয়োজনীয়তাৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰে। কে কে শৈলজাই বৈজ্ঞানিক প্ৰচেষ্টাৰে কিদৰে কেৰালাত কোভিডৰ মোকাবিলা কৰাটো সম্ভৱপৰ হৈছিল সেই কথা সবিস্তাৰে বৰ্ণনা কৰে। এআইপিএছএনৰ সভাপতি অধ্যাপক সব্যসাচী চেটাৰ্জীয়ে সাম্প্ৰতিক কালত প্ৰযুক্তিৰ বিভিন্ন ক্ষেত্ৰত চিলিকনৰ তীব্ৰ নাটনিৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত আমাৰ দেশত কিদৰে বহু দশকৰ আগতেই চিলিকন উদ্যোগ আৰম্ভ কৰা হৈছিল আৰু পিছত সন্তীয়া আমদানিকৃত চিলিকনৰ স্বাৰ্থত এই প্ৰচেষ্টা বিসৰ্জনৰ দৰে এটা ভুল পদক্ষেপ লোৱা হৈছিল তাৰ ওপৰত আলোকপাত কৰে। চেন্নাইৰ গাণিতিক বিজ্ঞান প্ৰতিষ্ঠানৰ অধ্যাপক

ইন্দুমতীয়ে কয় যে জিডিপিৰ মাত্ৰ ০.৬% ব্যয়েৰে দেশত মৌলিক বিজ্ঞানৰ গৱেষণা অৱহেলা কৰা হৈছে আৰু ছাত্ৰ-ছাত্ৰী তথা গৱেষণা প্ৰতিষ্ঠানসমূহৰ মাজৰ দূৰত্ব বাঢ়িছে।

(২)

ইয়াৰ পিছৰ কেইদিন অতি ব্যস্ততাপূৰ্ণ কাৰ্যসূচীৰে অধিবেশনৰ কামকাজ চলে। আলোচিত বিষয়সমূহ আছিল— ‘ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষানীতি’, ‘স্বাধীনতাৰ পয়সত্তৰ বছৰত বিজ্ঞানমনস্কতাৰ পুনৰীক্ষণ’, ‘জনস্বাস্থ্য’, ‘আত্মনিৰ্ভৰশীলতা, ৰাজহুৱা খণ্ডৰ উদ্যোগসমূহৰ ব্যক্তিগতকৰণ তথা উন্নয়ন’, ‘শিক্ষাগ্ৰহণ কেন্দ্ৰ তথা ডিজিটেল শিক্ষা’, ‘উচ্চ শিক্ষা আৰু গৱেষণাত সমতা আৰু অন্তৰ্ভুক্তি’, ‘ত্ৰিছ কোটি অনাক্ষৰী ব্যক্তি’, ‘ঔষধনীতি’, ‘মাতৃ আৰু শিশুসকলৰ স্বাস্থ্য’, ‘ৰোজগাৰ সৃষ্টি’, বহনক্ষম উন্নয়ন, ডিজিটেলীকৰণ আৰু প্ৰযুক্তিগত আত্মনিৰ্ভৰতাৰ বাবে উদ্যোগনীতি’, ‘বিজ্ঞান, প্ৰযুক্তি তথা উদ্ভাৱনাৰ নীতি (STIP 2020)’, ‘লিংগ আৰু সামাজিক ন্যায়’, ‘ভাৰতত পৰিবেশ আৰু উন্নয়ন’, ‘গ্ৰামাঞ্চল আৰু চহৰাঞ্চলৰ জীৱিকাৰ প্ৰশ্ন’, ‘ভাৰতত কৃষি-সংকট, নীতি সংস্কাৰ আৰু কৃষিজাত খাদ্যৰ বহনক্ষমতা’, ‘সাংস্কৃতিক বৈচিত্ৰ্য’, ‘জলবায়ু পৰিৱৰ্তন আৰু দেশৰ উন্নয়ন-সম্বন্ধীয় নীতিসমূহ’, ‘পৰিবেশ সংৰক্ষণ আৰু মানুহ-বন্যজন্তুৰ সংঘাত’, ‘ঔদ্যোগিক প্ৰদূষণ আৰু দুৰ্যোগ : উন্নয়ন প্ৰকল্পসমূহৰ পৰা ভাবুকি’, ‘চহৰীয়া বায়ু-প্ৰদূষণ, পানী-প্ৰদূষণ, মুকলি ঠাই আৰু সমস্যাসমূহ’ ইত্যাদি। চাৰিদিনীয়া অধিবেশন এখনত ইমানবিলাক বৈচিত্ৰময় বিষয়ৰ ওপৰত আলোচনা অনুষ্ঠিত কৰোৱাটো এটা ডাঙৰ প্ৰত্যাহ্বান। সমান্তৰালভাৱে চলি থকা সৰু-ডাঙৰ বৈঠকৰ (Plenary আৰু Sub-Plenary Sessions) যোগেদি এই কাম সমাধা কৰা হৈছিল। গতিকে কাৰোৰে পক্ষেই সকলো বৈঠকত উপস্থিত থকাটো সম্ভৱপৰ নাছিল; ব্যক্তিগতভাৱে মই যিকেইখন বৈঠকত ভাগ ল’ব পাৰিছিলোঁ, তাৰ বিষয়েই অকণমান আভাস দিয়াৰ প্ৰয়াস কৰিম।

দ্বিতীয় দিনা ‘স্বাধীনতাৰ পঁয়সত্তৰ বছৰত বিজ্ঞানমনস্কতাৰ পুনৰীক্ষণ’ শীৰ্ষক বৈঠকখন গুৰুত্বপূৰ্ণ আছিল। অধ্যাপক ইন্দুমতীয়ে ইয়াত ভাগ লৈ, আন কথাৰ

লগতে এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ মন্তব্য কৰে যে আজিৰ দিনত প্ৰতিযোগিতামূলক পৰিবেশৰ হেঁচাত নৱম-দশম শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকল নীৰৱ হৈ পৰিছে; তেওঁলোকে শ্ৰেণীকোঠাত বা ঘৰত বিজ্ঞানৰ বিষয়ে কাচিৎহে কথা পাতে। অন্য এটা বক্তৃতাত টি-আই-এফ-আৰৰ প্ৰাক্তন অধ্যাপক মায়াংক ৰাহিয়াই কয় যে প্ৰাচীন কোৱাণ্টাম মেকানিক্স আছিল বুলি কোনো কোনো মহলে কৰা দাবী ভিত্তিহীন কিয়নো প্ৰাচীন ভাৰতৰ কোনো সাহিত্যতে, ইয়াৰ বাবে দৰকাৰী পূৰ্বচৰ্ত বিদ্যুৎ আৰু চুম্বকৰ বিষয়ে একো উল্লেখ পোৱা নাযায়। বিজ্ঞান, প্ৰযুক্তি আৰু উন্নয়ন অধ্যয়ন সম্পৰ্কীয় ৰাষ্ট্ৰীয় প্ৰতিষ্ঠান (NISTDS)ৰ বিজ্ঞানী তথা বহুমুখী প্ৰতিভাসম্পন্ন ব্যক্তি গৌহৰ ৰাজাই কয় যে বিজ্ঞানমনস্কতাৰ বিতৰ্ক প্ৰাক-স্বাধীনতা যুগৰ পৰাই চলি আছে; জৱাহৰলাল নেহৰুৱে ১৯৪৬ চনত তেওঁৰ ‘ভাৰতৰ আৱিষ্কাৰ’ নামৰ কিতাপতে ইয়াৰ উল্লেখ কৰিছিল। ১৯৮০ চনৰ পূৰ্ণগ্ৰাস সূৰ্যগ্ৰহণটোৰ সময়ত চৰকাৰী সংবাদ মাধ্যমকে আদি কৰি সকলোৱে ইয়াক চোৱাৰ বিৰোধিতা কৰিছিল; কিন্তু দেশত বিজ্ঞান আন্দোলনসমূহ গঢ় লৈ উঠাৰ ফলত, এক দশকৰ পিছতেই গ্ৰহণৰ ক্ষেত্ৰত দেশজুৰি দৃষ্টিভংগী সলনি হৈছিল। আলোচনাত ভাগ লৈ গাণিতিক আৰু তাত্ত্বিক পদাৰ্থবিজ্ঞানৰ ডক্টৰেট তথা সক্ৰিয় সামাজিক কৰ্মী ৱিৰেক মণ্টেৰিওই বিজ্ঞানী ফাইনমেনৰ সক্ৰিয় দায়িত্বহীনতাৰ (Active irresponsibility) তত্ত্বৰ সমালোচনা কৰে আৰু অনেক বিজ্ঞানী আজি এই তত্ত্বৰ অনুগামী হোৱাটো দুৰ্ভাগ্যজনক বুলি অভিহিত কৰে। এই সূত্ৰতে, মণিপুৰী সাংবাদিক কিশোৰচন্দ্ৰ ৰাংখেমেও বিজ্ঞানমনস্কতাৰ প্ৰসাৰত সাংবাদিকতাৰ ভূমিকাৰ ওপৰত এটা শক্তিশালী বক্তৃতা দিয়ে; তেওঁ ২০২১ চনত গোবৰ আৰু গৌমুত্ৰই কোৱিড-১৯ আৰোগ্য কৰিব নোৱাৰে বুলি কৰা এটা মন্তব্যৰ বাবে মণিপুৰত ৰাষ্ট্ৰীয় সুৰক্ষা আইনৰ অধীনত কাৰাবৰণ কৰিবলগীয়া হৈছিল।

‘আত্মনিৰ্ভৰশীলতা, ৰাজহুৱা খণ্ডৰ উদ্যোগসমূহৰ ব্যক্তিগতকৰণ তথা উন্নয়নৰ ওপৰত অনুষ্ঠিত অন্য এখন সত্ৰত ভাগ লৈ বিজ্ঞান, প্ৰযুক্তি আৰু উন্নয়ন অধ্যয়ন সম্পৰ্কীয় ৰাষ্ট্ৰীয় প্ৰতিষ্ঠান (NISTDS)ৰ অধ্যাপক

দীনেশ আৰ'লে ১৯৫৮ চনত বিজ্ঞানী হোমি ভাবাই প্ৰস্তুত কৰা খচৰাৰ ওপৰত দেশৰ প্ৰথমজন প্ৰধানমন্ত্ৰী জৱাহৰলাল নেহৰুৱে সংসদত দাঙি ধৰা বিজ্ঞান-নীতিৰ প্ৰস্তাৱটোৰ (Scientific Policy Resolution) তাৎপৰ্য ব্যাখ্যা কৰে। তেখেতে ঔপনিৱেশিক কালতে দাদাভাই নৌৰজীয়ে দাঙি ধৰা পুঁজিৰ ৰপ্তানিৰ তত্ত্বৰ ব্যাখ্যাও দাঙি ধৰে। সৰ্বভাৰতীয় কিষাণ সভা (AIKS)ৰ অধ্যক্ষ ধাৰালেই দেশখনে সন্মুখীন হোৱা কৃষি সংকটৰ ওপৰত আলোকপাত কৰি সাৰৰ মূল্যবৃদ্ধি তথা ক'লা বজাৰ, ভাৰতীয় সাৰ নিগমক (FCI) নিশ্চকতীয়া কৰাৰ ষড়যন্ত্ৰ, মাহজাতীয় শস্য আৰু তৈলবীজ আমদানি কৰাৰ নীতি ঘেঁহুৰ ওপৰত থকা আমদানি শুল্ক শূন্য শতাংশলৈ হ্রাস কৰা, কৃষি বিশ্ববিদ্যালয়বিলাক নিশ্চকতীয়া কৰা আদি নীতিৰ তীব্ৰ সমালোচনা কৰে। এ আই পি এছ এনৰ প্ৰাক্তন সভাপতি আৰু দিল্লী বিজ্ঞান ফ'ৰামৰ অধ্যক্ষ দি ৰঘুনন্দনে ১৯৫৬ চনৰ ঔদ্যোগিক নীতিৰ প্ৰস্তাৱ আৰু তাৰো আগৰ ১৯৪৪-৪৫ চনৰ বোম্বে পৰিকল্পনা (Bombay Plan)ৰ উল্লেখ কৰি কয় যে বোম্বে প্লে'ন উদ্যোগপতিসকলেহে প্ৰস্তুত কৰিছিল কিন্তু উভয়তে চৰকাৰী খণ্ডৰ গুৰুত্ব স্বীকাৰ কৰা হৈছিল। এতিয়া চৰকাৰী খণ্ডৰ আনকি লাভজনক উদ্যোগবোৰৰো ব্যক্তিগতকৰণ কৰাৰ প্ৰক্ৰিয়া চালু হৈছে। কিন্তু চৰকাৰী খণ্ডৰ প্ৰয়োজন আছে, বিভিন্ন গুৰুত্বপূৰ্ণ ক্ষেত্ৰত যাতে প্ৰকৃত অৰ্থত আত্মনিৰ্ভৰশীলতা অৰ্জন কৰে। এতিয়া চতুৰ্থ ঔদ্যোগিক বিপ্লৱৰ কথা চৰকাৰে মাথোন মুখেৰে আওৰায় কিন্তু কৃত্ৰিম বুদ্ধিমত্তা, ইণ্টাৰনেট অব থিংচ, 5G, ড্ৰোণ, স্বচালিত গাড়ী, বৈদ্যুতিক যান, অত্যাধুনিক নিৰ্মাণ (Advanced Manufacturing) আদি গুৰুত্বপূৰ্ণ ক্ষেত্ৰত বিশেষ বিনিয়োগ দেখিবলৈ পোৱা হোৱা নাই। সেইদৰে, অন্য বক্তাসকলে অন্যান্য উদ্যোগৰ লগতে, ৰে'লক্ষেত্ৰ, বেংকিং ক্ষেত্ৰৰ ব্যক্তিগতকৰণৰ দিশত লোৱা বিপদজনক পদক্ষেপৰ ওপৰত আলোকপাত কৰে।

'পৰিৱেশ আৰু ভাৰতৰ উন্নয়ন' শীৰ্ষক অন্য এক বৈঠকত অংশগ্ৰহণ কৰি দিল্লী বিজ্ঞান ফ'ৰামৰ ডি ৰঘুনন্দনে দেশত পৰিৱেশ-সম্পৰ্কীয় ঘটনাৰাজিৰ এক

খতিয়ান দাঙি ধৰে; ১৯৭২ চনত হোৱা ষ্টক'হম সন্মিলনে আনি দিয়া পৰিৱেশ সজাগতাৰ ফলত জল আইন (১৯৭৪), বায়ু আইন (১৯৮১), পৰিৱেশ সংৰক্ষণ আইন (১৯৮৬) আদি আইন দেশৰ সংসদত গৃহীত হৈছিল; অৱশ্যে ইয়াৰ অন্তৰালত, চিপকো আন্দোলন (১৯৭৩), চাইলেণ্ট ভেলী আন্দোলন (১৯৭৩), ভূপাল গেচ ট্ৰেজেডী (১৯৮৪), জনজাতিসকলৰ বন্যভূমিৰ অধিকাৰৰ বাবে আন্দোলন আদি কাৰকো আছিল। সাম্প্ৰতিক কালত, বৃহৎ কৰ্পোৰেট গোষ্ঠীৰ লগতে, ৰাজনৈতিক নেতা আৰু আমোলাতন্ত্ৰৰ সন্মিলিত মাধ্যমেৰে পৰিৱেশৰ বাবে হানিকাৰক আইন-কানুন আনিবৰ বাবে প্ৰয়াস চলি আছে। ইয়াত ভাগ লৈ, বাংগালোৰৰ নেশ্যনেল ইনষ্টিটিউট অব এডভান্সড ষ্টাডিজৰ তেজাল কানিকটাৰে অলপতে গ্লাচগোত সম্পন্ন হোৱা কোপ-২৬ সন্মিলনৰ সিদ্ধান্তসমূহ আৰু উন্নয়নৰ ওপৰত আলোকপাত কৰি কয় যে নৰীকৰণীয় শক্তিৰ প্ৰয়োজনীয়তা নুই কৰিব নোৱাৰি; কিন্তু এইক্ষেত্ৰত প্ৰণিধানযোগ্য যে দেশৰ পূৰ্বাঞ্চলত কলয়া সম্পদ থূপ খাই আছে আৰু নৰীকৰণীয় শক্তি মূলতঃ দক্ষিণ আৰু পশ্চিম অঞ্চলত আছে; তদুপৰি কয়লা-খণ্ডত প্ৰত্যক্ষ বা পৰোক্ষভাৱে প্ৰায় ১.৩ কোটি মানুহ জড়িত হৈ আছে আৰু এই শ্ৰমিকসকল মূলতঃ সংগঠিত খণ্ডৰ। গতিকে দেশৰ শক্তিখণ্ডৰ পুনৰ্নিৰ্ণাস ঘটোৱাৰ আগতে, এই সকলো কথা মনত ৰখাৰ প্ৰয়োজন হ'ব। চেণ্টাৰ ফৰ প'লিচি ৰিচাৰ্চৰ কাৰ্ণি কোহলিয়ে ২০১২ চনৰ পৰাই পৰিৱেশ সম্পৰ্কীয় আইন-কানুনসমূহ শিথিলীকৰণৰ প্ৰক্ৰিয়াটো চলি থকাৰ উল্লেখ কৰি কয় যে সৌৰশক্তি, লৌহ উদ্যোগ আদিক হয় আংশিকভাৱে বা সম্পূৰ্ণৰূপে ৰেহাই দিয়া হৈছে, সম্প্ৰসাৰণ ঘটাব খোজা উদ্যোগৰ ক্ষেত্ৰত টিলাই দিয়া হৈছে, ৰাজহুৱা শুল্ক আৰু অনুমতি লোৱাৰ পদ্ধতি শিথিল কৰা হৈছে, বিশেষজ্ঞৰ অন্তৰ্ভুক্তিত জটিলতা সৃষ্টি কৰা হৈছে আৰু কামটো হৈ যোৱাৰ পিছত অনুমোদন লোৱাটো (post facto approval) এতিয়া প্ৰায় নিয়মেই হৈছে।

জলবায়ু পৰিৱৰ্তন আৰু দেশীয় উন্নয়ন নীতিৰ

ওপৰত হোৱা এটা বৰ্ক শ্বপত, উন্নয়নৰ নামত অবিজ্ঞানসন্মতভাৱে, ৰাজস্থানৰ ভদ্রাৱতী নদীৰ দুয়োপাৰ চিমেণ্টেৰে বন্ধোৱাৰ কাম, হিমালয়ৰ পাদদেশৰ তৰাই অঞ্চলত ভাৰতীয় বন্যজীৱ প্ৰতিষ্ঠানৰ (WII) তৰফৰ পৰা মানৱ-বন্যজন্তু সংঘাত কমাৰ বাবে বাঘ-মিত্ৰ প্ৰকল্পৰ দৰে সফল প্ৰচেষ্টাৰ কথা আলোচনা কৰা হয়। ইয়াতে, হিমাচল প্ৰদেশত বান্দৰৰ উপদ্ৰৱৰ দৰে এটা সমস্যাৰ বিষয়ে ও পি ভূৰাটিয়াই উল্লেখ কৰি কয় যে প্ৰায় এক দশক ধৰি তেওঁলোকে খেতিয়কসকলৰ লগ লাগি আন্দোলন কৰি, ন্যায়ালয়ৰ আশ্ৰয় লৈ অৱশেষত চৰকাৰক বাধ্য কৰাব পাৰিলে বান্দৰ নিয়ন্ত্ৰণৰ দৰকাৰী পদক্ষেপ ল'বলৈ।

শেষৰ দিনা আগবেলা, মধ্যপ্ৰদেশ আৰু ছত্তিছগড় ৰাজ্যক ফ'কাচ হিচাপে লৈ হোৱা আলোচনাত ভাগ লৈ, মধ্যপ্ৰদেশৰ প্ৰাক্তন মুখ্য সচিব এচ চি বেহাৰে কয় যে গান্ধীজীৰ তাবিজৰ বিষয়ে আজিকালি মানুহে পাহৰি গৈছে; ন্যস্তস্বাৰ্থৰ বাবে বিকেন্দ্ৰীকৰণ সফল হ'ব পৰা নাই; যেতিয়ালৈকে সমাজৰ প্ৰতিটো অংশলৈকে গুণগত শিক্ষা আৰু স্বাস্থ্যসেৱা দিব পৰা নাযায়, তেতিয়ালৈকে তাক উন্নয়ন বুলি ক'ব পৰা নাযায়। তেওঁ, মাৰ্ক্সৰ সুৰতে কয় যে, ধৰ্মৰ দৰেই উন্নয়নো এতিয়া এবিধ আফিম হৈছে।

(৩)

৯ তাৰিখে সামৰণি সভা অলংকৃত কৰা ব্যক্তি সমূহৰ ভিতৰত আছিল মধ্যপ্ৰদেশৰ প্ৰাক্তন মুখ্যমন্ত্ৰী দিগ্বিজয় সিং, ৰাষ্ট্ৰীয় আইন বিশ্ববিদ্যালয়ৰ উপাচাৰ্য অধ্যাপক ফাইজান মুস্তাফা, ৱাৰখণ্ডৰ চিদু কানু মুৰ্মু বিশ্ববিদ্যালয়ৰ উপাচাৰ্য অধ্যাপক চোনা ৱাৰিয়া মিঞ্জ আৰু এআইপিএচএনৰ লগত ওতঃপ্ৰোতভাৱে জড়িত থকা কেইজনমান মুখাফুটা বিজ্ঞানী। অধ্যাপক মুস্তাফাই কেইবাটাও তাৎপৰ্যপূৰ্ণ মন্তব্য কৰি কয় যে, সংবিধানত ন্যায়ৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত এক সমাজ গঢ়াৰ প্ৰতিশ্ৰুতি থকাৰ বিপৰীতে এতিয়া ক্ষমতাৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত এখন সমাজ গঢ় লৈ উঠিছে। ভাৰতীয় সংবিধান ৰচনাৰ গৌৰৱোজ্জ্বল ইতিহাস সুঁৱৰি তেখেতে কয় যে বিশ্বৰ উন্নত দেশসমূহকে ধৰি ছয়ষষ্ঠীখন দেশৰ সংবিধান আৰম্ভ হৈছে ভগৱানৰ

নামত; ভাৰতৰ সংবিধান সভাত ভোটৰ যোগেদি সিদ্ধান্ত লোৱা হৈছিল যে ভগৱানৰ সলনি দেশৰ জনসাধাৰণৰ নামত (We the people) সংবিধান আৰম্ভ কৰা হ'ব। সংবিধানৰ ৪২-তম সংশোধনীৰ যোগেদি, বৈজ্ঞানিক মানসিকতা অন্তৰ্ভুক্ত কৰাৰ কথা তেওঁ উল্লেখ কৰে। জৱাহৰলাল নেহৰুৱেও ১৯৪৬ চনত তেখেতৰ 'ভাৰতৰ আৱিষ্কাৰ' গ্ৰন্থত বৈজ্ঞানিক মানসিকতাৰ গুৰুত্বৰ কথা লিখি থৈ গৈছে। একনায়কত্ববাদী শাসনত জনসাধাৰণৰ অধিকাৰৰ সলনি কৰ্তব্যৰ ওপৰত অধিক গুৰুত্ব দিয়া হয়। মৌলিক অধিকাৰসমূহ ৰাষ্ট্ৰৰ এক্তিয়াৰৰ বাহিৰৰ বস্তু বুলি তেখেতে ন দি ঘোষণা কৰে। জ্ঞান-বিজ্ঞানৰ বিকাশৰ বাবে দেশত এক মুক্ত পৰিৱেশৰ অতীব প্ৰয়োজন বুলি অধ্যাপক মুস্তাফাই কয়।

অধ্যাপক চোনা ৱাৰিয়া মিঞ্জে অন্য কথাৰ লগতে, বিজ্ঞান মানসিকতা এটা কেবল একমুখী পথ নহয় আৰু বিজ্ঞানীসকলেও সমাজৰ পৰা বহু কথা শিকিবলগীয়া আছে বুলি কয়; তেখেতে সজোৰে এই ধাৰণা নস্যাৎ কৰে যে জনজাতিসকল উন্নয়নবিৰোধী, উন্নয়নমূলক আঁচনিসমূহ ৰূপায়ণৰ সময়ত সমাজৰ এই অনগ্ৰসৰ অংশটোৰ আশা আৰু আশংকাসমূহৰ প্ৰতি সংবেদনশীল হোৱা প্ৰয়োজন বুলি তেখেতে কয়। ভূপাল গেছ ট্ৰেজেডীৰ বলি হোৱা সকলৰ বাবে নিৰৱচ্ছিন্নভাৱে ন্যায়িক যুঁজখন চলাই যোৱা এন ডি জয়প্ৰকাশ নামৰ দিল্লী বিজ্ঞান ফ'ৰামৰ অধিবক্তাজনেও ভাষণ দি কয় যে এই ট্ৰেজেডীৰ বিৰুদ্ধে যুঁজখন এতিয়াও অসমাপ্ত হৈ আছে। ইয়াত ভূপালৰ প্ৰায় ছয়লাখ মানুহ পীড়িত হৈছিল। ২০০৪ চনত সাহায্য দিয়া আৰম্ভ হৈছিল আৰু ইয়াত ৭০০ কোটি টকা ব্যয় হৈছিল। ২০১০ চনত এই সাহায্য প্ৰদান প্ৰক্ৰিয়াৰ পুনৰীক্ষণ কৰা হৈছিল আৰু তাত ৭০০০ কোটি টকাৰ সাহায্যৰ প্ৰয়োজন আছে বুলি আকলন হৈছিল। এই কাম এতিয়াও বাকী আছে।

এন ডি জয়প্ৰকাশ আৰু তেওঁৰ পৰিবাৰৰ এই মহৎ প্ৰচেষ্টাৰ বাবে তেওঁক সভাগৃহত উপস্থিত সকলোৱে থিয় হৈ অভিবাদন জনায়।

(8)

এআইপিএচএন-ৰ অধিবেশন অন্যান্য বৈজ্ঞানিক অধিবেশনতকৈ বেলেগ এই কাৰণে যে ইয়াত বিজ্ঞান-প্ৰযুক্তি সম্পৰ্কীয় নীতিৰ ওপৰত গভীৰ আলোচনাৰ পৰা আৰম্ভ কৰি দেশৰ বিভিন্ন অঞ্চলত হৈ থকা বান্দৰৰ উপদ্ৰৱলৈকে আলোচনা হয় আৰু কোনো আলোচনাই কেৱল তাত্ত্বিক পৰ্যায়তে সীমাবদ্ধ নাথাকে; তৃণমূলৰ অভিজ্ঞতাৰে পুষ্ট অতি সজীৱ আৰু সৰল আলোচনাৰে সভাগৃহ জীপাল হৈ পৰে। সৰ্বভাৰতীয় পৰ্যায়ত বৈজ্ঞানিক অধিবেশনসমূহতকৈ এইখন বেলেগ আছিল এই অৰ্থতো যে ইয়াত শীততাপ-নিয়ন্ত্ৰিত কোঠাত বহি আলোচনা কৰাৰ সুবিধা নাছিল। অতি সামান্য সা-সুবিধাৰেই অধিবেশনখন চলিছিল।

প্ৰতিদিনে সভাৰ মাজত আৰু সন্ধিয়া সাংস্কৃতিক অনুষ্ঠানৰ আয়োজন আছিল অন্য এটা তাৎপৰ্যপূৰ্ণ দিশ। উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলকে ধৰি দেশৰ প্ৰায় সকলো ৰাজ্যৰে প্ৰতিনিধিসকলে ইয়াত ভাগ লৈছিল। এদিন কবিতা

আবৃত্তিও হ'ল, অন্য ৰাজ্যৰ লগতে অসমৰ এগৰাকী প্ৰতিনিধিয়েও ইয়াত অংশগ্ৰহণ কৰিলে। অধিবেশনৰ স্থানতে অনুষ্ঠিত হোৱা প্ৰদৰ্শনীত, অন্য ৰাজ্যৰ লগতে মিজোৰাম, মণিপুৰকে আদি কৰি উত্তৰ পূৰ্বাঞ্চলৰ ৰাজ্যৰো হস্ততাঁত আৰু হস্তশিল্পৰ প্ৰদৰ্শনীয়ে দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰিছিল। সভাৰ মূল আলোচনাসমূহতো উত্তৰ-পূবৰ বিশেষকৈ অসম আৰু মণিপুৰৰ প্ৰতিনিধিয়ে সক্ৰিয়ভাৱে ভাগ লৈছিল।

বিমানৰ খেলিমেলিৰ বাবে এটা দিন বেছিকৈ থাকিবলগীয়া হ'ল বাবে, দহ জুন তাৰিখে, ভূপাল গেছ ট্ৰেজেডিৰ স্থান আৰু প্ৰায় চল্লিছ কিলোমিটাৰ দূৰত অৱস্থিত সাঁচীৰ স্তম্ভ দৰ্শনৰ বাবে যাব পাৰিলোঁ; সাঁচীৰ স্তম্ভত, অন্য কথাত লগতে ইয়াত গ্ৰীক স্থাপত্যকলাৰ বিখ্যাত এণ্ৰেপোলিচৰ নিদৰ্শন দেখি অভিভূত হ'লোঁ। তাৰ পৰা ঘূৰি আহোঁতে, বাটত কৰ্কটক্ৰান্তি ৰেখাডাল পাৰ হৈ যোৱা স্থানতো ক্ষণ্তকৈ বৈ, দহ জুনতেই দুপৰীয়া কেনেকৈ গাৰ ছাঁ অতি ক্ষুদ্ৰ হৈ পৰিছে তাৰো দৰ্শন কৰাৰ সৌভাগ্য হ'ল। ■

খোৱা পানীৰ সংকটত মহানগৰীবাসী

✍ নজিবুদ্দিন আহমেদ

অসমৰ একমাত্ৰ মহানগৰীখনত এতিয়া খোৱা পানীৰ বাবে হাহাকাৰ, সকলো ফালে খোৱা পানীৰ তীব্ৰ নাটনি। খৰালিৰ মাহকেইটাত এই পানীৰ সংকটে ভয়ানক ৰূপ ধাৰণ কৰে। মহানগৰীখনত নিৰাপদ খোৱা পানীৰ সমস্যাই নাগৰিকক জীয়াতু ভোগাইছে।

গুৱাহাটীৰ খোৱা পানীৰ সমস্যা বহু পুৰণি। ছিলঙৰ পৰা ৰাজধানী গুৱাহাটীলৈ ১৯৭২ চনত স্থানান্তৰিত হোৱাৰ লগে লগে গুৱাহাটীৰ জনসংখ্যা বৃদ্ধি পায়, ফলস্বৰূপে খোৱা পানীৰ সমস্যাসোও বৃদ্ধি পাবলৈ ধৰে। আনহাতে ১৯৭৪ চনত গুৱাহাটী পৌৰসভাখনক পৌৰ নিগমলৈ উন্নীত কৰাত ইয়াৰ পৰিসীমা আৰু জনসংখ্যা বৃদ্ধি পায় আৰু লগতে খোৱা পানীৰ সমস্যাইও জটিল ৰূপ ধাৰণ কৰে। ৰাজ্যিক চৰকাৰ আৰু পৌৰ নিগমে তেতিয়াৰ পৰাই খোৱা পানীৰ সমস্যাসোৰ সমাধানৰ বাবে বিশেষ গুৰুত্ব সহকাৰে ব্যৱস্থা গ্ৰহণ নকৰাত সমস্যাসোৰে বৰ্তমানে জটিল ৰূপ ধাৰণ কৰিছে।

সম্প্ৰতি মাত্ৰ প্ৰায় ৩০% গুৱাহাটীবাসীয়েহে গুৱাহাটী পৌৰ নিগম (GMC), জনস্বাস্থ্য কাৰিকৰী বিভাগ (PHED) আৰু অসম নগৰ পানীযোগান আৰু পয়ঃপ্ৰণালী পৰিষদ (AUWSB), এই তিনিটা সংস্থাৰ দ্বাৰা পুৰণি কেতবোৰ পানীযোগান আঁচনিৰ যোগেদি অনিয়মীয়াভাৱে কিছু পানীৰ যোগান লাভ কৰি আছে। বাকী ৭০%তকৈ অধিক নাগৰিক নিৰাপদ খোৱা পানী যোগানৰ মৌলিক সুবিধাৰ পৰা আজিলৈ বঞ্চিত।

দেশৰ সংবিধান মতে নাগৰিকক জীৱন ধাৰণৰ বাবে নিৰাপদ খোৱা পানীৰ সুবিধা কৰি দিয়াটো চৰকাৰৰ এক অনিবাৰ্য কৰ্তব্য আৰু দায়িত্ব। কিন্তু আমাৰ মহানগৰীখনত এনে সংবিধানপ্ৰদত্ত কৰ্তব্য আৰু দায়িত্ব নিষ্ঠাৰে পালন কৰাত

চৰকাৰ ব্যৰ্থ হৈছে।

ৰাইজৰ দাবীতেই যোৱা ২০০৯ৰ পৰা অসম চৰকাৰে বৃহৎ অভিলাষী চাৰিখন খোৱাপানীৰ আঁচনি পৰ্যায়ক্ৰমে আৰম্ভ কৰিছে। ‘গুৱাহাটী মহানগৰ উন্নয়ন প্ৰাধিকৰণ’ৰ সমগ্ৰ পৰিসীমাতোক চাৰিটা ভাগত, যেনে—

১) গুৱাহাটী দক্ষিণ-পশ্চিম (১০৭ এম এল ডি ক্ষমতাৰ)

২) দক্ষিণ-মধ্য (১৯১ এম এল ডি)

৩) উত্তৰ গুৱাহাটী (৩৭ এম এল ডি) আৰু

৪) দক্ষিণ পূৰ (৯৮ এম এল ডি)ত বিভক্ত কৰি পানীযোগান ধৰাৰ পৰিকল্পনাৰে চাৰিটা বৃহৎ প্ৰকল্প প্ৰস্তুত কৰা হৈছিল। এই চাৰিওটা প্ৰকল্পতে মহাবাহু ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পানীক উৎস হিচাপে লৈ প্ৰকল্পকেইটা আৰম্ভ কৰা হৈছে।

খোৱা পানীৰ প্ৰকল্পকেইটাৰ কেতবোৰ তথ্য সিপিঠিত চমুকৈ উল্লেখ কৰা হ’ল।

কিন্তু দুৰ্ভাগ্যবশতঃ ১২ বছৰ অতিক্ৰম কৰাৰ পিছতো গুৱাহাটীবাসীয়ে প্ৰতিশ্ৰুতি অনুসৰি উক্ত প্ৰকল্প কেইটাৰ পৰা পানীযোগান পাবলৈ সক্ষম হোৱা নাই।

এইটো জানিব পৰা গৈছে যে, দক্ষিণ-পশ্চিম গুৱাহাটী প্ৰকল্পটোৰ এটা মাত্ৰ অতি ক্ষুদ্ৰ অঞ্চলতহে (৫% কৈ কম) আংশিকভাৱে সেই আঁচনিটোৰ পৰা অনিয়মীয়াকৈ ৰাইজলৈ কিছু পানী যোগান ধৰিছে যদিও উক্ত গুৱাহাটী দক্ষিণ পশ্চিম প্ৰকল্পৰ অন্তৰ্গত ৯৫ শতাংশত কৈ অধিক নাগৰিকে এতিয়াও খোৱাপানীৰ যোগান লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হোৱা নাই।

আনহাতে বাকী তিনিটা প্ৰকল্পৰ কামৰ অগ্ৰগতিও বৰ্তমানে মুঠেই সন্তোষজনক নহয়। সময়মতে এই অভিলাষী পানীৰ প্ৰকল্পকেইটা শেষ কৰিব নোৱাৰাটো চৰকাৰৰ অদূৰদৰ্শিতা, অকৰ্মন্যতা আৰু ব্যৰ্থতা।

ক্র.সং	প্ৰকল্পৰ নাম	অনুমোদিত প্ৰকল্প আৰম্ভ কৰা তাৰিখ	অনুমোদিত পূজিৰ পৰিমাণ	প্ৰকল্পলৈ পূজি যোগান ধৰা সন্থা	প্ৰকল্পৰ পানীৰ উৎস	প্ৰকল্প ৰূপায়ণৰ দায়িত্বপ্ৰাপ্ত এজেন্সী
১	গুৱাহাটী দক্ষিণ পশ্চিম প্ৰকল্প	এপ্ৰিল, ২০০৯	৩৮৯ কোটি	JNNURM, কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ পূজি	পাণ্ডু ঘাট	জি এম ডি এ (GMDA)
২	গুৱাহাটী দক্ষিণ পূব প্ৰকল্প	মাৰ্চ, ২০১৩	৮৭৯ কোটি	এচিয়ান ডেভেলপমেণ্ট বেংক	চুনচালি, I.O.Cৰ কাষত	Assam Urban In- frastructure In- vestment Project (AUHIP).
৩	গুৱাহাটী দক্ষিণ মধ্য প্ৰকল্প	ফেব্ৰুৱাৰী, ২০১১	৩ আৰু ৪ দুয়োটা প্ৰকল্পৰ বাবে - প্ৰায় ১৯০০ কোটি (২৯,৪৫০ মিলিয়ন জাপানীজ ইয়েন)	জাপান ইন্টাৰনেচনেল কৰ্পোৰেচন এজেন্সী, JICA	খাৰঘুলী (ৰাজ ভবনৰ কাষত)	PIU (Project Implementation Unit)
৪	উত্তৰ গুৱাহাটী প্ৰকল্প	ফেব্ৰুৱাৰী, ২০১১	৩ আৰু ৪ দুয়োটা প্ৰকল্পৰ বাবে - প্ৰায় ১৯০০ কোটি (২৯,৪৫০ মিলিয়ন জাপানীজ ইয়েন)	জাপান ইন্টাৰনেচনেল কৰ্পোৰেচন এজেন্সী, JICA	অশ্বকান্ত দেৱালয়ৰ কাষত (IIT,Guwahatiৰ সমীপত)	PIU (Project Implementation Unit)

এই বৃহৎ প্ৰকল্পকেইটা সম্পূৰ্ণ নোহোৱাত গুৱাহাটীৰ নাগৰিকে নিজৰ প্ৰয়োজনীয় পানীখিনি সংগ্ৰহ কৰাত যথেষ্ট কষ্ট কৰিব লগাত পৰিছে। লগতে ইয়াৰ আন এটা কাৰণ হ'ল এই যে বৰ্তমান গুৱাহাটীৰ ভূগৰ্ভৰ পানী দিনক দিনে হ্রাস পাই গৈ আছে। অন্যহাতে মহানগৰীৰ ঠাই বিশেষত ভূগৰ্ভৰ পানীত বৰ্তমানে বিপদজনক পৰিমাণত আৰ্চেনিক আৰু ফ্ল'ৰাইডৰ উপস্থিতি ধৰা পৰিছে।

মহানগৰীবাসীৰ এনে অসহায় অৱস্থাৰ পূৰ্ণ সুযোগ লৈছে অবৈধ পানী ব্যবসায়ীয়ে। এনে পানীৰ অবৈধ ব্যৱসায়ত আঁৰৰ পৰা মদত যোগাইছে জিলা আৰু পৌৰ প্ৰশাসনৰ কিছু দুষ্টি চক্ৰই। ফলত বৰ্তমানৰ এনে দুৰ্যোগপূৰ্ণ পৰিস্থিতিত নাগৰিকসকলে বাধ্য হৈ, খোৱা পানীখিনিৰ বিশুদ্ধতা পৰীক্ষা নকৰাকৈয়ে চ'ৰা দামত পানী কিনি খাবলগীয়া হৈছে, এই অবৈধ পানী ব্যবসায়ীসকলৰ পৰাই।

চৰকাৰী অনুমোদিত manualৰ হিচাপ মতে নগৰ অঞ্চলৰ প্ৰতিজন ব্যক্তিক প্ৰতিদিনে ১৩৫ লিটাৰ নিৰাপদ খোৱা পানীৰ প্ৰয়োজন। নিৰাপদ খোৱা পানীৰ যোগান জনস্বাস্থ্য ৰক্ষাৰ পূৰ্বচৰ্ত। এই ন্যূনতম সুবিধাখিনিৰ পৰাও বৰ্তমান গুৱাহাটীবাসী ৰাইজ বঞ্চিত।

এনে পৰিস্থিতিৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত, উক্ত প্ৰকল্পকেইটা ক্ষিপ্ৰতাৰে আৰু সময়বদ্ধ (Time bound) প্ৰণালীত পৰ্যায়ক্রমে সম্পূৰ্ণ কৰি সমগ্ৰ গুৱাহাটীবাসীক আগন্তুক ২২-২৩ বিত্তীয় বৰ্ষৰ ভিতৰত নিশ্চিতভাৱে পানীযোগান ধৰিবলৈ দাবী জনাওঁ।

লগতে খোৱা পানী যোগানৰ মাহেকীয়া নিৰিখ ধাৰ্য কৰাৰ ক্ষেত্ৰত Guwahati Water Regulatory Authority গঠন কৰা হওক। আনহাতে নিৰিখ ধাৰ্য কৰাৰ ক্ষেত্ৰত মহানগৰীবাসীৰ মতামত লোৱাটো নিশ্চিত কৰক। Water Regulatory Authority গঠন নহ'লে খোৱাপানীৰ প্ৰয়োজনীয় গুণগত মান ৰক্ষা কৰা আৰু সুশৃংখলিতভাৱে ঘৰে ঘৰে পানী যোগান ধৰাটো সম্ভৱ নহয়।

চৰকাৰে প্ৰকল্পকেইটা সম্পূৰ্ণ কৰি তোলাৰ সময়-সীমা ঘোষণা কৰি বাৰে বাৰে প্ৰতিশ্ৰুতি ৰক্ষা কৰাত ব্যৰ্থ হৈ আহিছে। এই ক্ষেত্ৰত সদৌ গুৱাহাটীবাসী সজাগ হৈ চৰকাৰক হেঁচা প্ৰয়োগ কৰাটো বৰ প্ৰয়োজন। গুৱাহাটীবাসীয়ে এক্যবদ্ধ হৈ নিজৰ দাবী সাব্যস্ত কৰিব নোৱাৰিলে আৰু বহুদিনলৈ বোধহয় নিৰাপদ খোৱা পানী যোগানৰ পৰা আমি বঞ্চিত হৈ ৰ'ম। ■

গুৱাহাটীত খোৱাপানী যোগান সম্পৰ্কীয় কিছু তথ্য

‘সমীক্ষণ’ৰ ফালৰ পৰা নগৰ পানী যোগান আৰু পয়ঃপ্ৰণালী
পৰিষদৰ অৱসৰপ্ৰাপ্ত মুখ্য অভিযন্তা শ্ৰীসত্যব্ৰত শৰ্মাৰ সৈতে গুৱাহাটীৰ

১) গুৱাহাটী মহানগৰ উন্নয়ন প্ৰাধিকৰণৰ চাৰিওটা খোৱাপানী আঁচনি আজি ১৩ বছৰে সম্পূৰ্ণ কৰিব নোৱাৰাৰ কাৰণবোৰ কি বুলি ভাবে?

উত্তৰ : পানী যোগান আঁচনিসমূহ সম্পূৰ্ণ কাৰিকৰী বিষয়। গতিকেই এনেকুৱা আঁচনি ৰূপায়ণ কৰিবলৈ হ’লে থলুৱা কাৰিকৰী বিষয়াৰ প্ৰয়োজন। কিন্তু আমাৰ গুৱাহাটী পানী যোগান প্ৰকল্পকেইটা ৰূপায়ণৰ দায়িত্ব লোৱা বিভাগটোত এজনো অভিজ্ঞ অভিযন্তা নাই। আঁচনি প্ৰস্তুতকৰণ, ৰূপায়ণ, কামৰ তদাৰক তথা নিৰীক্ষণৰ কাৰণে ঠিকাদাৰৰ ওপৰতে অধিক নিৰ্ভৰশীল হোৱাটোৱেই প্ৰধান কাৰণ। তাৰোপৰি আঁচনি ৰূপায়ণৰ শীৰ্ষ দায়িত্বত থকা বিষয়া কেইজনৰ সন্মানে সলনি হৈ থকা বিষয়টোও আন এটা কাৰক।

২) খোৱা পানীৰ তীব্ৰ নাটনিৰ কাৰণ সম্পৰ্কে গুৱাহাটীবাসী সচেতন নে?

উত্তৰ : সহৰ সংখ্যক গুৱাহাটীবাসীয়েই সমস্যাটোত জৰ্জৰিত; কিন্তু সমস্যাটোক লৈ যিমান সচেতন হ’ব লাগিছিল, আমাৰ বোধেৰে সিমান সচেতন নহয়। সম্ভৱত, বিশ্বাসযোগ্য কোনো সংগঠন আগবাঢ়ি নহা কাৰণতে তেওঁলোক উপায়হীন। তাৰোপৰি চৰকাৰে বিভিন্ন সময়ত বিধানসভাত ভুল তথ্য দাখিল কৰি জনসাধাৰণক বিভ্ৰান্ত কৰি থৈছে।

ইলোৱা বিজ্ঞান মঞ্চই লোৱা পদক্ষেপৰ পাছত পৰিস্থিতিৰ কিছু সলনি হ’ব বুলি আশা কৰিব পাৰি।

৩) জল ব’ৰ্ডে আইনমতে এতিয়াও Guwahati Regulatory authority খন গঠন নকৰাকৈ ঘৰুৱা পানী

যোগানৰ নিৰিখ নিৰ্দ্ধাৰণ কৰাটো বেআইনী নহয় নে?

উত্তৰ : The Guwahati Metropolitan Drinking Water and Sewerage Board Act 2009 ৰ প্ৰস্তাৱনাতে Guwahati Water Regulatory Authority গঠন কৰাৰ কথা উল্লেখ আছে। এইখন গঠন কৰি গ্ৰাহকৰ স্বার্থ সুৰক্ষা হোৱাৰ উপৰিও গুৱাহাটী পৌৰ নিগমৰ ভিতৰত পানী আৰু অনাময় আঁচনিৰ কাৰণে মাচুল নিৰ্দ্ধাৰণ কৰিব।

Act ৰ ২৩ (১) দফাত সুন্দৰভাৱে বৰ্ণনা কৰা আছে। এই Authority য়ে কি দৰে গ্ৰাহকৰ স্বার্থ ৰক্ষা কৰি, বিভাগৰ লগত সামঞ্জস্য ৰক্ষা কৰিব।

গতিকে Guwahati Water Regulatory Authority গঠন নকৰাটো সম্পূৰ্ণ নীতি বিৰুদ্ধ আৰু নিৰিখ নিৰ্দ্ধাৰণ কৰি জাননী জাৰি কৰাজনৈই নিয়মাৱলী অমান্য কৰাৰ দোষত দোষী।

৪) পশ্চিম গুৱাহাটী প্ৰকল্পৰ পৰা ঠিকাদাৰী সংস্থা ‘গেমন’ক হঠাৎ আঁতৰাই দিয়াত প্ৰকল্পটোৰ বাকী অংশৰ ৰূপায়ণত বাধা নপৰিবনে?

উত্তৰ : পঃ গুৱাহাটী প্ৰকল্পৰ পৰা ‘গেমন’ক আঁতৰাই দিয়াত প্ৰকল্পটোৰ বাকী অংশৰ ৰূপায়ণত বাধা পৰাৰ সম্পূৰ্ণ সম্ভাৱনা আছে। সেই সময়ত বিভাগত কোনো অভিযন্তা নাই, যিজনে কামৰ অগ্ৰগতিৰ বিষয়ে জানে অথবা বুজে। নতুনকৈ PMC ত মকৰল কৰা প্ৰতিষ্ঠানটোৱে সম্পূৰ্ণকৈ জানে বুলি ভাবিব নোৱাৰি। PIL ৰ শপতনামাত ব্যক্ত কৰা মতে চৰকাৰে কেনেকৈ কাম থিনি কৰা হব তাৰ ওপৰত বিচাৰ বিবেচনা কৰিহে আছে।

৫) গুৱাহাটী পূব প্ৰকল্পৰ পুঁজি যোগান ধৰা এজেণ্ডাৰ অভাৱত প্ৰকল্পটোৰ ভৱিষ্যত কি হ'ব ?

উত্তৰ : পূব গুৱাহাটী প্ৰকল্পটোৰ ভৱিষ্যত অনিশ্চিত। চিৰিয়াখানা পথ জ্যেষ্ঠ নাগৰিক সহাই কৰা PIL ৰ ওপৰত চৰকাৰে দিয়া শপতনামাত এই প্ৰকল্পটোৰ নাম উল্লেখ নকৰাটোৱে বুজায়, যে প্ৰকল্পটো চৰকাৰে পৰিত্যাগ কৰিলে। এতিয়া জনসাধাৰণ ওলাই আহি চৰকাৰক বাধ্য কৰোৱাৰ বাদে গত্যন্তৰ নাই।

৬) জাইকাৰ পৰা পুঁজি নিয়মিতভাৱে লাভ কৰি থকাৰ পিছতো উত্তৰ গুৱাহাটী আৰু পূব গুৱাহাটী প্ৰকল্প দুটাত পানী যোগান ধৰিব নোৱাৰাৰ মূল সমস্যা ক'ত ?

উত্তৰ : প্ৰধানকৈ ঠিকাদাৰৰ ওপৰত অধিক নিৰ্ভৰশীল হোৱাটোৱেই প্ৰধান কাৰণ। তাৰোপৰি ২০১৬ চনৰ পাছৰ পৰা PMC য়ে দক্ষতাৰে কাম আগবঢ়াই নিয়াত ব্যৰ্থ হয়। Distribution Network ত নিয়োজিত কোম্পানীটো দেউলীয়া হ'ব বুলি জনাৰ পাছতো সাৱধানতা অৱলম্বন কৰাৰ অপাৰগতা নে অনিচ্ছাৰ কাৰণেই বিগত দুই বছৰে কামত অকনো আগবাঢ়িব পৰা নাই। তাৰোপৰি আঁচনিখনৰ অধীনত বহু ধৰণৰ অন্যান্য অনিয়ম চলি আছিল। তাৰোপৰি নিয়োজিত ঠিকাদাৰ সকলৰ কাম কৰাৰ সামৰ্থৰ ওপৰত সন্দেহ আছে।

এনেবোৰ কাৰকৰ কাৰণেই আঁচনিখন কোনোবা দিনা সম্পূৰ্ণ কৰিব পাৰিব বুলি আশা কৰিব নোৱাৰি।

৭) অভিজ্ঞতা নোহোৱা প্ৰশাসনিক বিষয়াৰ দ্বাৰা জলব'ৰ্ড পৰিচালনা কৰাৰ বাবে পানী যোগান প্ৰকল্পকেইটাৰ ৰূপায়ণত চৰকাৰ বাবে বাবে ব্যৰ্থ হৈছে নেকি ?

উত্তৰ : অভিজ্ঞতা নোহোৱা প্ৰশাসনিক বিষয়াৰ কাৰণটো নিশ্চয়কৈ ব্যৰ্থ হোৱাৰ অন্যতম কাৰণ। তাৰ মাজতে দুই এজন বিষয়াই যোগ্য ব্যক্তিৰ সহায়ত কিছু জনা বুজা হোৱাৰ পাছতেই, কোনো অজ্ঞাত কাৰণত তেওঁক বদলি কৰি দিয়ে। প্ৰথম ১৩ বছৰত মুঠতে ১২ জন বিষয়া বদলি কৰা হৈছিল।

৮) গুৱাহাটীত ভূগৰ্ভস্থ পানীৰ তীব্ৰ নাটনি আনহাতে চৰকাৰে ৰাজহুৱা পানী যোগান প্ৰকল্প দিবলৈ ব্যৰ্থ হৈছে, সেয়েহে নাগৰিকে কি কৰা উচিত হ'ব ?

উত্তৰ : বৰষুণৰ পানী সংৰক্ষণেই একমাত্ৰ উপায়। কিন্তু এই ব্যৱস্থা ব্যয় বহুল আৰু সকলোৰে ঘৰৰ চৌহদত জলাধাৰ নিৰ্মাণ কৰিবলৈ স্থানৰো অভাৱ হ'ব। গতিকেই জনসাধাৰণ নিজৰ আৰামদায়ক অৱস্থাৰ পৰা ওলাই আহি চৰকাৰক হেঁচা প্ৰয়োগ কৰিব লাগিব। এনেকুৱা পদক্ষেপ নললে আমাৰ উত্তৰ পুৰুষে যন্ত্ৰণা ভুগিব লাগিব। ■

পৰিৱেশ ৰক্ষা সূচকত কোন দেশ ক'ত আছে

তপন মিশ্ৰ

এই বছৰত য়েল বিশ্ববিদ্যালয় (য়েল চেণ্টাৰ ফৰ এনভাইৰনমেণ্টেল ল এণ্ড পলিচিছ), কলম্বিয়া বিশ্ববিদ্যালয় (চেণ্টাৰ ফৰ ইণ্টাৰনেশ্বনেল আৰ্থ চাইল ইনফৰমেশ্বন নেটৱৰ্ক), ৱৰ্ল্ড ইকনমিক ফোৰাম আৰু ইউৰোপীয়ান কমিছন (জয়েণ্ট ৰিচাৰ্ছ চেণ্টাৰ)-এ যুটীয়াভাৱে বিশ্বৰ ১৮০খন দেশক সামৰি এই দেশসমূহে পৰিৱেশ ৰক্ষাৰ বাবে লোৱা উদ্যোগৰ পৰিমাপ কৰি অলপতে তাৰ ফলাফল প্ৰকাশ কৰিছে। আগৰ বছৰসমূহতো এনে ফলাফল প্ৰকাশিত হৈছিল। এই প্ৰতিবেদন প্ৰস্তুত কৰোঁতে এটি সূচক ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে যাৰ নাম 'ই পি আই' (এনভাইৰনমেণ্টেল পাৰফৰমেন্স ইনডেক্স) নাইবা পৰিৱেশ ৰক্ষাৰ ক্ষেত্ৰত গৃহীত উদ্যোগৰ সূচক। ফলাফল প্ৰকাশিত হোৱাৰ পিছতেই ভাৰত চৰকাৰে পৰিমাপৰ পদ্ধতিক লৈ প্ৰশ্ন উত্থাপন কৰিছে। এই সূচকৰ ফলাফল পৰ্যালোচনাৰ পূৰ্বে এই সূচক বিজ্ঞান সন্মত হয় নে নহয় সেয়া বিবেচনা কৰা যাওক।

এই কথা স্বীকাৰ কৰাত বাধা নাই যে, উদ্দেশ্য প্ৰণোদিতভাৱে তৃতীয় বিশ্বৰ দেশসমূহৰ ওপৰত পৰিৱেশ ৰক্ষাৰ সমূহ দায়িত্ব জাপি দিয়াৰ প্ৰৱণতা আছে, উন্নত দেশসমূহে নিজৰ কৰ্তব্য এৰাই চলাৰ তাগিদাতে এনে প্ৰৱণতা আৰু বৃদ্ধি পাইছে। বিশ্ব বাণিজ্য সংস্থাৰ পৰা জাতিসংঘলৈ লগতে পৰিৱেশ ৰক্ষাৰ ক্ষেত্ৰত গুৰুত্বপূৰ্ণ সংগঠন ইউ এন ই পি (ইউনাইটেড নেচনচ এনভাইৰনমেণ্ট প্ৰোগ্ৰাম) সহ প্ৰায় সকলো আন্তৰ্জাতিক সংস্থাৰ ক্ষেত্ৰতেই আমেৰিকাকে ধৰি নিৰ্দিষ্ট কেইখনমান দেশৰ প্ৰভুত্ব বিৰাজমান। এওঁলোকে 'ক'লাক বগা আৰু

বগাক ক'লা কৰিব পাৰে। আমাৰ ত্ৰুটি হৈছে— আমি তেওঁলোকক অনুগত ভূত্বৰ দৰে অনুসৰণ কৰো। সংগঠিতভাৱে অন্যাৰ্যৰ প্ৰতিবাদ কৰাৰ সাহস আমাৰ ৰাষ্ট্ৰনেতাসকলৰ নাই। এই আনুগত্য দৰাচলতে পুঁজিবাদৰ প্ৰতি আৰু মুক্ত বজাৰ ব্যৱস্থাৰ প্ৰতি।

কিন্তু ই পি আইৰ ক্ষেত্ৰত যি বৈজ্ঞানিক পদ্ধতি আৰু সূচকসমূহ ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে তাক বহুল পৰিমাণে যুক্তিযুক্ত বুলি ভাবিব পাৰি। এটি সূচক নিৰ্ণয়ৰ ক্ষেত্ৰত কেইটামান গুৰুত্বপূৰ্ণ বিষয় নিৰ্ধাৰণ কৰিব লাগে। সেইকেইটা হৈছে— প্ৰথমতে তথ্য সংগ্ৰহৰ বাবে যিবোৰ বিভাগক নিৰ্বাচন কৰা হয় অৰ্থাৎ যিবোৰ পৰিৱৰ্তনে পৰিৱেশ ৰক্ষাৰ ওপৰত প্ৰভাৱ পেলাব পাৰে সেইবোৰ নিৰ্বাচন কৰা, দ্বিতীয়তে কোনো বিভাগ আৰু উপবিভাগৰ গুৰুত্ব (ৱেটেজ) কিমান সেয়া নিৰ্ধাৰণ কৰা। তৃতীয়তে তথ্য সংগ্ৰহৰ ক্ষেত্ৰত কোনো বিভাগ যেন বাদ নপৰে সেই বিষয়ে গভীৰভাৱে সচেতন থকা। চতুৰ্থতে তথ্য সংগ্ৰহৰ ক্ষেত্ৰত পক্ষপাতিত্ব বৰ্জন কৰা আদি। প্ৰথম দুটি ক্ষেত্ৰত বিশেষজ্ঞসকলৰ সিদ্ধান্ত চূড়ান্ত কিন্তু শেষৰ দুটি ক্ষেত্ৰত তথ্য প্ৰভাৱিত কৰা অসম্ভৱ নহয়।

ই পি আই পদ্ধতি কি আৰু কিমান বিজ্ঞানসন্মত

পৰিৱেশ ৰক্ষাৰ সূচক হৈছে দৰাচলতে দেশৰ মানুহক দূষণ আৰু জলবায়ুৰ পৰিৱৰ্তনৰ পৰা কিমানখিনি ৰক্ষা কৰিব পাৰিছে তাৰ পৰিমাপক। ই যাত বিশেষজ্ঞসকলে পৰিৱেশৰ ১১টা ক্ষেত্ৰ চিহ্নিত কৰিছে আৰু তাৰে ৪০টাৰ কাৰ্যকাৰিতা সূচক (Performance Index) নিৰ্ধাৰণ কৰিছে। এই পদ্ধতিক ডাটা ডিৰাইভড

পাৰফৰমেন্স এনালাইচিচ (data derived performance analysis) বুলি কোৱা হয়।

এই ক্ষেত্ৰত সকলো দেশৰ বাবে এটা নিৰ্দিষ্ট সাৰ্বজনীন পৰিমাপক (scale) ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে। এই পৰিমাপকৰ জৰিয়তে দেশসমূহে নিজৰ ঘোষিত পৰিৱেশ নীতি আৰু লক্ষ্যৰ কিমানখিনি কাৰ্যকৰী কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে, জনসাধাৰণ কিমান উপকৃত হৈছে তাৰ পৰিমাপ কৰা হৈছে।

যেনে ধৰা যাওক, অপ্ৰচলিত শক্তিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল দূষণৰ মাত্ৰা ভালেখিনি হ্রাস কৰিব পাৰে। ভাৰতৰ ঘোষিত নীতি হৈছে ২০২২ চনৰ ভিতৰত অপ্ৰচলিত শক্তিৰ এটি বিশেষ ক্ষেত্ৰ যেনে বায়ুচালিত শক্তি ১০০,০০০ মেগাৱাট উৎপাদন কৰা। ২০২১ চনৰ নৱেম্বৰ মাহলৈ আমি অকল ৪০,০০০ মেগাৱাট উৎপাদন কৰিব পাৰিছোঁ। পৰমাণু বিদ্যুতে বৰ্তমানে দেশৰ মুঠ প্ৰয়োজনৰ মাত্ৰ ৪.২ শতাংশ পূৰণ কৰে। কিন্তু আমাৰ ঘোষিত লক্ষ্য হৈছে ২০২৫ চনৰ ভিতৰত এই পৰিমাণ ৯ শতাংশলৈ বৃদ্ধি কৰা। কিন্তু সেই লক্ষ্যৰ পৰা আমাৰ দেশ এতিয়াও বহু দূৰত আছে। এইবোৰ লক্ষ্যৰ আমি কিমানখিনি অৰ্জন কৰিব পাৰিছোঁ সেয়া ই পি আই সূচকৰ জৰিয়তে পৰিমাপ কৰাটো কোনো কাৰণতেই অবৈজ্ঞানিক নহয়।

বৰ্তমানে যি পৰিমাপ ব্যৱস্থা অনুসৰণ কৰা হয় সেয়া ২০২০ চন নাইবা তাৰ আগৰ পৰিমাপ ব্যৱস্থাতকৈ ভালেখিনি পৰিমার্জিত। এই নতুন পদ্ধতিত সূচক প্ৰস্তুত কৰোঁতে দুটি পৰিমাপযোগ্য বিষয়ক পৃথক কৰি বিচাৰ কৰা হৈছে। প্ৰথম হৈছে পৰিৱেশৰ স্বাস্থ্য আৰু দ্বিতীয় হৈছে সংবেদনশীল বস্তুতন্ত্ৰক (ইন্দ্ৰিয় গ্ৰাহ্য নাইবা বাস্তৱ) ৰক্ষা কৰাৰ প্ৰয়াস। প্ৰথম বিভাগৰ গুৰুত্ব (ৱেটেজ) ৪০ শতাংশ আৰু দ্বিতীয় বিভাগৰ বাবে ৬০ শতাংশ গুৰুত্ব নিৰ্ধাৰণ কৰা হৈছে। প্ৰথম বিভাগত যিবোৰ উপবিভাগ আছে সেইবোৰ হৈছে বতাহৰ গুণমান, পানীৰ গুণমান, জীৱনক্ৰিয়াত (খাদ্যগ্ৰহণ, উশাহ-নিশাহ আদি) গধুৰ ধাতুৰ উপস্থিতি। দ্বিতীয় বিভাগত আছে পানীৰ উৎস, কৃষি

ব্যৱস্থা, অৰণ্য আৰু তাৰ সংৰক্ষণ, শক্তিৰ ব্যৱহাৰ আৰু জলবায়ু আদি। প্ৰতি উপবিভাগৰ বাবে শতাংশ হিচাপে গুৰুত্ব নিৰ্ধাৰিত হয়। এইদৰে দেশ এখনে ১০০ নম্বৰৰ ভিতৰত মুঠ কিমান নম্বৰ নাইবা সূচক লাভ কৰে তাৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি সেই দেশৰ স্থান (ৰেংক) নিৰ্ধাৰিত হয়।

প্ৰতিবেদনৰ সাধাৰণ কেইটিমান কথা

ই পি আই প্ৰতিবেদনত কোৱা হৈছে যে এই পৰিমাপৰ দ্বাৰা এফালে যিদৰে আন্তৰ্জাতিক ক্ষেত্ৰত দেশসমূহে দিয়া প্ৰতিশ্ৰুতিবোৰ কিমান কাৰ্যকৰী হৈছে সেয়া বুজিব পৰা যাব একেদৰে ভৱিষ্যতত তেওঁলোকে নীতি নিৰ্ধাৰণৰ বাবে সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত সহায় কৰিব। এই প্ৰতিবেদনত বিভিন্ন দেশৰ নীতি নিৰ্ধাৰকসকলৰ বাবে ৩/৪ পাতৰ এটি সাৰমৰ্মও (Summary for policymakers) প্ৰকাশ কৰা হৈছে।

এই প্ৰতিবেদনত কোৱা হৈছে যে, সাধাৰণভাৱে ই পি আই দেশ এখনৰ সম্পদৰ (প্ৰাকৃতিক সম্পদ আৰু মানৱ সম্পদ) লগত সমানুপাতিক হাৰত যুক্ত। কিন্তু ব্যতিক্ৰম নথকা নহয়। পৰিৱেশ ৰক্ষাৰ ক্ষেত্ৰত কোনোখন দেশ অধিক যত্নশীল আকৌ কোনোখন দেশ কম।

গ্লাছগ' জলবায়ু চুক্তি ২০২১ত বিশ্বৰ অধিকাংশ দেশে এই শতিকাৰ মাজভাগত অৰ্থাৎ ২০৫০ চনৰ ভিতৰত নেটশূন্য গ্ৰীণহাউচ গেছ নিৰ্গমনৰ লক্ষ্য (অৰ্থাৎ বিভিন্ন উৎপাদন ভিত্তিক কামকাজৰ পৰা যি পৰিমাণৰ কাৰ্বন-ডাই-অক্সাইড নিৰ্গমন হ'ব ঠিক সমপৰিমাণৰ গেছ শোষণৰ ব্যৱস্থা থাকিব। যাৰ ফলত বায়ুমণ্ডলত কাৰ্বন-ডাই-অক্সাইড জমা হোৱাৰ কোনো সম্ভাৱনা নাথাকে) নিৰ্ধাৰণ কৰিছে। যদিও এই লক্ষ্য অনুসৰণত অধিকাংশ দেশে কিমান উদ্যোগ গ্ৰহণ কৰিছে সেয়া এই সূচকে চকুত আঙুলি দি দেখুৱাই দিয়ে।

এই সূচকে জনাইছে যে পৰিৱেশ ৰক্ষাৰ ক্ষেত্ৰত বৰ্তমানৰ অৱস্থা চলি থাকিলে ২০৫০ চনৰ ভিতৰত পৃথিৱীৰ অতি কম সংখ্যক দেশ যেনে ডেনমাৰ্ক আৰু গ্ৰেটব্ৰিটেইনক বাদ দিলে অন্য কোনো দেশেই 'নেট-জিৰো'

নিৰ্গমনৰ লক্ষ্যত উপনীত হ'ব নোৱাৰিব। লক্ষণীয় হৈছে যে ই পি আৰৰ উদ্যোক্তাসকলে আৰু বিজ্ঞানীসকলে মূলতঃ আমেৰিকাৰ নাগৰিক হোৱাৰ পাছতো এই প্ৰতিবেদনত আমেৰিকাৰ ব্যৰ্থতাৰ কথা বাৰে বাৰে উল্লেখ কৰিছে।

আমেৰিকা অপৰিচ্ছন্ন কিয় ?

আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ পৰিৱেশ ৰক্ষাৰ ক্ষেত্ৰত সীমাহীন ব্যৰ্থতা আৰু অনৈতিক বিযুক্ত পদক্ষেপৰ কেইটিমান বিষয় এই প্ৰতিবেদনত উল্লেখ কৰিছে। প্ৰতিবেদনত কোৱা হৈছে পৰিৱেশ দূষণৰ ক্ষেত্ৰত মাৰ্কিন যুক্তৰাষ্ট্ৰই নিজৰ সমকক্ষ দেশসমূহক (পশ্চিমীয়া দেশ নাইবা গ্লোবেল ৱেষ্ট) চেৰাই গৈছে। ২২ খন 'খনী গণতান্ত্ৰিক' দেশৰ ভিতৰত ২০তম স্থান আৰু সামগ্ৰিকভাৱে বিশ্বৰ ৪৩তম স্থানত আছে আমেৰিকা। এই তুলনামূলক নিম্ন অৱস্থানে ট্ৰাম্প প্ৰশাসনৰ সময়ত পৰিৱেশ সুৰক্ষাৰ ক্ষেত্ৰত পিছফালে খোজকঢ়া নীতি প্ৰতিফলিত কৰে। সুযোগ থকাৰ পাছতো আমেৰিকাই কয়লাভিত্তিক শক্তি উৎপাদন হ্রাস নকৰাৰ সিদ্ধান্ত ঘোষণা কৰি কৈছিল যে কাৰ্বন হ্রাসৰ কোনো দায়বদ্ধতা আমেৰিকাৰ চৰকাৰৰ নাই। বিশেষতঃ পেৰিছ জলবায়ু চুক্তিৰ পৰা সমৰ্থন প্ৰত্যাহাৰ আৰু মিথেন গেছ নিৰ্গমনৰ ক্ষেত্ৰত দুৰ্বল পদক্ষেপ গ্ৰহণ কৰাৰ কাৰণে আমেৰিকাৰ এই অধোগতি। ইয়াৰ অৰ্থ হৈছে মাৰ্কিন যুক্তৰাষ্ট্ৰই জলবায়ু পৰিৱৰ্তনক প্ৰশমিত কৰাৰ বাবে কোনো ইতিবাচক পদক্ষেপ গ্ৰহণ কৰিবলৈ অপাৰগ। অথচ এই কালছোৱাতেই উন্নত বিশ্বৰ ভালেমান দেশে গ্ৰীণহাউচ গেছ নিৰ্গমন উল্লেখযোগ্যভাৱে হ্রাস কৰাৰ বাবে নীতি প্ৰণয়ন কৰিছে (প্- X, Leaders and Laggards EPI 2022)।

আমাৰ দেশৰ কথা

ই পি আইৰ সামগ্ৰিক বিচাৰত ১৮০খন দেশৰ ভিতৰত আমাৰ অৱস্থান একেবাৰে তলৰ ফালে অৰ্থাৎ ১৫১ নম্বৰত আছে। শতাংশৰ হিচাপত আমাৰ প্ৰাপ্তি ১২.৯। আমাৰ ঠিক ওপৰত আছে আফ্ৰিকাৰ এক দৰিদ্ৰ দেশ উগাণ্ডা ১৩.২ শতাংশ লাভ কৰি। তালিকাৰ শীৰ্ষত

আছে ইউৰোপৰ এখন ক্ষুদ্ৰ দেশ লুক্সেমবাৰ্গ। সেইদেশে লাভ কৰিছে ৭৯.১ শতাংশ নম্বৰ।

কেইটিমান নিৰ্দিষ্ট বিষয় সম্পৰ্কে আলোচনা কৰা যাওক। ইন্দোনেচিয়া আৰু ভাৰত এতিয়া সামুদ্ৰিক প্লাষ্টিক দূষণত বিশ্বৰ প্ৰথম আৰু দ্বিতীয়। বৰ্তমানে বিশ্বৰ সকলো দেশৰ প্লাষ্টিকৰ দ্বাৰা সমুদ্ৰ দূষণৰ ১৬ শতাংশ ইন্দোনেচিয়াই কৰে। ভাৰতৰ অৱদান হৈছে ১৩ শতাংশ। চীন দেশে এসময়ত এই বিষয়ত আনৰ সমানে আছিল যদিও বৰ্তমানে সেই দেশে প্লাষ্টিক দূষণৰ পৰিমাণ ভালেখিনি হ্রাস কৰিছে। দ্বীপৰাষ্ট্ৰ সমূহ যেনে মালদ্বীপ, শ্ৰীলংকা, মৰিছাচ আদিয়েই এই বিষয়ত সাৱধানতা অৱলম্বন কৰে। ২০১৮ চনত ভাৰতৰ কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে সদন্তে ঘোষণা কৰিছিল যে, এই দূষণ হ্রাস কৰিব। কিন্তু হোৱা নাই, বিপৰীতে বৃদ্ধি হৈছে। প্লাষ্টিক দূষণৰ তালিকাত ইন্দোনেচিয়া আৰু ভাৰতৰ পিছত স্থান হৈছে মাৰ্কিন যুক্তৰাষ্ট্ৰ, ব্ৰাজিল আৰু থাইলেণ্ডৰ। মুক্তবজাৰ ব্যৱস্থাত আমাজন, ফ্লিপকাৰ্ট আদিৰ অনিয়ন্ত্ৰিত বাণিজ্যই প্লাষ্টিক দূষণৰ মাত্ৰা বৃদ্ধি কৰিছে।

এই ক্ষুদ্ৰ পৰিসৰত সকলো তথ্য দিয়া সম্ভৱ নহয়, তথাপিও এটি তথ্য দিয়া প্ৰয়োজন বুলি অনুভৱ কৰিছো। পৃথিৱী জুৰি চলা জৈৱবৈচিত্ৰ্য সংৰক্ষণৰ লক্ষ্যতকৈও আমাৰ দেশৰ উদ্যোগ ভালেখিনি পিছ পৰি আছে। জাপানৰ আইচ চহৰত ২০২১ চনৰ অক্টোবৰ মাহত জৈৱবৈচিত্ৰ্য সংৰক্ষণৰ 'কনভেনশ্বন অন বায়োডাইভাৰ্চিটি কনফাৰেন্স অৱ পাৰ্টিজ (চি অ'পি)ত কেইটিমান লক্ষ্য নিৰ্ধাৰণ কৰা হৈছিল। আমাৰ দেশে এই কনভেনশ্বনৰ স্বাক্ষৰকাৰী দেশ। কনভেনশ্বনৰ এটি অত্যন্ত গুৰুত্বপূৰ্ণ লক্ষ্য আছিল ২০২০ চনৰ ভিতৰত বিশ্বৰ স্থলভাগৰ সংবেদনশীল বস্তুতন্ত্ৰৰ ১৭ শতাংশক সুচাৰুৰূপে সংৰক্ষণ কৰিব লাগিব। কিন্তু এতিয়ালৈ সমগ্ৰ বিশ্বত মাত্ৰ ১২.৬ শতাংশহে সংৰক্ষণৰ অধীনলৈ অনা হৈছে। এইক্ষেত্ৰত অকল ৪২খন দেশে তেওঁলোকৰ ১৭শতাংশ নাইবা তাৰো অধিক এনে সংৰক্ষণ কৰিব পাৰিছে। এই সংবেদনশীল বস্তুতন্ত্ৰৰ ভিতৰত আছে মেনগ্ৰোভ, প্লাৱিত তৃণভূমি, ছাভানা, আৰ্দ্ৰ-বহলপাতৰ

অৰণ্য, তুন্দ্ৰাঅঞ্চল আদি। এই বিচাৰত অৰ্থাৎ জৈৱবৈচিত্ৰ্য আৰু বস্তুতন্ত্ৰ আৰু প্ৰজাতিৰ আবাসস্থল সংৰক্ষণত আমাৰ দেশৰ স্থান ১৭৯ নম্বৰত। অৰ্থাৎ তলৰ ফালৰ পৰা দুই নম্বৰ স্থানত। আমাৰ প্ৰাপ্ত নম্বৰ হৈছে ৫.৮ শতাংশ।

ভাবিবলগীয়া কথা

আন এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ তথ্য এই সমীক্ষাত ওলাই পৰিছে সেয়া হ'ল— এনে অৱস্থা চলি থাকিলে ভাৰত, চীন, আমেৰিকা আৰু ৰাচিয়া এই চাৰিখন দেশে ২০৫০ চন মানত বিশ্বৰ ৫০ শতাংশ গ্ৰীণহাউচ গেছ নিৰ্গমনৰ বাবে দায়ী হ'ব। আন এটা তথ্য হৈছে— পৃথিৱীৰ মুঠ ২৪খন দেশ যিবোৰৰ নামকৰণ কৰা হৈছে 'অপৰিচ্ছন্ন দুই ডজন (dirty two dozen) ২০৮০ চনমানত বিশ্বৰ ৮০ শতাংশ কাৰ্বন-ডাই-অক্সাইড নিৰ্গমনৰ বাবে দায়ী হ'ব। সন্দেহ নাই যে আমাৰ দেশ আৰু আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰ

এই ডাৰ্টি দুই ডজনৰ ভিতৰত আছে।

এই সূচকৰ বিষয়ে ভাৰতৰ মন্তব্য হৈছে যে, গাণিতিক পদ্ধতিৰ অপব্যৱহাৰ আৰু চক্ৰান্ত কৰি আমাৰ দেশক পিছফালে ঠেলি দিছে। যদি সেয়া সঠিক তেতিয়া হ'লে আমেৰিকাৰ ক্ষেত্ৰতো একেই হৈছে। আমি যদি নতুন স্বচ্ছ পদ্ধতি এটি প্ৰস্তুত কৰি নিজৰ অগ্ৰগতিৰ পৰিমাণ কৰিব পাৰো তেতিয়াহ'লে সমস্যা নাথাকে দেখোন। তাকে নকৰি সকলো অস্বীকাৰ কৰাৰ প্ৰৱণতা বিজ্ঞানৰ পদ্ধতিক অস্বীকাৰ কৰাৰ দৰে কথা। ক্ষয়িষ্ণু পুৰ্জিবাদী উৎপাদন ব্যৱস্থাৰ পোষকতা কৰিবলৈ গৈ নিজৰ অধোগতিৰ অস্বীকাৰ কৰাৰ চেষ্টা হঠকাৰী অৱস্থান অবিহনে আন একো নহয়।■

অনুবাদ : কমলেশ গুপ্ত

ইলোৰা বিজ্ঞান মঞ্চৰ বা-বাতৰি

গুৱাহাটীত খোৱাপানীৰ সংকট সমাধানৰ দাবীত নাগৰিকসভা অনুষ্ঠিত : যৌথ সমিতি গঠন

গুৱাহাটীত খোৱাপানীৰ সংকট সম্পৰ্কে আলোচনাৰ বাবে ইলোৰা বিজ্ঞান মঞ্চৰ উদ্যোগত ১২ জুনৰ দিনা চন্দ্ৰপ্ৰভা শইকীয়ানী ভৱনত বিভিন্ন নাগৰিক সংস্থা আৰু উন্নয়ন সমিতিসমূহৰ এখন প্রতিনিধিত্বমূলক যৌথ সভা অনুষ্ঠিত হয়। ৰাষ্ট্ৰীয় তথ্য কেন্দ্ৰ (এন আই চি)ৰ প্ৰাক্তন উপ-সঞ্চালক প্ৰধান দীপক গোস্বামীয়ে সভাপতিত্ব কৰা সভাখনত মহানগৰখনৰ বিভিন্ন নাগৰিক সংস্থা আৰু উন্নয়ন সমিতিৰ প্রতিনিধিয়ে অংশগ্ৰহণ কৰি খোৱাপানী সংকটৰ সমাধানৰ দাবীত সন্মিলিত প্ৰচেষ্টা সম্পৰ্কে আলোচনা কৰে। সভাৰ উদ্দেশ্য ব্যাখ্যা কৰি ইলোৰা বিজ্ঞান মঞ্চৰ সাধাৰণ সম্পাদক কমলেশ গুপ্তই ৰাজধানী চহৰখনত খোৱাপানী যোগান নিশ্চিত কৰাৰ বাবে চৰকাৰৰ ওচৰত নাগৰিক সংস্থাসমূহৰ ঐক্যবদ্ধ হেঁচাৰ প্ৰয়োজন বুলি উল্লেখ কৰে। গুৱাহাটীৰ নাগৰিকসকলক অতিষ্ঠ কৰি তোলা গুৰুত্বপূৰ্ণ বিষয়টোৰ ওপৰত অসম চৰকাৰৰ নগৰ পানীযোগান আৰু পয়ঃপ্ৰণালী বৰ্ডৰ অৱসৰপ্ৰাপ্ত মুখ্য অভিযন্তা সত্যব্ৰত শৰ্মাই মহানগৰখনৰ পানীযোগান আঁচনি কেইখনৰ শেহতীয়া অৱস্থা আৰু ৰাজ্য চৰকাৰৰ দক্ষতাহীনতা আৰু ব্যৰ্থতা তথ্য সহকাৰে দাঙি ধৰে। অন্যান্য সংগঠনসমূহৰ প্রতিনিধিসকলে সভাত চৰকাৰৰ বিৰুদ্ধে ক্ষোভ প্ৰকাশ কৰি কয় যে ৰাজ্য চৰকাৰে এক দশকৰ আগতে চহৰখনত চাৰিটা পানী যোগান প্ৰকল্পৰ কাম আৰম্ভ কৰিছিল। এই কেইটাৰ ভিতৰত দক্ষিণ পশ্চিম গুৱাহাটী প্ৰকল্পৰ (জৱাহৰলাল নেহৰু ৰাষ্ট্ৰীয় নগৰ নৰীকৰণ মিছন প্ৰকল্পৰ দ্বাৰা পূৰ্জি যোগান ধৰা) নিৰ্মাণ ২০০৯ চনত, দক্ষিণ মধ্য গুৱাহাটী প্ৰকল্পৰ (জেআইচিএৰ

দ্বাৰা পূৰ্জিযোগান) ২০১১ চনত, উত্তৰ গুৱাহাটী প্ৰকল্প (জাপান আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় সহযোগিতা সংস্থাৰ দ্বাৰা পূৰ্জিযোগান) ২০১১ চনত আৰু ২০১৬ চনত দক্ষিণ পূব গুৱাহাটী প্ৰকল্পৰ (এছিয়ান উন্নয়ন বেংকৰ পূৰ্জিপ্ৰাপ্ত) নিৰ্মাণ আৰম্ভ কৰা হৈছিল। কিন্তু সেইবোৰ আজিলৈকে অসম্পূৰ্ণ হৈ আছে। চহৰখনৰ প্ৰায় তিনি লাখ পৰিয়ালৰ মাত্ৰ ৩০ শতাংশ লোকে ঘৰুৱা নলৰ পানী পাই আছে। বাকীবোৰ পৰিয়াল ব্যক্তিগত পানী যোগানকৰ্তা বা টিউবৱেলৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল। ইতিমধ্যে গভীৰ নলীনাৰ বা ডিপ টিউবৱেলৰ পানীৰ স্তৰ হেজাৰ ফুটৰ তললৈ নামিল আৰু অত্যন্ত ব্যয়বহুল হ'ল। সময়ে সময়ে মন্ত্ৰী আৰু বিধায়কসকলে বিভিন্ন আশ্বাস আৰু প্ৰতিশ্ৰুতি দিছিল যদিও সেয়া আজিলৈকে ৰূপায়ণ নহ'ল। সেয়ে বিভিন্ন সংগঠনৰ প্রতিনিধিবৰ্গই গুৱাহাটীত খোৱাপানীৰ সংকটৰ সমাধানৰ দাবীত চৰকাৰৰ ওচৰত হেঁচা প্ৰয়োগৰ বাবে মহানগৰখনৰ বিভিন্ন নাগৰিক সংস্থা আৰু উন্নয়ন সমিতিবোৰক একত্ৰিত কৰি সকলোৰে মাজত আলোচনা সাপেক্ষে যৌথ কৰ্মসূচী গ্ৰহণ কৰাৰ পৰামৰ্শ আগবঢ়ায়। সভাই এই উদ্দেশ্যেৰে বিভিন্ন নাগৰিক সংস্থা আৰু উন্নয়ন সমিতিৰ সভাপতি আৰু সম্পাদকৰ লগতে বিশিষ্ট নাগৰিকসকলক সামৰি এখন যৌথ কমিটি গঠন কৰি দিয়ে। এই কমিটিৰ পাঁচজনীয়া আহ্বায়কমণ্ডলীত আছে দীপক গোস্বামী (মুখ্য আহ্বায়ক), অভিযন্তা ব্ৰজেন চৌধুৰী, অসম চৰকাৰৰ জনস্বাস্থ্য কাৰিকৰী বিভাগৰ অৱসৰপ্ৰাপ্ত অতিৰিক্ত মুখ্য অভিযন্তা নজিবুদ্দিন আহমেদ, বিশিষ্ট সমাজকৰ্মী সংগীতা দাস আৰু ইলোৰা বিজ্ঞান মঞ্চৰ সাধাৰণ সম্পাদক

কমলেশ গুপ্ত। যৌথ কমিটিখনত বহু কেইজন বিশিষ্ট নাগৰিকৰ উপৰি অংশীদাৰ সংগঠনসমূহৰ সভাপতি আৰু সম্পাদকসকলক অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে। তদুপৰি কালিৰ সভাত উপস্থিত থাকিব নোৱৰা অন্যান্য নাগৰিক সংস্থা, উন্নয়ন সমিতি, বিভিন্ন মহিলা আৰু ছাত্ৰ-যুৱ সংগঠনৰ প্ৰতিনিধিকো সংশ্লিষ্ট সংগঠনসমূহৰ সন্মতিসাপেক্ষে যৌথ কমিটিখনত যুক্ত কৰি খোৱাপানী যোগানৰ দাবীত ইয়াক এক বহল মঞ্চ হিচাপে গঢ় দিয়াৰ প্ৰচেষ্টা গ্ৰহণ কৰা হ'ব। পৰৱৰ্তী পদক্ষেপ নিৰ্ধাৰণ কৰিবলৈ অনতিপলমে আহ্বায়কমণ্ডলীৰ সভা আৰু তাৰ পাছতেই পূৰ্ণাংগ যৌথ সমিতিৰ সভা অনুষ্ঠিত হ'ব।

ৰাঙিয়াত বিশ্ব অংগদান দিৱস উদযাপন

মৰণোত্তৰ অংগদান-দেহদানৰ সজাগতাৰ বাবে ১৩ আগষ্টত বিশ্ব অংগদান দিৱস উপলক্ষে গুৱাহাটীৰ অখিল ভাৰতীয় আয়ুৰ্বিজ্ঞান প্ৰতিষ্ঠান (এইমছ)ৰ এনাটমী বিভাগ আৰু সমাজত বৈজ্ঞানিক মানসিকতাৰ প্ৰসাৰত ব্ৰতী স্বেচ্ছাসেৱী অনুষ্ঠান ইলোৰা বিজ্ঞান মঞ্চৰ যৌথ উদ্যোগত কামৰূপ জিলাৰ ৰাঙিয়া চহৰত এক গাভীৰ্যপূৰ্ণ অনুষ্ঠানৰ আয়োজন কৰা হয়। চিকিৎসা বিজ্ঞানৰ চমকপ্ৰদ সাফল্যৰ যুগত অংগদান আৰু অংগ সংৰোপনৰ জৰিয়তে মুমূৰ্ষু ৰোগীক নতুন জীৱন দান তথা জনসাধাৰণৰ মাজত মানৱতাবাদৰ স্পৃহা জাগ্ৰত কৰাৰ বাবে প্ৰতিবছৰে ১৩ আগষ্টত দেশে দেশে 'বিশ্ব অংগদান দিৱস' উদযাপন কৰা হয়।

শতাব্দিক বিশিষ্ট নাগৰিকৰ উপস্থিতিত অনুষ্ঠিত সভাখনৰ আৰম্ভণিতে সভাৰ উদ্দেশ্য ব্যাখ্যা কৰে ইলোৰা বিজ্ঞান মঞ্চৰ সাধাৰণ সম্পাদক কমলেশ গুপ্তই।

চিকিৎসা বিজ্ঞানৰ গৱেষণা তথা উত্তৰোত্তৰ উন্নয়ন আৰু মানৱ-কল্যাণৰ হকে স্বেচ্ছামূলক মৰণোত্তৰ অংগদান-দেহদানৰ গুৰুত্ব সম্পৰ্কে মূল বক্তব্য উপস্থাপন কৰে গুৱাহাটী এইমছৰ এনাটমী বিভাগৰ মুৰব্বী অধ্যাপিকা ডাঃ ৰুণমণি ডেকাই। তাৰোপৰি গুৱাহাটী এইমছৰ সহকাৰী অধ্যাপক ক্ৰমে ডাঃ প্ৰবীণ কে আৰু ডাঃ ৰাজু ৰামেশ্বৰ বোকানৰ উপৰি ইলোৰা বিজ্ঞান মঞ্চৰ উপ সভাপতি ইচফাকুৰ

ৰহমানে সমল ব্যক্তি হিচাপে আলোচনা আগবঢ়াই স্বেচ্ছামূলক মৰণোত্তৰ অংগদান আৰু দেহদান সন্দৰ্ভত সমাজত প্ৰচলিত অন্ধবিশ্বাস আৰু কুসংস্কাৰ আঁতৰ কৰাৰ লগতে বৈজ্ঞানিক মানসিকতাৰ প্ৰসাৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰে।

কামৰূপ জিলাৰ ৰাঙিয়া ৰাইজমেল কৃষক শ্বহীদ ভৱনত অনুষ্ঠিত এই সভাত সভাপতিমণ্ডলী হিচাপে আছিল গুৱাহাটী এইমছৰ এনাটমী বিভাগৰ অতিৰিক্ত অধ্যাপক ডাঃ মুৰুলীধৰ ৰেড্ডী সংগম আৰু ইলোৰা বিজ্ঞান মঞ্চৰ ৰাঙিয়া শাখাৰ সভাপতি মিৰাজুল ইছলাম। আলোচনা সভাৰ প্ৰশ্নোত্তৰ পৰ্বত কেইবাজনো নাগৰিকে ভাগ লৈছিল। সামৰণিত শলাগৰ শৰাই আগবঢ়ায় ইলোৰা বিজ্ঞান মঞ্চৰ যুগ্ম সম্পাদক প্ৰণৱজ্যোতি ডেকাই।

ৰাজ্যৰ বিভিন্ন প্ৰান্তত ৰাষ্ট্ৰীয় বিজ্ঞানমনস্কতা দিৱস উদযাপন

আলোচনা সভাত বৈজ্ঞানিক মানসিকতাৰ বিকাশ আৰু অন্ধবিশ্বাস আৰু কুসংস্কাৰৰ বিৰোধিতাৰ আহ্বান।

দেশৰ অন্যান্য প্ৰান্তৰ লগতে অসমৰ বিভিন্ন ঠাইত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ মাজত বিভিন্ন প্ৰতিযোগিতা, আলোচনা সভা, শোভাযাত্ৰা আদি কাৰ্যসূচীৰে ২০ আগষ্ট তাৰিখে 'ৰাষ্ট্ৰীয় বিজ্ঞানমনস্কতা দিৱস' পালিত হয়। উল্লেখযোগ্য যে ২০১৩ চনৰ ২০ আগষ্ট দিনটোতে দেশৰ যুক্তিবাদী আন্দোলনৰ শীৰ্ষনেতা বৈজ্ঞানিক মানসিকতা প্ৰসাৰৰ অন্যতম নায়ক ডাঃ নৰেন্দ্ৰ দাভোলকাৰ প্ৰতিক্ৰিয়াশীল সকলৰ হাতত নিহত হৈছিল। সদৌ ভাৰত জনবিজ্ঞান নেটৱৰ্ক (AIPSN) সমন্বয়ৰক্ষী সমিতি, অসমৰ উদ্যোগত গুৱাহাটীৰ লক্ষীৰাম বৰুৱা সদনত অনুষ্ঠিত আলোচনা সভাত বক্তৃতা প্ৰদান কৰি কটন মহাবিদ্যালয়ৰ ৰসায়ন বিভাগৰ প্ৰাক্তন অধ্যাপক ডাঃ পান্নালাল গোস্বামীয়ে কয়, "অন্ধবিশ্বাস আৰু কুসংস্কাৰ নিৰ্মূল কৰি জনসাধাৰণৰ মাজত বিজ্ঞান মানসিকতা প্ৰচাৰ আৰু প্ৰসাৰৰ কামত যিসকল ব্যক্তি আৰু অনুষ্ঠানে নিৰলস প্ৰচেষ্টা অব্যাহত ৰাখিছে তাৰ ভিতৰত অন্যতম আছিল ডাঃ নৰেন্দ্ৰ দাভোলকাৰ। ডাঃ দাভোলকাৰৰ এই আন্দোলনৰ

ফলস্বৰূপে অন্ধবিশ্বাস আৰু কুসংস্কাৰৰ মাধ্যমেৰে সাধাৰণ জনতাৰ ওপৰত শোষণ চলাই থকা স্বার্থান্বেষীৰ স্বার্থ বিঘ্নিত হয়। এইসকল স্বার্থান্বেষীৰ ভাবুকিলৈ কেৰেপ নকৰি অন্ধবিশ্বাস আৰু কুসংস্কাৰবিৰুদ্ধে সংগ্ৰাম চলাই নিয়াৰ বাবেই তেখেতে হত্যা কৰা হয়। কিন্তু এই হত্যাই অন্ধবিশ্বাস আৰু কুসংস্কাৰ বিৰোধী আন্দোলনক স্থবিৰ কৰিব নোৱাৰে বুলি কৈ তেখেতৰ দেখুৱাই যোৱা বাটেৰে বৈজ্ঞানিক মানসিকতাৰ বিকাশ আৰু অন্ধবিশ্বাস- কুসংস্কাৰ নিৰ্মূল কৰাৰ লক্ষ্যত আগবাঢ়ি যোৱাৰ বাবে অধ্যাপক গোস্বামীয়ে আহ্বান জনায়। উত্তৰ পূব পাৰ্বত্য বিশ্ববিদ্যালয়ৰ ইতিহাস বিভাগৰ অৱসৰপ্ৰাপ্ত অধ্যাপিকা ড° মনোৰমা শৰ্মাই তেখেতৰ ভাষণত খেদ প্ৰকাশ কৰি কয় যে কেৱল ড° নৰেন্দ্ৰ দাভেলকাৰ নহয় পৰৱৰ্তী সময়ছোৱাত একেবোৰ শক্তিৰ হাতত নিহত হৈছিল বৈজ্ঞানিক মানসিকতাৰ পক্ষে আৰু সকলো ধৰণৰ সাম্প্ৰদায়িকতা-ধৰ্মীয় উন্মাদনা-অন্ধবিশ্বাসৰ বিৰুদ্ধে বলিষ্ঠ অৱস্থান গ্ৰহণ কৰা যুক্তিবাদী লেখক-চিন্তাবিদ গোবিন্দ পানছাৰে, কৰ্ণাটক বিশ্ববিদ্যালয়ৰ প্ৰাক্তন উপাচার্য এম এম কালবুৰ্গি, নিৰ্ভীক সাংবাদিক গৌৰী লংকেশ প্ৰমুখ্যে বহুকেইজন বিশিষ্ট লোক। আনহাতে এই সময়ছোৱাত দেশত প্ৰতিনিয়ত বৃদ্ধি পাইছে অন্ধবিশ্বাস আৰু কুসংস্কাৰ। বিজ্ঞান তথা বৈজ্ঞানিক মানসিকতাৰ ওপৰত চলিছে পৰিকল্পিত আৰু ধাৰাবাহিক আক্ৰমণ। প্ৰতিষ্ঠিত বৈজ্ঞানিক তত্ত্ব আৰু

পৰীক্ষালব্ধ জ্ঞানক নাকচ কৰি অপবিজ্ঞান-কল্পবিজ্ঞানৰ চৰ্চা চলিছে ব্যাপক হাৰত। এই সকলো ধৰণৰ পশ্চাদগামী ধ্যান ধাৰণাৰ বিৰুদ্ধে থিয় হৈ, বিজ্ঞান আৰু মানৱতাৰ স্বার্থত সকলোকে সকলো মানৱহিতৈষী আৰু বিজ্ঞানমনস্ক লোকৰ সমবেত কৰাৰ আহ্বান জনায়। সভাখন পৰিচালনা কৰে বিশিষ্ট বিজ্ঞানী ড° কালি প্ৰসাদ শৰ্মাদেৱে। সভাৰ আৰম্ভণিতে উদ্দেশ্য ব্যাখ্যা কৰে সদৌ ভাৰত জন বিজ্ঞান নেটৱৰ্ক (AIPSN)ৰ সমন্বয়ৰক্ষী সমিতি, অসমৰ সম্পাদক নজিবুদ্দিন আহমেদে। সভাৰ ঠিক পিছতে 'বিজ্ঞানৰ বাবে শোভাযাত্ৰা' উলিওৱা হয়।

গুৱাহাটীৰ উপৰিও দদৰা, গোৱালপাৰা, মংগলদৈ, নগাঁও, ডুমডুমা, মিৰ্জা, ছয়গাঁও, দলগাঁও, শিৱসাগৰ, টিছ, চামতা, নলবাৰী, বৰপেটা ৰোড, ডিব্ৰুগড় আদি স্থানত বিভিন্ন কাৰ্যসূচীৰে ৰাষ্ট্ৰীয় বিজ্ঞানমনস্কতা দিবস উদযাপন কৰা হয়।

ইলোৰা বিজ্ঞান মঞ্চৰ শোক আৰু শ্ৰদ্ধাঞ্জলি

খৰ্গেশ্বৰী নাথৰ বিয়োগত, বিশিষ্ট সাহিত্যিক মুকুট ভট্টাচাৰ্য্য, চিকিৎসক বসন্ত শইকীয়া, শিক্ষাবিদ মুচফিকুৰা চুলতানা, ট্ৰেড ইউনিয়নৰ কৰ্মী মহিতৰঞ্জন দেৱান, সমাজকৰ্মী লেখক প্ৰফুল্ল মহন্ত, বিশাঙ্গৰ ভট্টাচাৰ্জী, সমাজকৰ্মী অনুপ সেনগুপ্তা